

บทที่ 4

กระบวนการทำรำของทศกัณฐ์ในการแสดงโขนตอน นางลอย

กระบวนการทำรำของทศกัณฐ์ ในการแสดงโขนตอนนางลอยนั้น ได้นำบทละครในเรื่องรามเกียรติ์มาร้องเข้ากับทำนองดนตรี แทรกเข้าไปในการแสดงโขน ซึ่งแต่เดิมมีแต่การพากย์และเจรจา การแสดงโขนจึงเกิดมีการขับร้องประกอบการแสดง แล้วตัวโขนก็ออกรำตามทำนองต่าง ๆ เช่นเดียวกับละครใน แต่การพากย์และการเจรจาแบบโขนยังคงอยู่สลับกันไป (ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช วรรณคดีและนาฏศิลป์ไทย) ซึ่งผู้วิจัยได้นำบทร้องทั้ง 8 เพลง ที่เป็นเฉพาะบทของทศกัณฐ์ มาจัดเป็นหมวด คือ บทนั่งเมือง บทเกี่ยวนางสีดาแปลง และบทเงินอายุ โดยมีอารมณ์และความรู้สึกดังต่อไปนี้

บทนั่งเมือง

ทศกัณฐ์วิตกกังวลถึงสงครามที่กำลังจะมาถึงตนเอง จึงคิดกลวิธีตัดศึกโดยใช้นางเบญจกายแปลงเป็นนางสีดาทำตายลอยไปจนถึงที่สร้างน้ำของพระรามแต่ก่อนที่นางเบญจกายจะไปให้แปลงกายกลับมาเผ่าตนเองก่อน ในบทนั่งเมืองนี้ทศกัณฐ์จะนั่งรำอยู่บนแท่นที่ประทับใช้การขับร้องประกอบ เพลงซ้ำปี สร้อยเพลง ท่องย่อน และคลื่นกระทบฝั่ง

เพลงซ้ำปี

เมื่อนั้น	องค์ท้าวทศพัศตรัยักษา
ทุกขร้อนถอนฤทัยไปมา	ตรีกตราถึงสงครามรามลักขมณ

เพลงสร้อยเพลง

ครันนี้มีศึกเห็นใหญ่หลวง	จะลู่วงลงกาอาณาจักร
จำจะคิดตัดศึกที่ฮักฮัก	ให้เลิกไปไม่พักต้องต่อสู้

เพลงท่องย่อน

จึงตรัสสั่งเบญจกายกัลยา	จงแปลงเป็นสีดามารศรี
ทำตายลอยไปในวาริ	จนถึงที่ฉนวนหน้าพลับพลาไชย
เมื่อพระรามลงสรงคงคา	จะคิดว่าเมียรักคักขัย
เห็นจะล่าเลิกทัพกลับไป	เราจะได้สินทุกข์สุขสำราญ

เพลงคลื่นกระทบฝั่ง

เมื่อนั้น	องค์ท้าวทศกัณฐ์รักษา
ครันเห็นเบญจกายจำแลงมา	สำคัญว่าสีดานารี

แย้มยิ้มพยักหน้าว่าพระหัตถ์
เห็นหุคยั้งรั้งรอไม่จรลี

พลางคำรัสตรัสเชิญนางโฉมศรี
อสุรีรับมารับจับไว

บทเกี่ยวนางสีดาแปลง

ทศกัณฐ์สำคัญผิด คิดว่านางสีดามีใจปฏิพัทธ์ต่อตนเอง จนลืมนึกถึงอุบายที่ตนเองเป็น
ผู้คิดขึ้นจึงเข้าเกี่ยวนางสีดาแปลงด้วยความรัก จนกลายเป็นความต้องการทางกามคุณ ในบทเกี่ยว
นางสีดาแปลงนี้ใช้การขับร้องประกอบเพลงกลีลากระทุ่ม ไอ้ชาตรี และ ไอ้โลมใน

เพลงกลีลากระทุ่ม

เข้าจิตพิศดูไม่วางคา
แสนคิดพิศวาสเพียงขาดใจ

น้อยหรืองามหนักหนาว่ารักใคร่
จึงปราศรัยทอดสนิทติดพัน

เพลง ไอ้ชาตรี

ยอดมิ่ง
หวังสวาทมาดหมายไม่วายวัน
พี่ผูกใจจึงไปคลงจิตเจ้า
จงผินพักตรามาข้างนี้
ควรหรือทำสะเท็นเมินเฉย
มาหุคยั้งรั้งรอไยจงโคลคลา

เป็นความในใจจริงทุกสิ่งสรร
จะรับขวัญนัยนามาธาณี
ให้โฉมยงนางเยาว์มาหาพี่
พุดจาพาทีกับพี่ยา
ไม่เห็นเลยว่ารักเจ้าหนักหนา
ไปนั่งแท่นแวนฟ้าเถิดเทวี

เพลง ไอ้โลมใน

โฉมเฉลา
เจ้าอายเหนียมเรียบไยนะเทวี
อันพระรามฤทัยสามีน้อง
พี่จะยกไปตั้งหารราญรอน
ว่าพลางทางขยับจับต้อง
ฉวยชายสไบทรงนางเยาว์

ยุพเยาว์ยอดฟ้ามารศรี
จะแยกเจ้าให้เป็นศรีพระนคร
ไม่ควรครองคู่เคียงเรียงหมอน
ให้ม้วยมรณสิ้นเสี้ยนศัตรูเรา
เรียบรองเกล้าโลมโฉมเฉลา
นิจจาเจ้าอย่าสลัดตัดเชื้อโย

บททศกัณฐ์ตอนเงินอาย

ทศกัณฐ์ตกใจและอับอาย เมื่อรู้ว่านางสีดาที่ตนเองเกี่ยวพาราสิอยู่ นั่นคือ นางเบญจกาย
ซึ่งเป็นหลานของตนเอง อารมณ์จึงพลิกผันเป็นความเกือเงิน โดยใช้การขับร้องประกอบเพลง
เงินขิมเล็ก

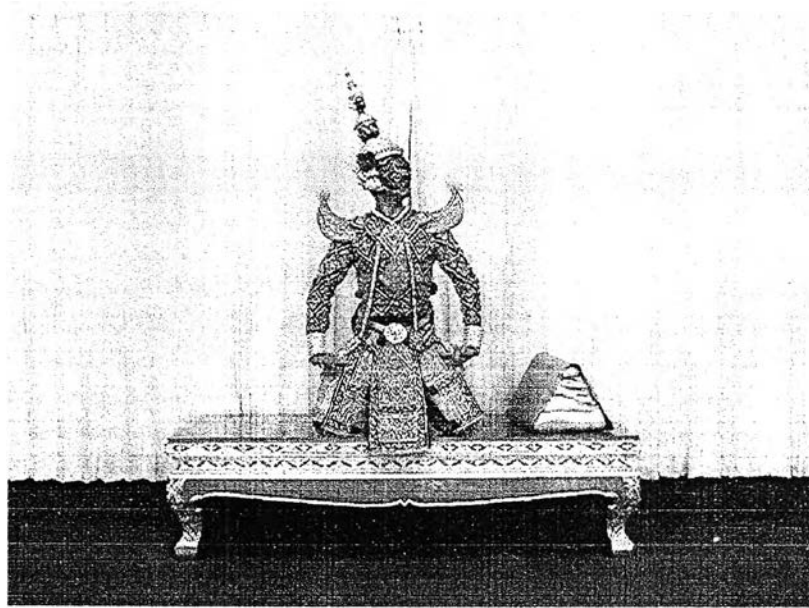
เพลงจีนฉิมเล็ก

เมื่อนั้น	ทศกัณฐ์ตกตะลึงแล้วจึงว่า
ไม่ทันคิดผิศจริงเจียวนาคา	อย่าถือโทษเลยหนาสูงตาดาย
สู้แข็งขันยื่นเก้อเพื่อตรัส	แม่หลานตัดศึกสมอารมณ์หมาย
เมืองมารจะเป็นสุขสนุกสบาย	เจ้าเร่งผันผายไปให้ทันการ

ในแต่ละบทร้องจะมีกระบวนทำรำจากโบราณจารย์ ซึ่งครูจตุพรได้ถ่ายทอดให้ผู้วิจัย โดยมีกระบวนทำรำและกลวิธีในการแสดง ดังนี้

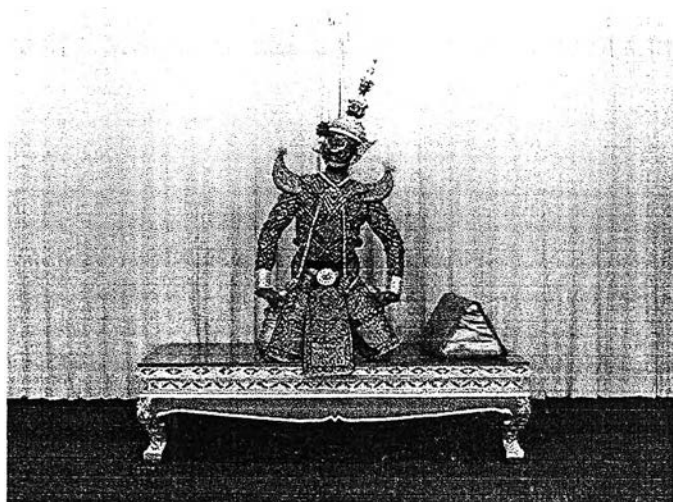
4.1 ทศกัณฐ์ บทนั่งเมือง

กระบวนทำรำเพลงซ้ำปี

ภาพที่ 70 ทำรำ เมื่อเอย

บทร้อง	เมื่อเอย
ทำรำ	นั่งคุกเข่าลำตัวตั้งตรงมือทั้งสองข้างตั้งวงษ์กษที่หน้าขาหันหน้า ทางซ้ายเฉียงหูขวา กระทบกันน้ำหนักอยู่ที่เท้าซ้าย

ภาพที่ 71 ทำรำ เอือน

บทร้อง

เอือน

ทำรำ

นั่งคุกเข่าตัวตั้งตรง มือทั้งสองข้างตั้งวงษ์ที่หน้าขา กล่อม
หน้าจากซ้ายมาขวามือ เอียงหูขวากระทบกันน้ำหนักอยู่ที่เข่าขวา

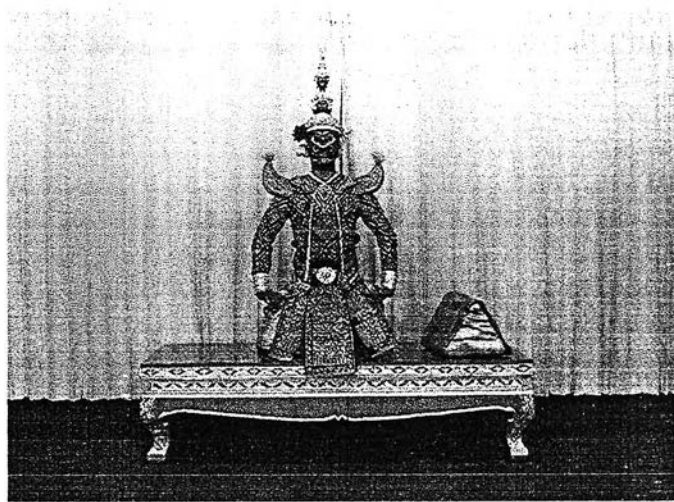
ภาพที่ 72 ทำรำ เอือน

บทร้อง

เอือน

ทำรำ

นั่งคุกเข่าตัวตั้งตรงมือทั้งสองข้างตั้งวงษ์ที่หน้าขา กล่อม
หน้าจากขวามือมาซ้ายมือ เอียงหูซ้ายกระทบกันน้ำหนักอยู่ที่เข่า
ซ้าย

ภาพที่ 73 ทำรำ เมื่อนั้น

บทร้อง

ทำรำ

เมื่อนั้น

นั่งคุกเข่ามือทั้งสองข้างตั้งวงยักซ์ที่หน้าขา กล่อมหน้าจากซ้าย
มือมาตรงกลาง กระทบกันน้ำหนักอยู่ตรงกลาง

ภาพที่ 74 ทำรำ องค์กร

บทร้อง

ทำรำ

องค์กร

นั่งคุกเข่ามือทั้งสองข้างจับตะแคงปลายนิ้วชี้หันเข้าหาอีกข้าง
กันประมาณหนึ่งคืบเปิดศอกทั้งสองข้าง กดปลายคางสายตามอง
มือจับกระทบกัน

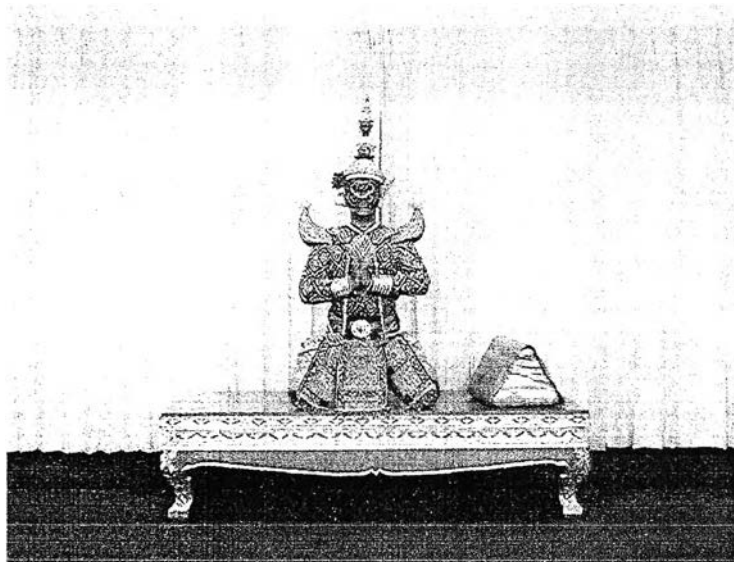
ภาพที่ 75 ทำรำ ท้าว

บทร้อง

ท้าว

ทำรำ

นั่งคุกเข่าพนมมือที่หน้าขา เปิดปลายคางกระทบกันลำตัวตั้งตรง
นำหน้าก้อยู่ตรงกลาง

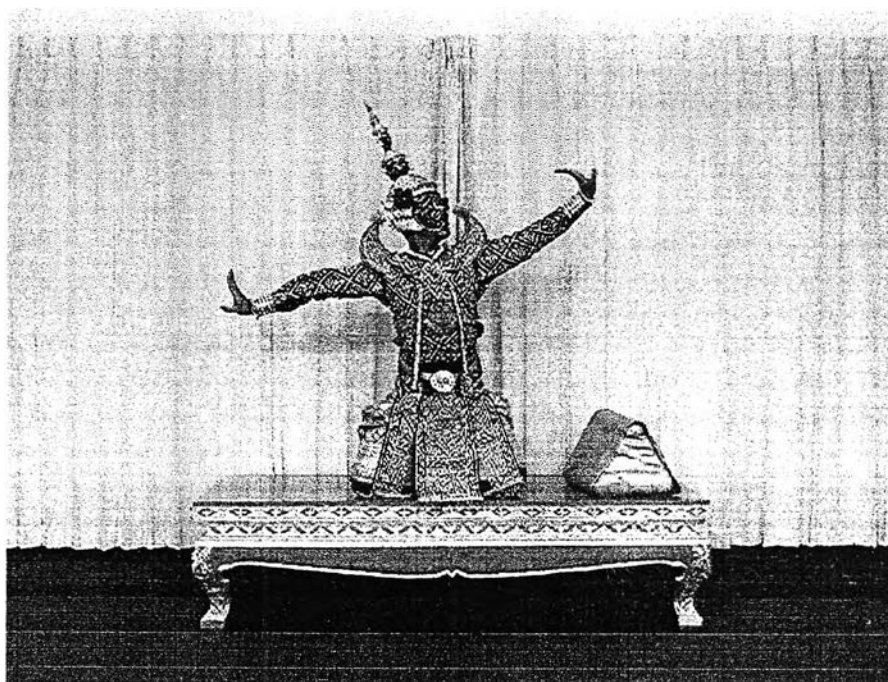
ภาพที่ 76 ทำรำ ทำนองดนตรี

บทร้อง

(ทำนองดนตรี)

ทำรำ

นั่งคุกเข่าพนมมือที่ลิ้นปี กระทบกันลำตัวตั้งตรงนำหน้าก้อยู่ตรง
กลาง

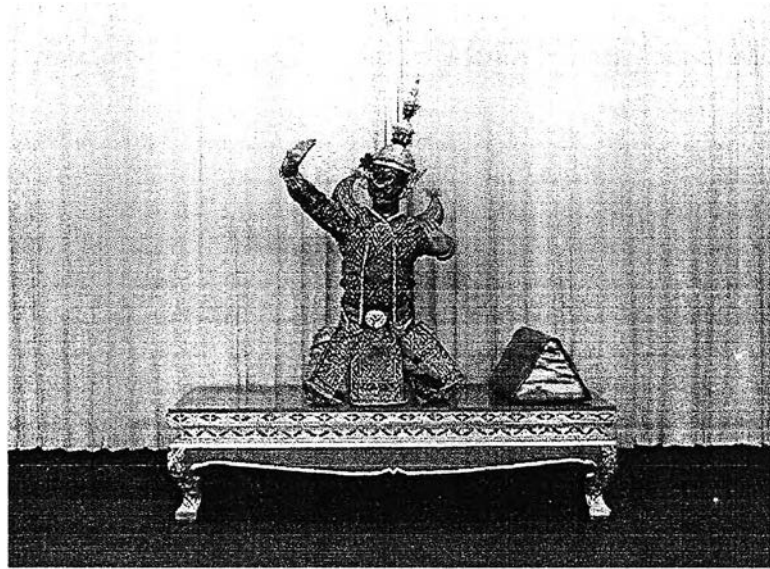
ภาพที่ 77 ท้าว ทำนองดนตรี

บทร้อง

(ทำนองดนตรี)

ท้าว

ทำรับ (ทำพิศมัยเรียงหมอน) นั่งคุกเข่ามือทั้งสองข้างจับตะแคง
 นิ้วชี้หันเข้าหาลิ้นปี่กดไหล่ซ้าย แล้วคลายจับมือซ้ายขึ้นตั้งวง มือ
 ขวาคลายออกเหยียดแขนตั้งเอียงหูขวา มองที่ปลายนิ้วมือซ้าย
 กระทบกันทิ้งลงไปที่เข่าซ้ายและขวา ตามจังหวะจึงจนหมด
 จังหวะให้นำหนักกลับไปที่เขาซ้าย

ภาพที่ 78 ทำรำ องค์ท้าว (ร้องทวน)

บทร้อง

องค์ท้าว (ร้องทวน)

ทำรำ

(ทำรำรำย) นั่งคุกเข่ามือซ้ายตั้งวงระดับปาก มือขวาตั้งวงสูงระดับ
ศีรษะ เอียงศีรษะทางซ้าย เอียงหูซ้ายมองปลายนิ้วมือขวา

ภาพที่ 79 ทำรำ ทศพัคตร์ (ร้องทวน)

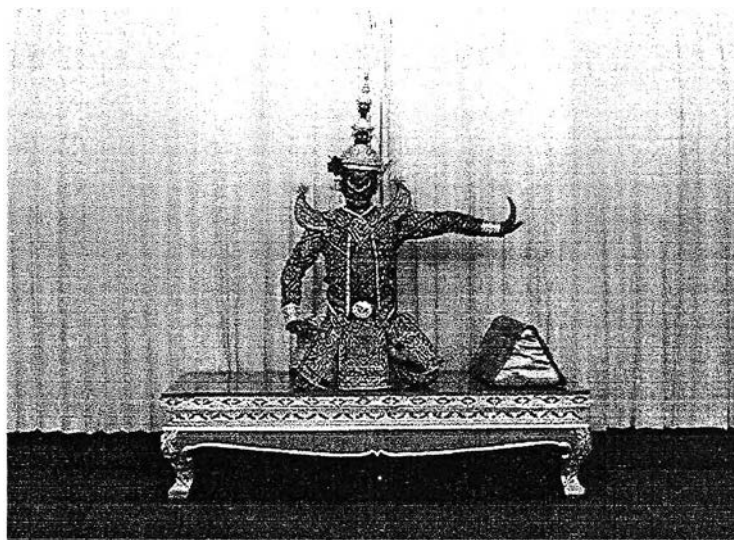
บทร้อง

ทศพัคตร์ (ร้องทวน)

ทำรำ

นั่งคุกเข่ามือขวาตั้งวงสูง มือซ้ายส่งจีบหลังเอียงศีรษะซ้าย

ภาพที่ 80 ทำรำ นันแหละ (ร้องทวน)

บทร้อง

นันแหละ (ร้องทวน)

ทำรำ

นั่งคุกเข่ามือขวาตั้งวงยักษ์ที่หน้าขา มือซ้ายเหยียดตั้งหน้าตรง เปิด
ปลายคาง

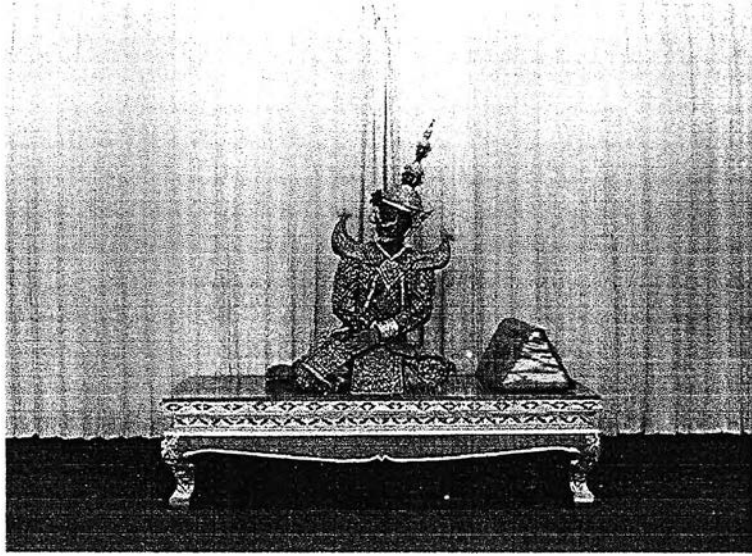
ภาพที่ 81 ทำรำ ยักษา (ร้องทวน)

บทร้อง

ยักษา (ร้องทวน)

ทำรำ

นั่งคุกเข่ามือขวาตั้งวงยักษ์ที่หน้าขา มือซ้ายหุบจับแล้วกดปลายนิ้วชี้
และนิ้วหัวแม่มือตั้งขึ้นตั้งวง เอียงศีรษะขวามองปลายนิ้วมือซ้าย

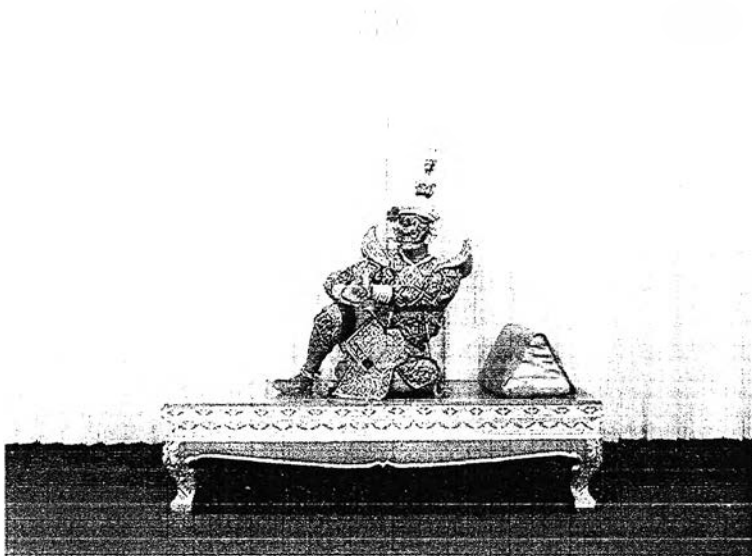
ภาพที่ 82 ทำรำ ทุกข์ร้อน

บทร้อง

ทุกข์ร้อน

ทำรำ

นั่งพับเพียบทางขวา มือซ้ายไขว้ทับมือขวา เอียงศีรษะทางซ้าย กอด
ปลายคางเล็กน้อย

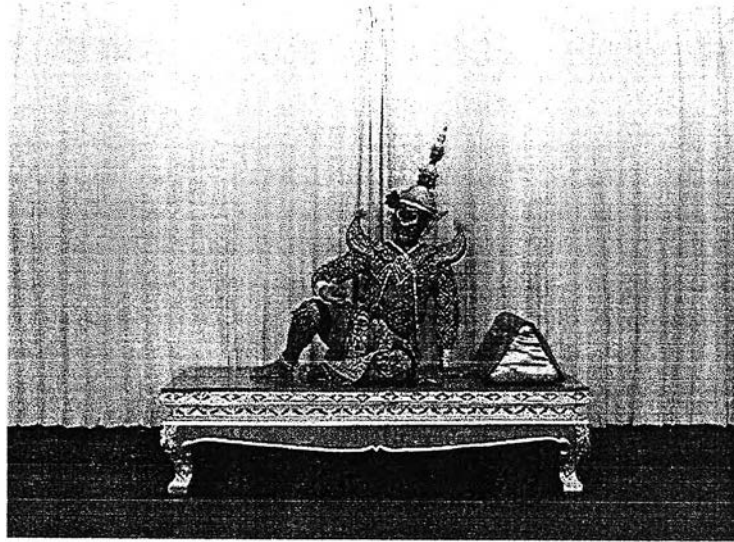
ภาพที่ 83 ทำรำ ถอนฤทัย

บทร้อง

ถอนฤทัย

ทำรำ

นั่งชันเข่าขวา มือทั้งสองข้างกำหลวมไขว้กัน วางมือขวาบนหัว
เข่าขวา เอียงศีรษะทางขวา

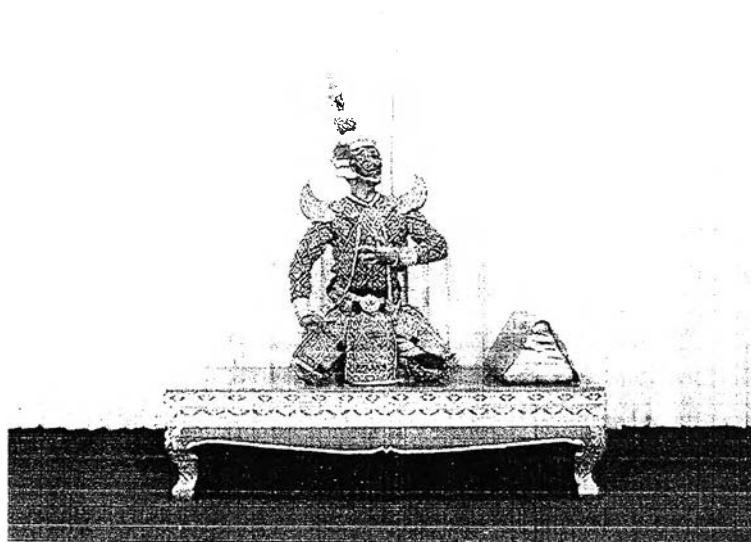
ภาพที่ 84 ทำรำ ไปมา

บทร้อง

ไปมา

ทำรำ

นั่งชันเข่าขวา มือขวากำหลวมวางข้อมือบนเข่าขวา วางฝ่ามือซ้าย
แตะลงพื้นข้างลำตัว เอียงศีรษะทางซ้าย

ภาพที่ 85 ทำรำ ตริกตรา

บทร้อง

ตริกตรา

ทำรำ

นั่งคุกเข่า มือขวาดึงวงยักษ์ที่หน้าขา มือซ้ายจับที่หน้าอก

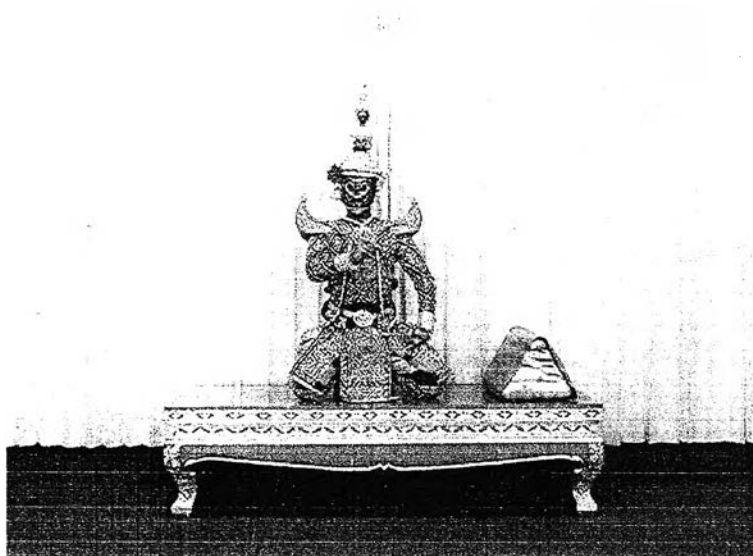
ภาพที่ 86 ทำร้าย ทำนองดนตรี

บทร้อง

(ทำนองดนตรี)

ทำร้าย

ทำบท (ถึงสงคราม) ทำซึกแบ่งผัดหน้า นั่งคุกเข่ามือซ้ายตั้งวงระดับปาก มือขวาจับระดับแฉ่งศีรษะ เอียงศีรษะทางขวา สายตามองปลายมือซ้าย

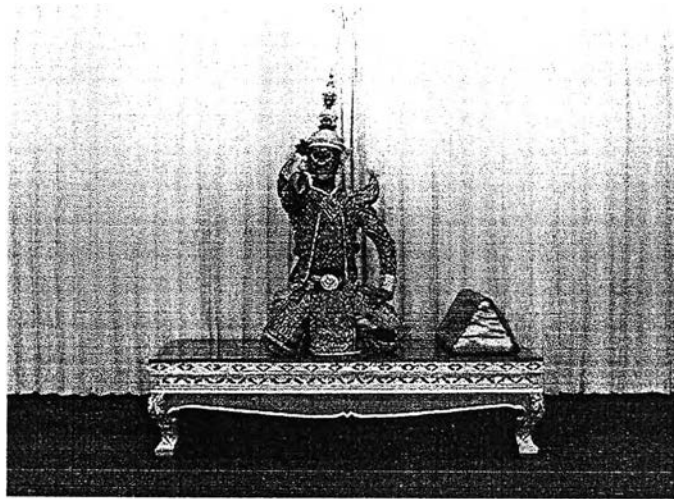
ภาพที่ 87 ทำร้าย ทำนองดนตรี

บทร้อง

(ทำนองดนตรี)

ทำร้าย

ทำบท (ราม) นั่งคุกเข่ามือขวากำหลวมนิ้วชี้เหยียดตั้ง ปลายนิ้วตั้งขึ้นระดับคางมือซ้ายตั้งวงยักษ์กระทบกัน ทิ้งน้ำหนักลงที่สันเท้า

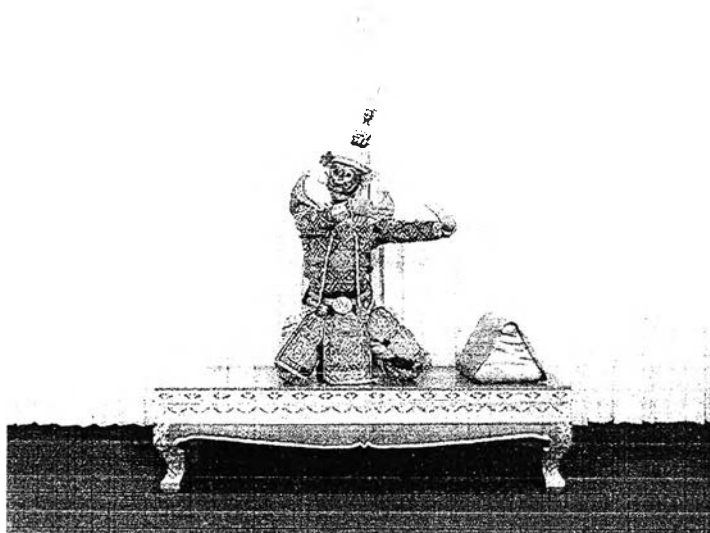
ภาพที่ 88 ทำรำ ทำนองดนตรี

บทร้อง

(ทำนองดนตรี)

ทำรำ

ทำบท (ลักษณะ) นั่งคุกเข่ามือขวากำหลวม ดึงปลายนิ้วชี้ไปด้านหน้าเหยียดแขนตั้ง มือซ้ายตั้งวงยักษ์กระทบกัน ทิ้งน้ำหนักลงที่ส้นเท้า

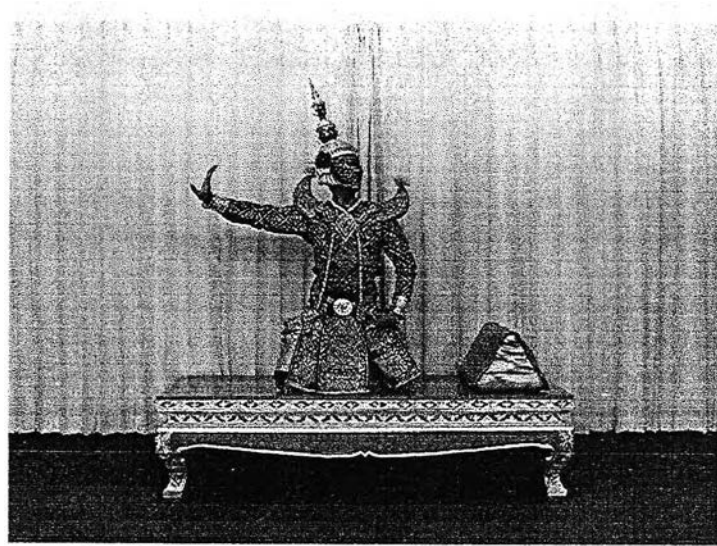
ภาพที่ 89 ทำรำ ทำนองดนตรี

บทร้อง

(ทำนองดนตรี)

ทำรำ

(ทำรำ) นั่งคุกเข่า เกล้ามือจับ ซ้าย - ขวา สลับกัน พร้อมกับสะอึกตัวขึ้นลงตามจังหวะ

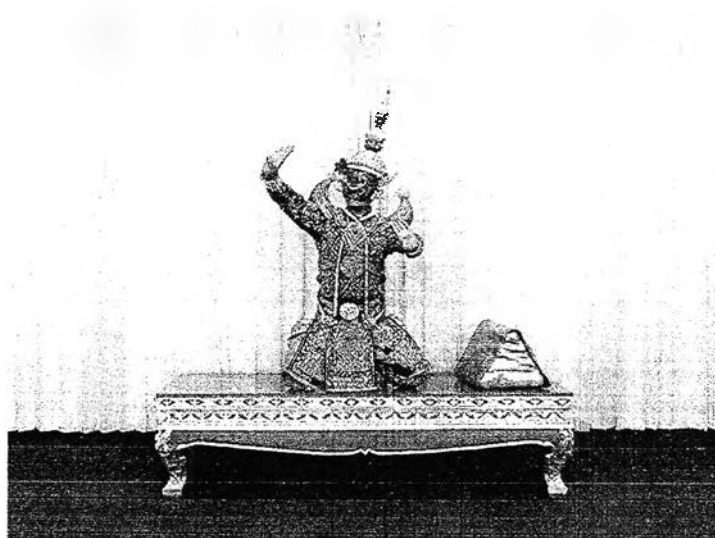
ภาพที่ 90 ทำรำ ทำนองคนตรี

บทร้อง

(ทำนองคนตรี)

ทำรำ

(หมุดทำรำ) นั่งคุกเข่า มือขวาตั้งวงสูง มือซ้ายจับที่ชายพก เอียงศีรษะทางขวา

ภาพที่ 91 ทำรำ ตรีกตรา

บทร้อง

ร้องทวน (ตรีกตรา)

ทำรำ

(ทำรำร้าย) นั่งคุกเข่ามือซ้ายตั้งวงระดับปาก มือขวาตั้งวงระดับแง่ ศีรษะ เอียงศีรษะทางซ้ายมองปลายนิ้วมือขวา

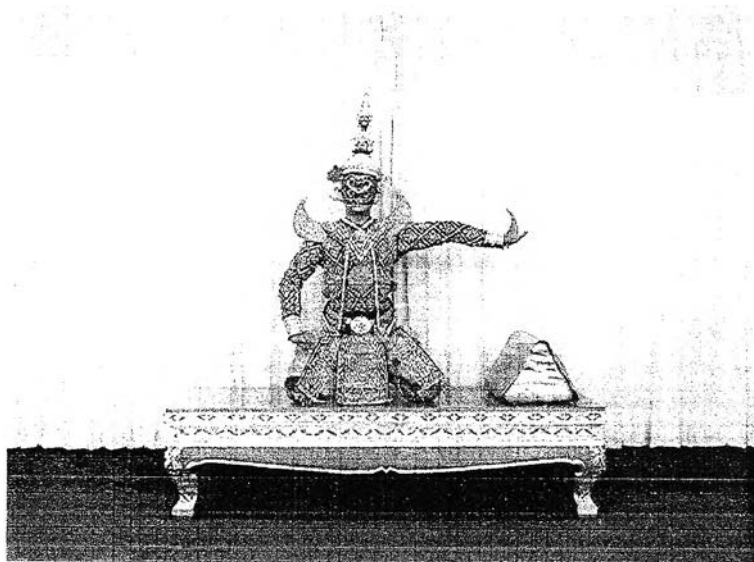
ภาพที่ 92 ทำรำ ถึงสงคราม

บทร้อง

ร้องทวน (ถึงสงคราม)

ทำรำ

นั่งคุกเข่า มือขวาตั้งวง มือซ้ายส่งจิบหลัง เอียงศีรษะทางซ้าย

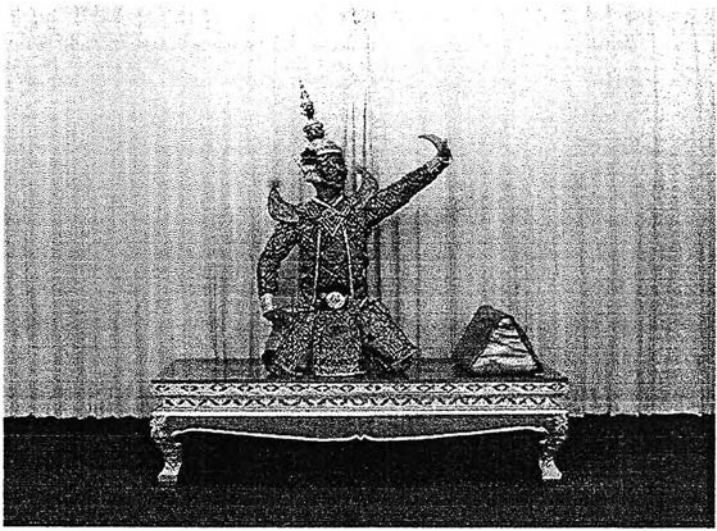
ภาพที่ 93 ทำรำ นันแหละ

บทร้อง

ร้องทวน (นันแหละ)

ทำรำ

นั่งคุกเข่า มือขวาตั้งวงยักษ์ที่หน้าขา มือซ้ายเหยียดตรงระดับไหล่
หน้าตรง

ภาพที่ 94 ทำรำ รามลักษณะ

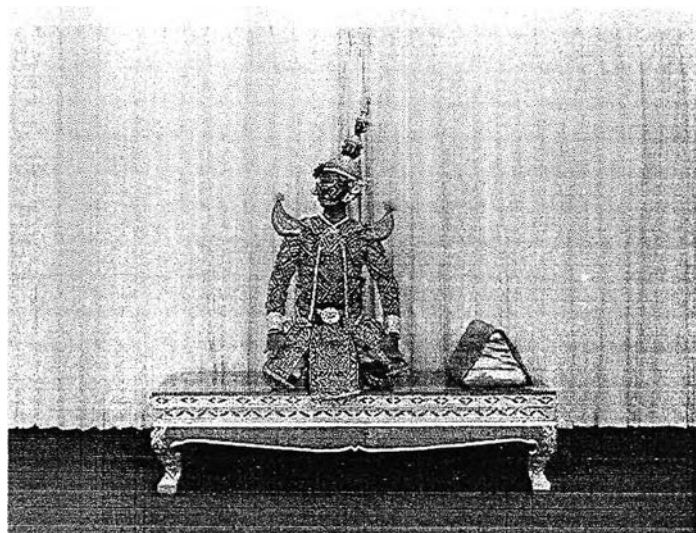
บทร้อง ร้องทวน (รามลักษณะ)
ทำรำ นั่งคุกเข่า มือขวาตั้งวงยักษ์ที่หน้าขา มือซ้ายหุบจีบขึ้นตั้งวง
 เอียงศีรษะขวา มองปลายนิ้วมือซ้าย

จากที่ผู้วิจัยได้รับการถ่ายทอดกระบวนการทำรำเพลงซ้ำปีของทศกัณฐ์ ในโจนตอนนางลอย จากครูจตุพร รัตนวราหะ แล้วครูจตุพรยังแนะนำกลวิธีที่ใช้ในการแสดง ดังนี้

1. ทำนั่งคุกเข่าในการปฏิบัติทำนั่งรำ ให้ยกกันขึ้นเล็กน้อยห่างจากส้นเท้าประมาณ 1 คืบ ของผู้ปฏิบัติซึ่งช่วยให้ทำนั่งคุกเข่าดูสง่างาม และผิวง่ายมากยิ่งขึ้น และยังมี ทำนั่งคุกเข่าแบบโบราณ ซึ่งครูจตุพรได้รับถ่ายทอดจาก ครูอร่าม อินทรนัฏ คือ นั่งทาบหน้าแข้งข้างซ้ายลงกับพื้นสำหรับส่วนอื่นอยู่ในลักษณะเดิม
2. ใช้ท่าถวายเป็นยั้งคม (ท่าไหว้) เมื่อทศกัณฐ์ออกกรำเป็นดวงโรง เพื่อระลึกถึงบุญคุณ ครูอาจารย์ที่ได้ประสาทวิชาความรู้ให้ หรือแสดงต่อหน้าที่ประทับเพื่อเป็นการ แสดงความเคารพ
3. กระบวนท่ารับ (ท่าพิสมัยเรียงหมอน) ครั้งใดที่ใช้ตัวทึ่งน้ำหนักลงที่เข่าซ้ายให้จอ แขนขวาเล็กน้อย และเมื่อใช้ตัวกลับทึ่งน้ำหนักลงที่เข่าขวาให้แขนตั้งเหมือนเดิม สำหรับอารมณ์ที่ใช้สอดแทรกในการปฏิบัติทำรำเพลงซ้ำปีนี้ เนื้อเพลงเป็นการครุ่นคิด วิดกกังวลถึงสงครามที่กำลังจะมาถึง จึงให้เกิดกตัญญูความในใจ ผู้แสดงควรทำอารมณ์และความรู้สึกต่าง ๆ ให้ได้ก่อน เมื่อปฏิบัติทำแล้ว จะช่วยให้ดูสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

กระบวนท่ารำเพลงสร้อยเพลง

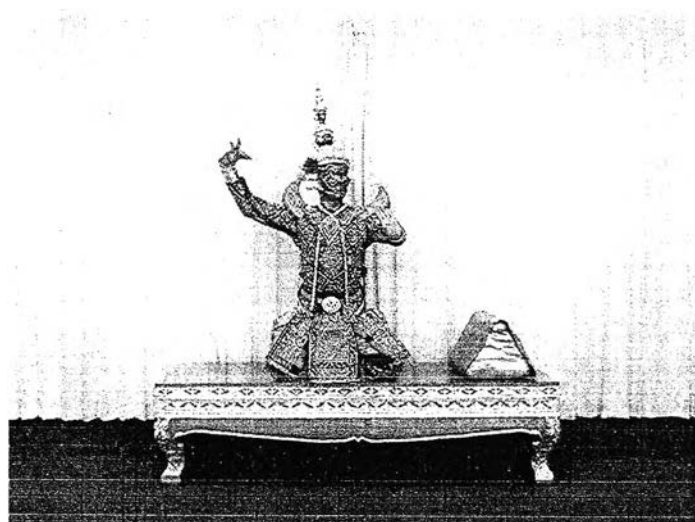
ภาพที่ 95 ท่ารำ ครึ่งนี้

บทร้อง

ครึ่งนี้

ท่ารำ

นั่งคุกเข่า มือทั้งสองข้างตบลงที่หน้าขา

ภาพที่ 96 ท่ารำ ทีสีก

บทร้อง

ทีสีก

ท่ารำ

นั่งคุกเข่า มือขวาจับตะเคงระดับแฉ่งศีรษะ มือซ้ายตั้งวงระดับปาก
เอียงศีรษะทางขวา (ท่าชักแป้งผัดหน้า)

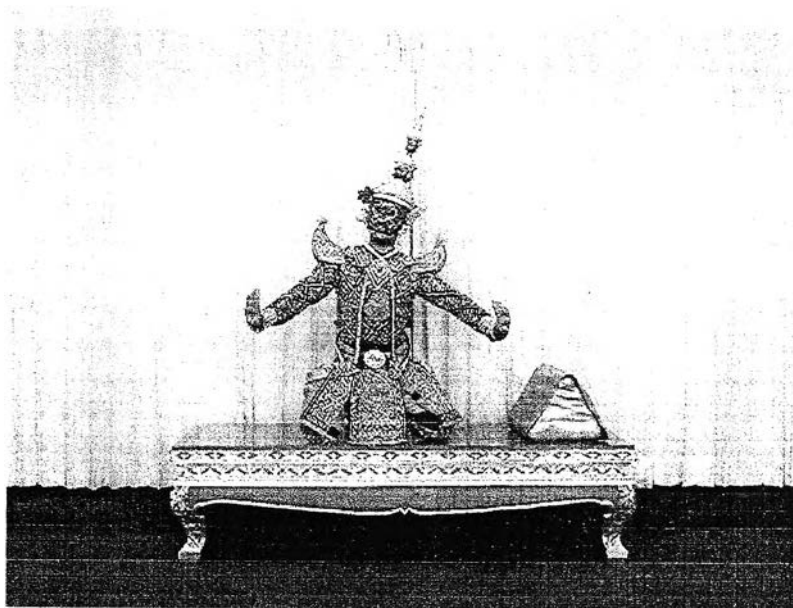
ภาพที่ 97 ทำรำ เห็นใหญ่หลวง

บทร้อง

เห็นใหญ่หลวง

ทำรำ

นั่งคุกเข่า มือทั้งสองข้างหุบจิบแล้วยกขึ้นไว้มีระดับแง่ศีรษะ ห่าง
กันประมาณ 4 คืบ ถ่ายหน้าไปมาเล็กน้อย

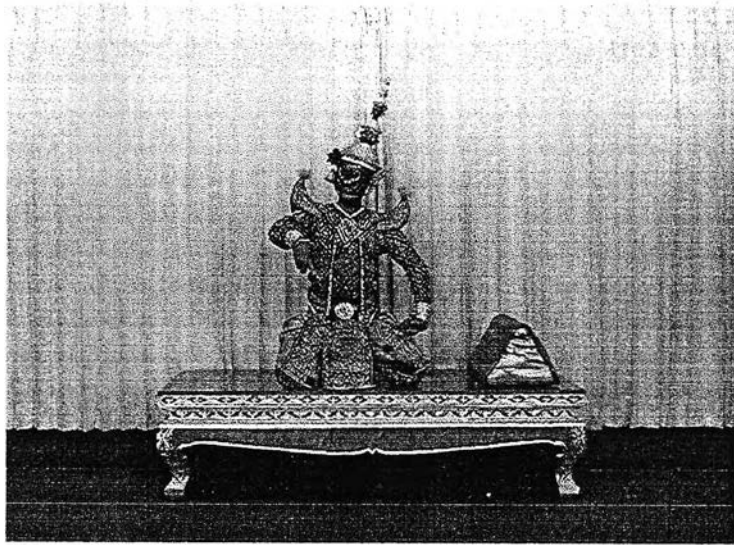
ภาพที่ 98 ทำรำ จะตุล่าว

บทร้อง

จะตุล่าว

ทำรำ

นั่งคุกเข่า มือทั้งสอง โยกมือออกไปข้างหน้าห่างกันประมาณ 4 คืบ
กดปลายคางลงแล้วเปิดขึ้นเล็กน้อย

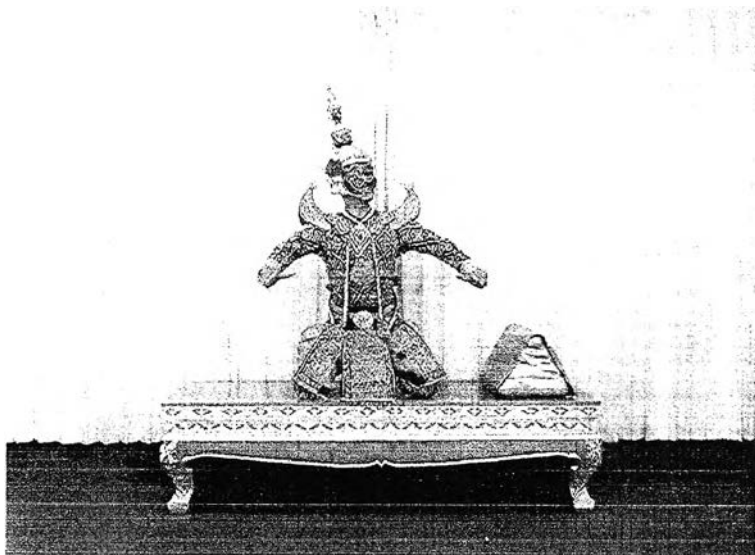
ภาพที่ 99 ท่ารำ ลงกา

บทร้อง

ลงกา

ท่ารำ

นั่งคุกเข่า มือซ้ายตั้งวงยักษ์ที่หน้าขา มือขวากำหลวม นิ้วชี้ชี้ลงกับพื้น ให้ระดับมืออยู่ที่ลิ้นปี เอียงศีรษะทางซ้าย

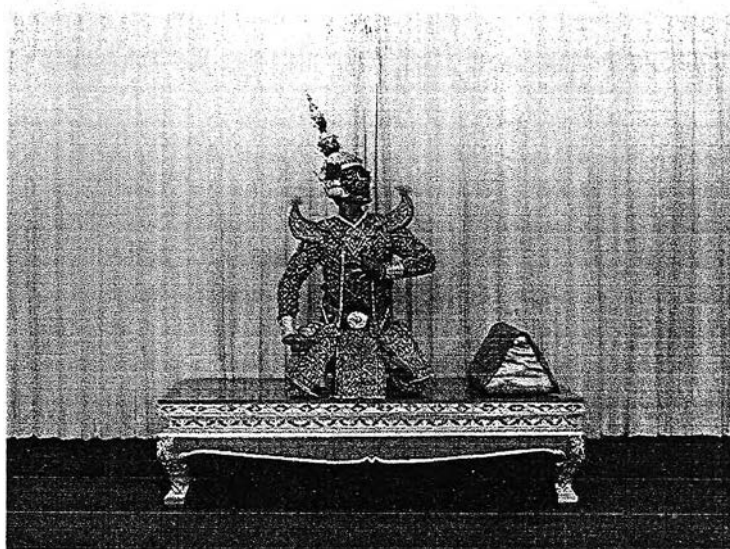
ภาพที่ 100 ท่ารำ อาณาจักร

บทร้อง

อาณาจักร

ท่ารำ

นั่งคุกเข่า มือทั้งสองกำมือหลวม ปล่อยนิ้วชี้เหยียดตั้ง วาดปลายนิ้วเข้าหาลำตัวแล้ววนออกเป็นวงกลม เอียงศีรษะทางขวา

ภาพที่ 101 ทำร้าย จำจะคิด

บทร้อง

จำจะคิด

ทำร้าย

นั่งคุกเข่า มือขวาตั้งวงยักษ์ที่หน้าขวา มือซ้ายจับที่หน้าอก หันหน้า
เฉียงทางซ้ายเฉียงหูขวา

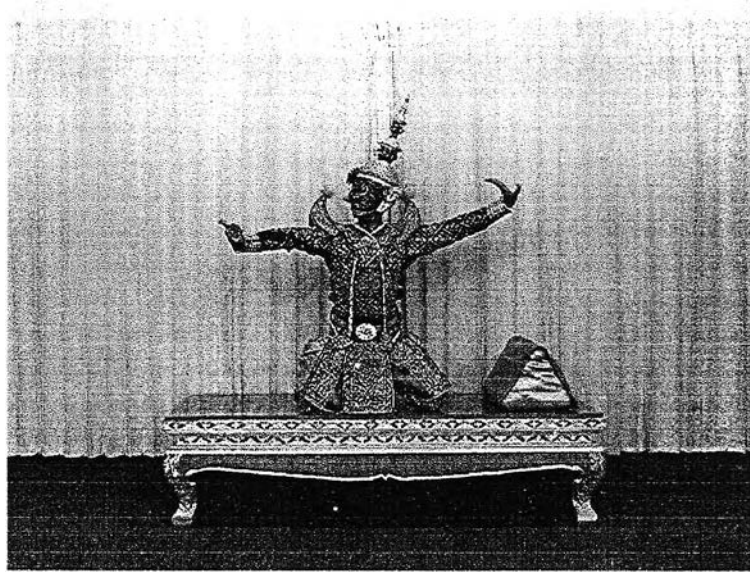
ภาพที่ 102 ทำร้าย ตัด

บทร้อง

ตัด

ทำร้าย

นั่งคุกเข่า มือซ้ายตั้งวงยักษ์ที่หน้าขวา มือขวากำหลวม ฟาดปลายนิ้ว
ชี้ลง เอียงศีรษะทางซ้าย

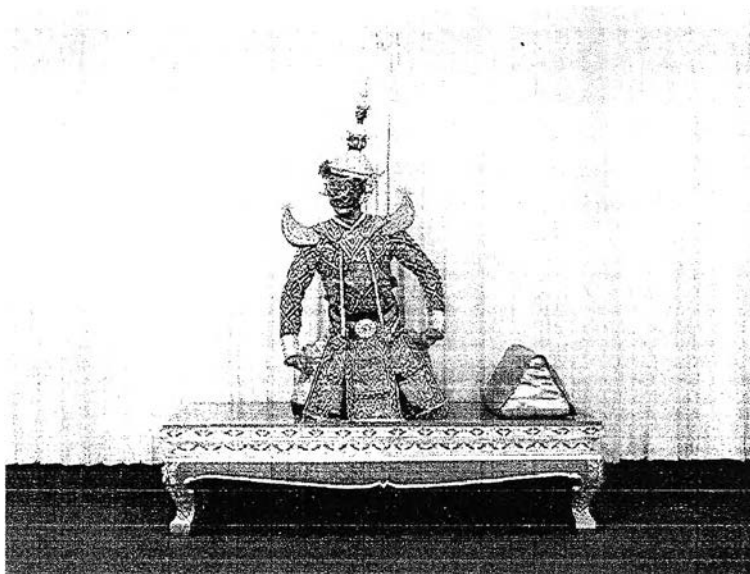
ภาพที่ 103 ทำรำ คีต

บทร้อง

คีต

ทำรำ

นั่งคุกเข่า มือซ้ายตั้งวงสูงระดับแก้มศีรษะ มือขวากำมือเหยียดแขนตั้ง
หักข้อมือเข้าหาลำตัว เอียงศีรษะทางซ้าย

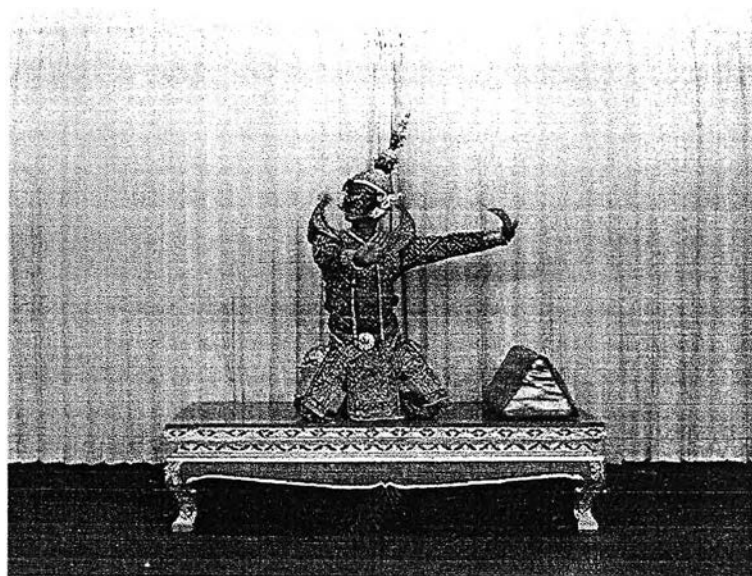
ภาพที่ 104 ทำรำ ที่ฮักฮัก

บทร้อง

ที่ฮักฮัก

ทำรำ

นั่งคุกเข่า มือทั้งสองข้างตั้งวงยักษ์ที่หน้าขา ยกเข่าขวากระแทกลงกับ
พื้น (ที่ฮัก) ยกเข่าซ้ายกระแทกลงกับพื้น (ฮัก)

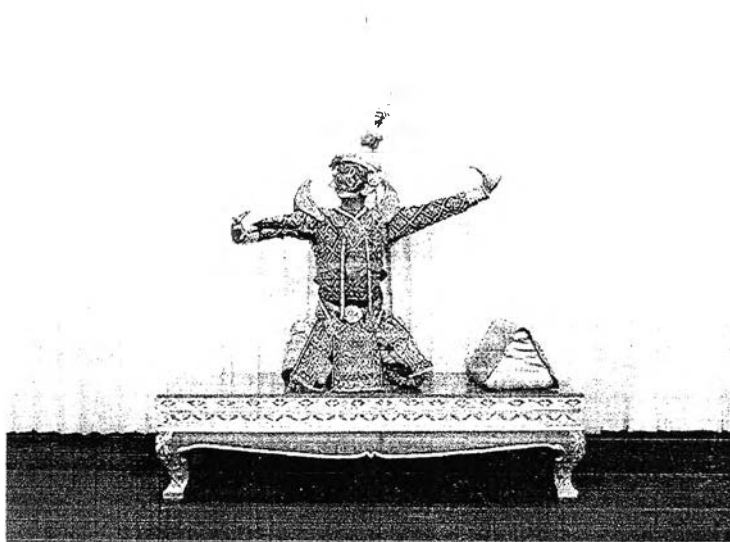
ภาพที่ 105 ทำรำ ให้เลิกไปไม่พัก

บทร้อง

ให้เลิกไป ไม่พัก

ทำรำ

นั่งคุกเข่า มือทั้งสองจับเข้าหาลำตัวระดับหน้า แล้วสะบัดออกตั้งวง
มือซ้ายอยู่ระดับแก้มศีรษะ มือขวาอยู่ระดับปาก เอียงศีรษะทางซ้าย

ภาพที่ 106 ทำรำ ต้องต่อตี

บทร้อง

ต้องต่อตี

ทำรำ

นั่งคุกเข่า มือซ้ายตั้งวงระดับแก้มศีรษะ มือขวาจับหางแขนตั้งระดับ
ไหล่ เอียงศีรษะทางซ้าย (จับยาว)

จากที่ผู้วิจัยได้รับการถ่ายทอดกระบวนการทำรำเพลงสร้อยเพลง ซึ่งเป็นบทของทศกัณฐ์ในการแสดงโขนตอน นางลอย จากครูจตุพร แล้ว ผู้วิจัยสังเกตจากกระบวนการทำรำต่าง ๆ ซึ่งนำมาใช้เป็นกลวิธีในการแสดง ดังนี้

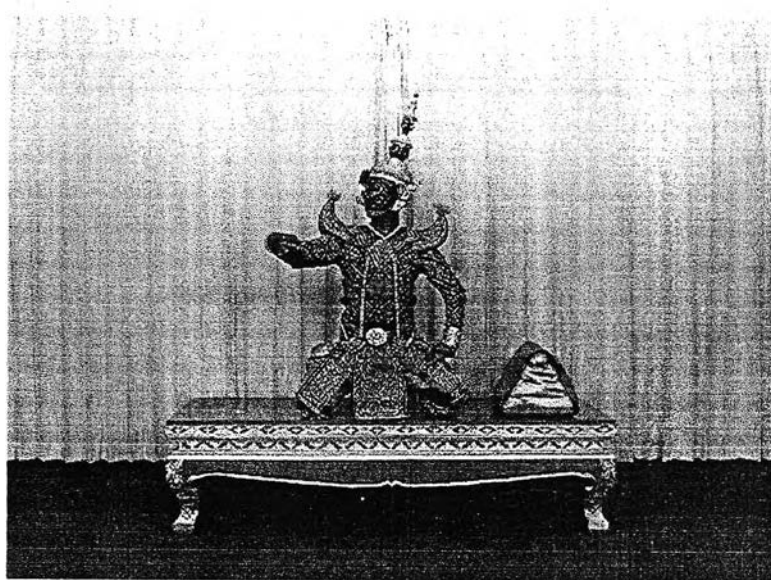
1. กระบวนทำรำเพลงสร้อยเพลง มีท่าดีไหล่ประกอบทำรำ ตามบทร้อง “ไม่พัก” ครูจตุพรแนะนำวิธีการนับประกอบการดีไหล่ 1-2-3-4 จังหวะที่ 4 เป็นครั้งสุดท้ายในการดีไหล่ที่จะหมดพร้อมกับท่า ซึ่งท่าดีไหล่เมื่อนำมาประกอบทำรำของตัวยักษ์ ครูจตุพรแนะนำว่าไม่ควรดีไหล่เกิน 4 ครั้ง เพราะจะทำให้ขาดความสง่างาม
2. สำหรับอารมณ์ที่ใช้สอดแทรกในการปฏิบัติทำรำเพลงสร้อยเพลง เนื้อเพลงเป็นการครุ่นคิดถึงภัยสงครามอันยิ่งใหญ่ที่กำลังจะมาถึง ทศกัณฐ์จึงคิดหาวิธีตัดศึกครั้งนี้ให้ได้ นั่นคือค้นหาเหตุที่ทำให้เกิดความวิตกกังวลภายในใจผู้แสดงควรจะทำความเข้าใจถึงอารมณ์และความรู้สึกตามบทประพันธ์เพราะจะช่วยทำให้ปฏิบัติทำรำแล้วดูสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

กระบวนทำรำเพลงทองย่อน

ภาพที่ 107 ท่ารำ จิงตรัสสั่ง

บทร้อง	จิงตรัสสั่ง
ท่ารำ	นั่งคุกเข่า มือขวาตั้งวงยักษ์ที่หน้าขา มือซ้ายจับตะแคงระดับศีรษะ แล้วโบกออกตั้งวงสูง

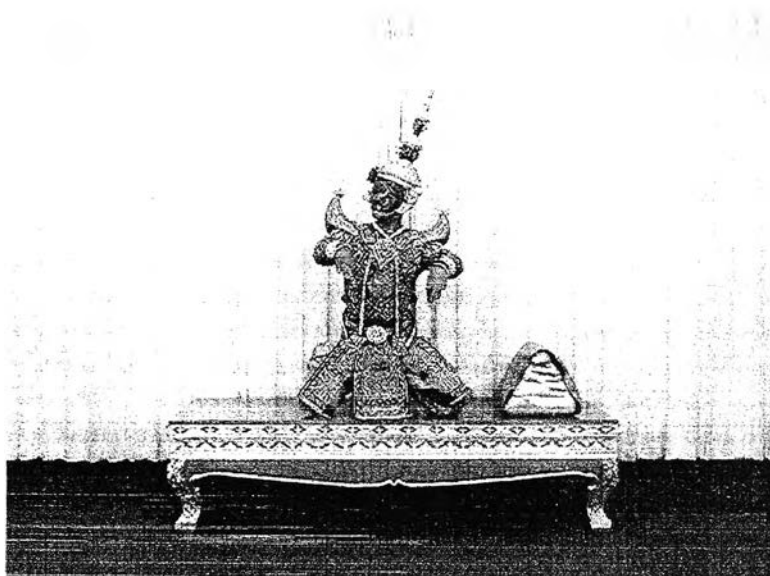
ภาพที่ 108 ทำรำ เบนูกายกัลยา

บทร้อง

เบนูกายกัลยา

ทำรำ

นั่งคุกเข่า มือซ้ายตั้งวงษ์ที่หน้าขา มือขวาจับคว่ำแล้วปล่อยออก
ตั้งวง (กวั๊กเรียก)

ภาพที่ 109 ทำรำ จงแปลงเป็น

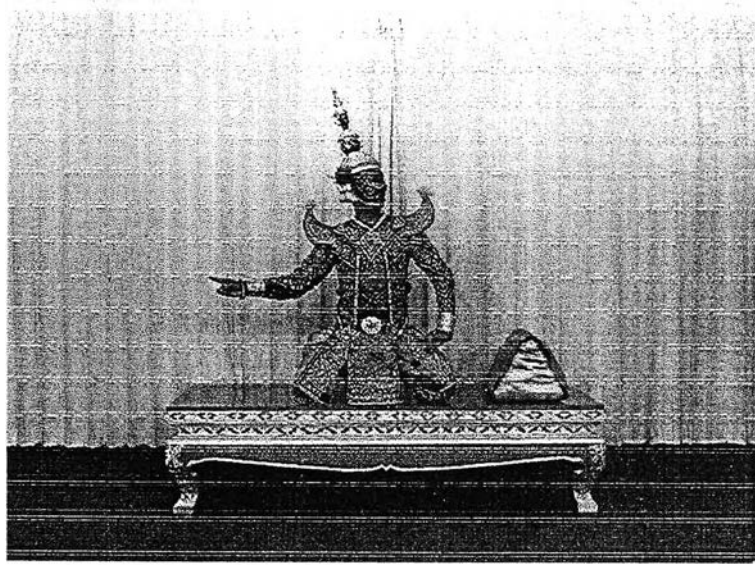
บทร้อง

จงแปลงเป็น

ทำรำ

นั่งคุกเข่า มือทั้งสองจับคว่ำระดับอก แล้วคลายจับขึ้น (ท่าแปลงกาย)

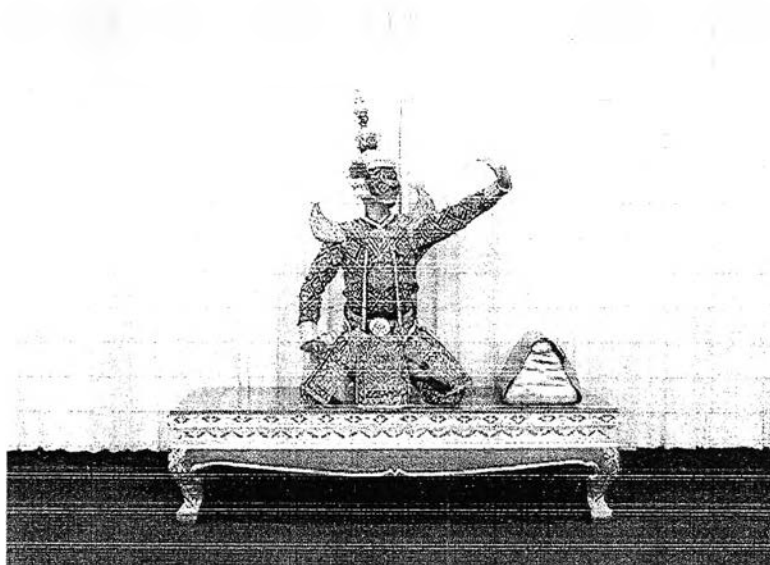
ภาพที่ 110 ท่ารำ สีดา

บทร้อง

สีดา

ท่ารำ

นั่งคุกเข่า มือซ้ายตั้งวงยักษ์ที่หน้าขา มือขวากำหลวมขึ้นนิ้วชี้ข้างลำตัว
พยักหน้าเล็กน้อย

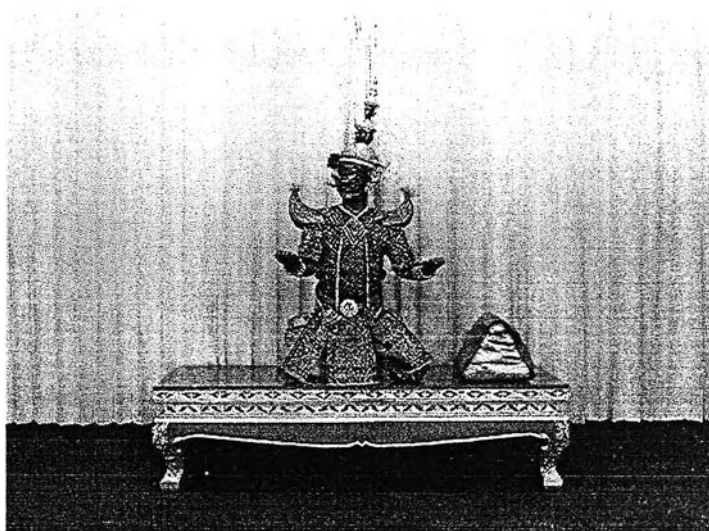
ภาพที่ 111 ท่ารำ มารศรี

บทร้อง

มารศรี

ท่ารำ

นั่งคุกเข่า มือขวาดั่งวงยักษ์ที่หน้าขา มือซ้ายหยิบจีบแล้วปล่อยตั้งวง
สูงระดับแง่ศีรษะ สายตามองปลายนิ้วมือซ้าย เลียงศีรษะทางขวา

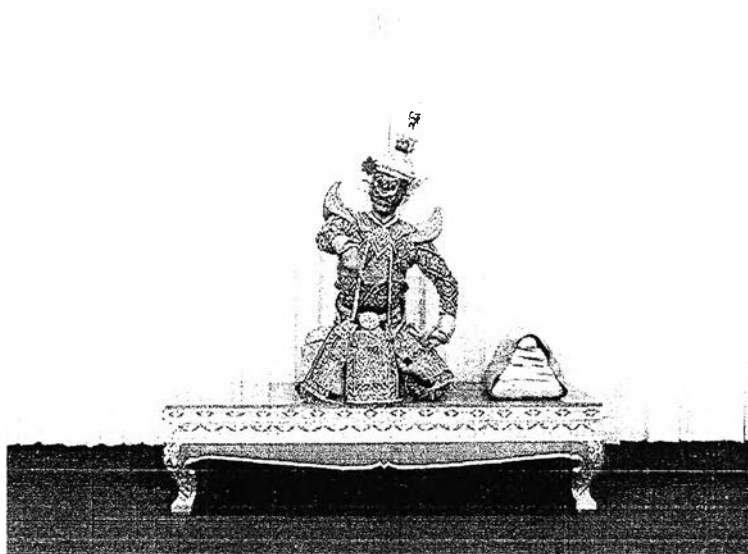

ภาพที่ 112 ทำร้าย ทำตายลอยไป

บทร้อง
ทำร้าย

ทำตายลอยไป

นั่งคุกเข่า มือทั้งสองแบหงายฝ่ามือขึ้น ห่างกันประมาณ 2 คืบ แล้วค่อยๆ เคลื่อนไปทางซ้ายมือพร้อม ๆ กัน ไบหน้ามองตามมือ

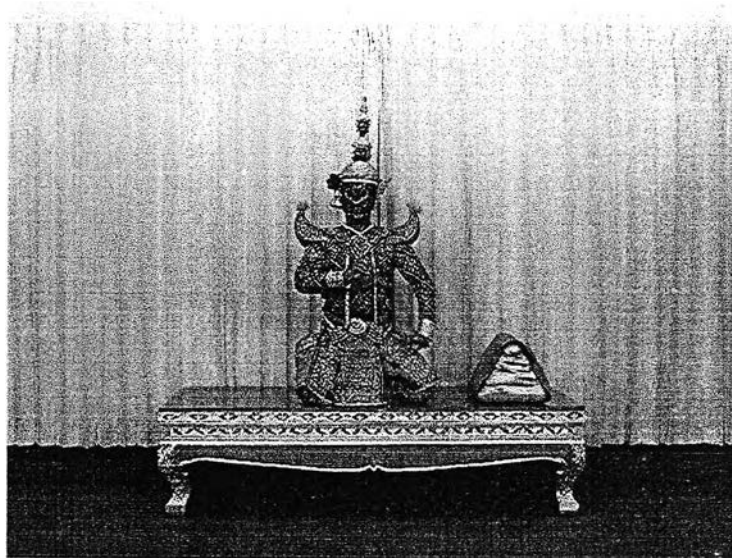

ภาพที่ 113 ทำร้าย ในวาริ

บทร้อง
ทำร้าย

ในวาริ

นั่งคุกเข่า มือซ้ายตั้งวงยักษ์ มือขวากำหลวม นิ้วชี้ชี้ลงพื้น ห่างจากลำตัวประมาณ 2 คืบ เอียงศีรษะทางซ้าย

บทร้อง
ทำรำ

ภาพที่ 114 ทำรำ จนถึงที่ฉนวนหน้า

จนถึงที่ฉนวนหน้า

นั่งคุกเข่า มือขวากำหลวมนิ้วชี้ห่างจากอกประมาณ 1 คืบ มือซ้าย
ตั้งวงยักษ์ที่หน้าขา

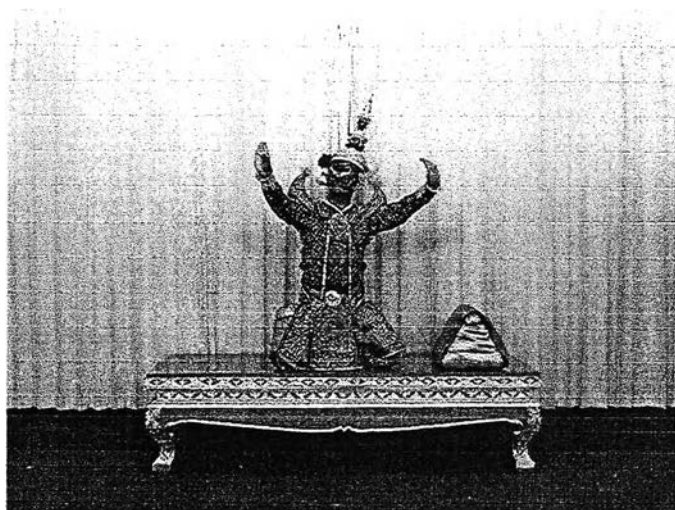

บทร้อง
ทำรำ

ภาพที่ 115 ทำรำ พลับพลาไชย

พลับพลาไชย

นั่งคุกเข่า มือซ้ายตั้งวงยักษ์ มือขวากำหลวมชี้ไปข้างหน้าแขนตั้ง

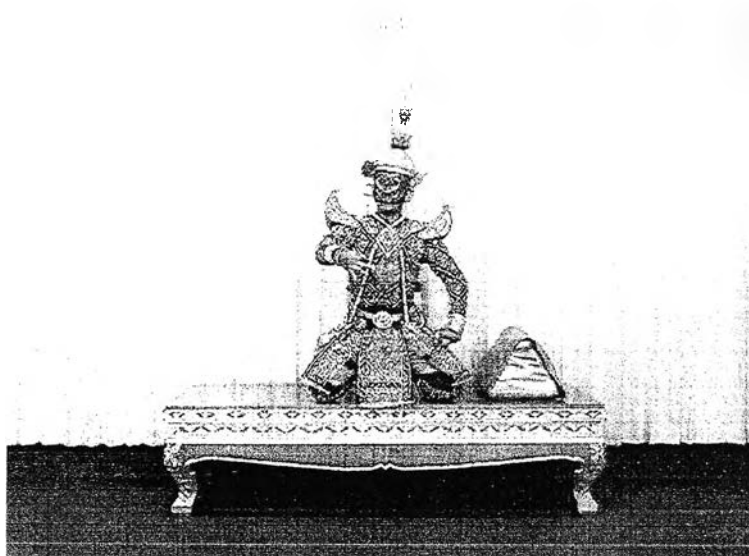

ภาพที่ 116 ทำรำ เมื่อพระรามลงสรง

บทร้อง
ทำรำ

เมื่อพระรามลงสรง

นั่งคุกเข่า มือทั้งสองจีบคว่ำ แล้วหยิบจีบขึ้น คลายจีบออกข้างลำตัว
แล้วคปลายนิ้วมือลงระดับแฉ่งศีรษะ แล้ววาดเป็นวงกลม (ทำแต่ง
ตัว)

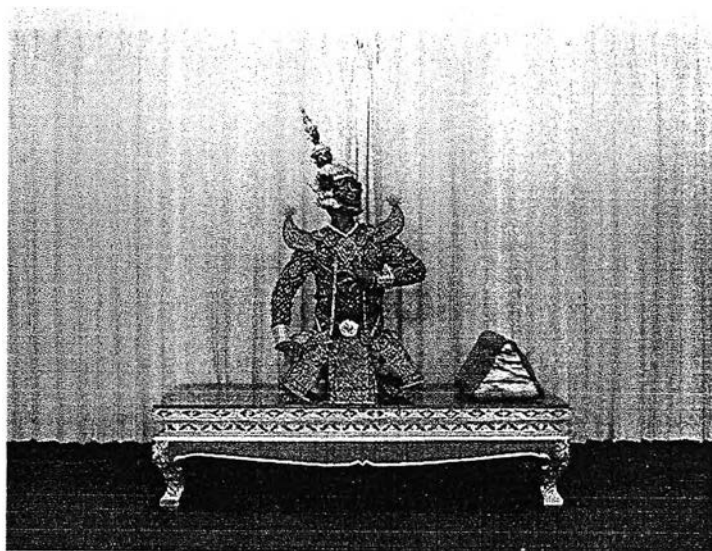

ภาพที่ 117 ทำรำ คงคา

บทร้อง
ทำรำ

คงคา

นั่งคุกเข่า มือซ้ายตั้งวงยักษ์ มือขวาจีบตะแคงเข้าหาตัวแล้วม้วนมือ
ออกตั้งวงล่าง

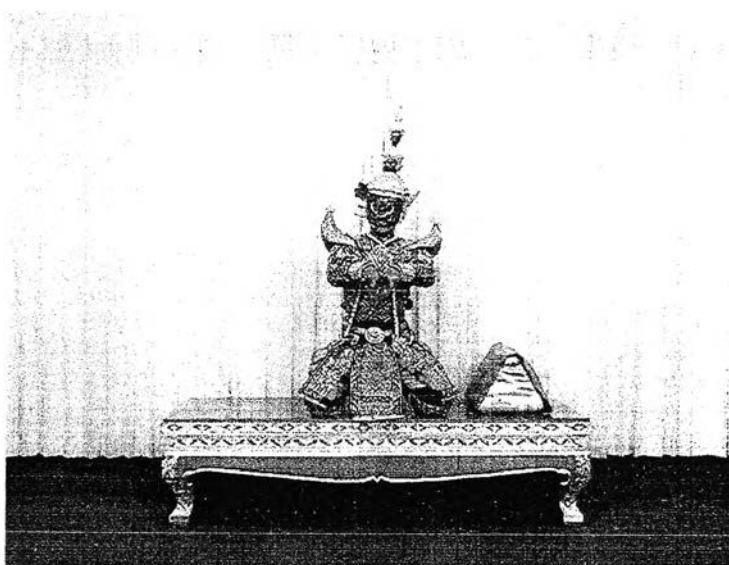

ภาพที่ 118 ทำรา จะคิดว่า

บทร้อง
ทำรา

จะคิดว่า

นั่งคุกเข่า มือขวาตั้งวงยักษ์ที่หน้าขา มือซ้ายจับที่ลิ้นปี เอียงศีรษะ
ทางขวา (ตัวเรา)

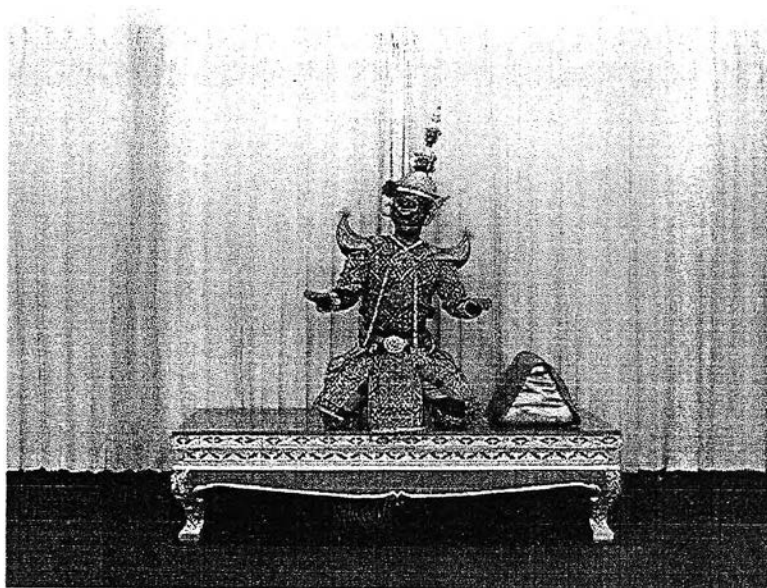

ภาพที่ 119 ทำรา เมียรัก

บทร้อง
ทำรา

เมียรัก

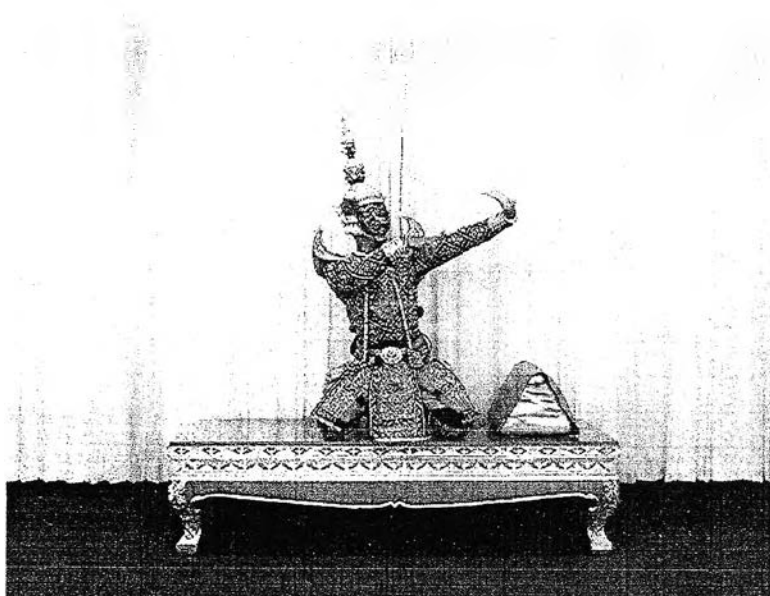
นั่งคุกเข่า มือทั้งสองกำหลวม นิ้วชี้เหยียดตั้งชิดกัน ห่างจากลำตัว
ประมาณ 2 คืบ

ภาพที่ 120 ทำรำ ตักขัย

บทร้อง
ทำรำ

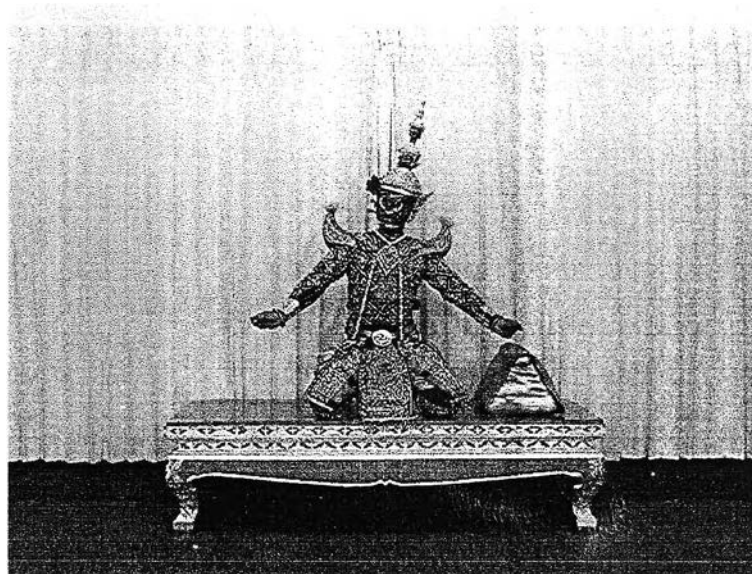
ตักขัย
นั่งคุกเข่า มือทั้งสองจับคว่ำแล้วคลายออก (ทำตาย)

ภาพที่ 121 ทำรำ เห็นจะล่า

บทร้อง
ทำรำ

เห็นจะล่า
นั่งคุกเข่า มือซ้ายตั้งวงสูง ระดับแง่ศีรษะ มือขวากำหลวมขึ้นนิ้วชี้มือ
ซ้ายมองปลายนิ้วมือ เอียงศีรษะทางขวา

ภาพที่ 122 ทำร้าย เลิกทัพ

บทร้อง
ทำร้าย

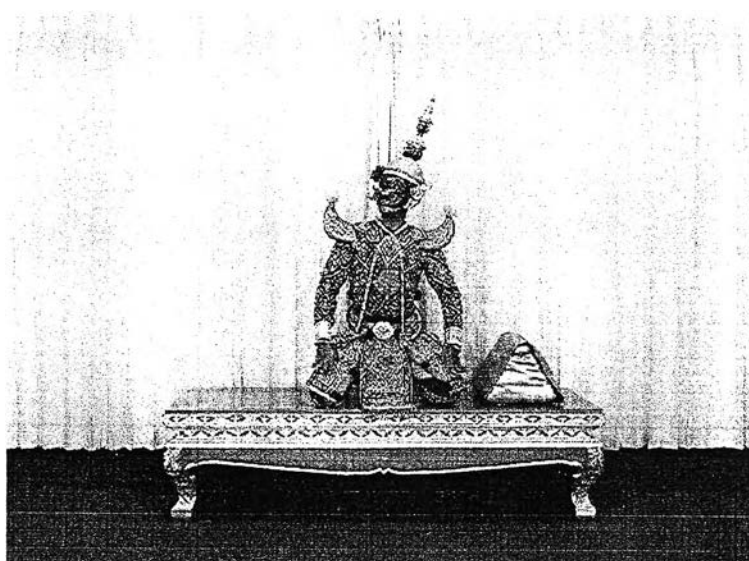
เลิกทัพ
นั่งคุกเข่า มือทั้งสองตั้งวง โภยมือออกไปข้างหน้า (ยกไป)

ภาพที่ 123 ทำร้าย กลับไป

บทร้อง
ทำร้าย

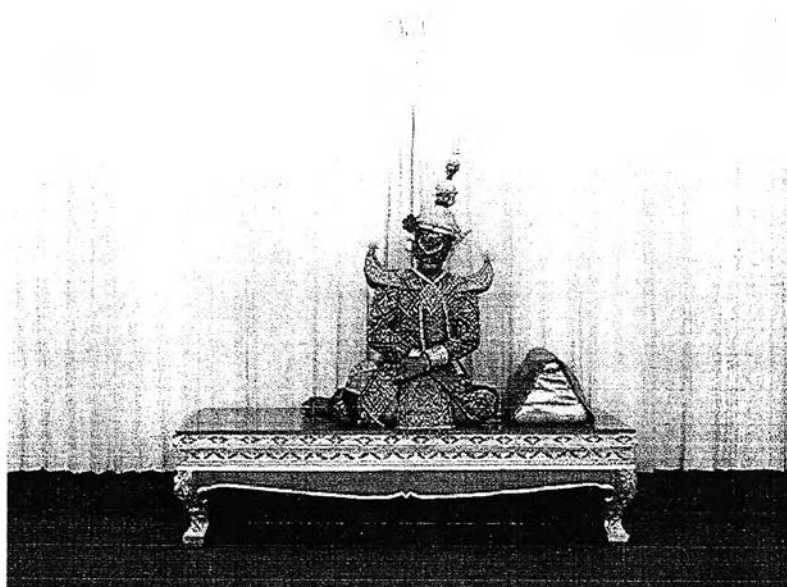
กลับไป
นั่งคุกเข่า มือทั้งสองจับแล้วสะบัดออกไปข้างลำตัวตั้งวง เอียง
ศีรษะทางซ้าย มองทางขวา

ภาพที่ 124 ทำรำ เราจะได้

บทร้อง
ทำรำ

เราจะได้
นั่งคุกเข่า มือทั้งสองคบบลงที่หน้าขา

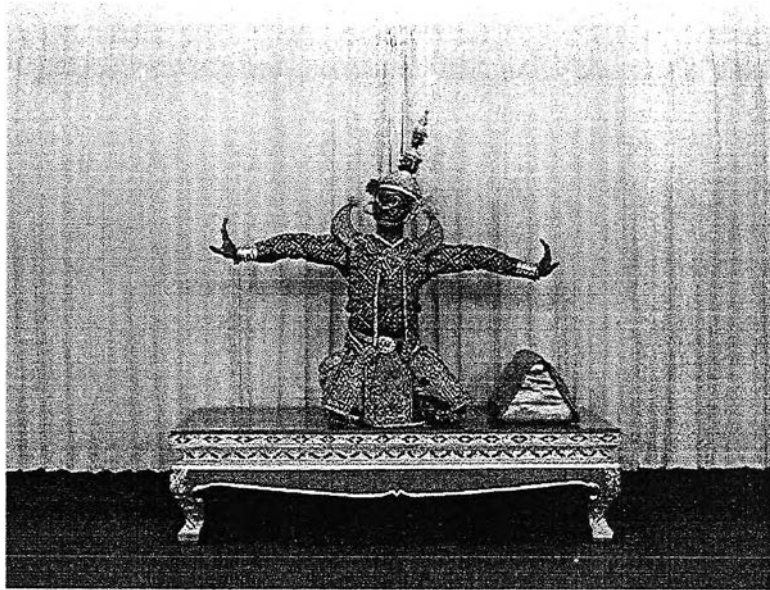

ภาพที่ 125 ทำรำ สิ้นทุกข์

บทร้อง
ทำรำ

สิ้นทุกข์
นั่งทิ้งก้นจากทำนั่งคุกเข่าเป็นนั่งพับเพียบ มือทั้งสองวางไขว้กันที่
หน้าขา คคปลายคางลง

ภาพที่ 126 ทำรำ สุขตำราญ

บทร้อง   สุขตำราญ
 ทำรำ   นั่งคุกเข่า มือทั้งสองจับหางที่หน้าอก แล้วคลายออกตั้งวงเหยียด
    แขนตั้งข้างลำตัว

จากที่ผู้วิจัยได้รับการถ่ายทอดกระบวนการรำเพลงทองย่อน ซึ่งเป็นบทของทศกัณฐ์ ที่ใช้ในการแสดงโขนตอน นางลอย จากครูจตุพร ผู้วิจัยยังได้กลวิธีที่ใช้ในการแสดง คือ

1. สำหรับการรำทำบทเพลงทองย่อน เป็นการเจรจาออกคำสั่งเชิงขอร้อง ครูจตุพรให้ปฏิบัติทำทุกท่าตามเดิมแต่ให้ลดความแข็งแรงของท่าลงเพื่อไม่ให้นางเบญกายเกิดความกลัว และรับอาสาตามคำสั่ง
2. การนั่งทิ้งก้นลงกับเตียงประกอบการรำทำบท เพื่อช่วยให้การแสดงท่าสมบูรณ์และความหมายชัดเจนมากยิ่งขึ้น เช่น ทำสิ้นทุกข์

กระบวนท่ารำเพลงกลั่นกระทบบ้าง

ภาพที่ 127 ท่ารำ เมื่อนั้น

บทร้อง

เมื่อนั้น

ท่ารำ

นั่งคุกเข่า มือทั้งสองตั้งวงษ์ที่หน้าขา กระทบบ้างลงที่ส้นเท้าตาม
บทร้อง พร้อมกับกดไหล่ซ้าย (เมื่อ) กระทบบ้างลงที่ส้นเท้าตามบท
ร้อง พร้อมกับกดไหล่ขวา (นั้น)

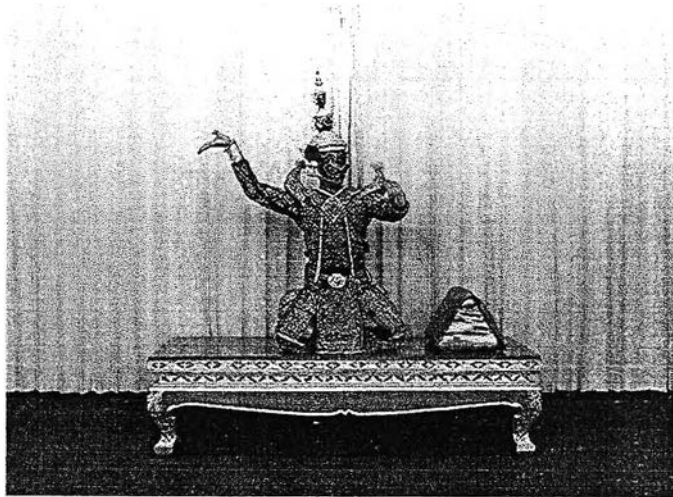
ภาพที่ 128 ท่ารำ องค์ท้าวทศพัศตร์

บทร้อง

องค์ท้าวทศพัศตร์

ท่ารำ

นั่งคุกเข่า มือซ้ายจับคว่ำแล้วสอดมือขึ้น ซ้อมอกทำมุมประมาณ
90 องศา มือขวาหงายท้องแขนแล้วพลิกขึ้นเหยียดแขนตั้ง หัก
ข้อมือให้ปลายนิ้วตั้งขึ้น (ท่าสอดสูง)

ภาพที่ 129 ทำรำ ยักษา

บทร้อง

ยักษา

ทำรำ

นั่งคุกเข่า มือซ้ายหงายท้องแขนให้ปลายนิ้วมือชี้ลงพื้น แล้วเลื่อนขึ้น
ตั้งวงระดับปาก มือขวาจับคว่ำแล้วสอดขึ้นให้ปลายนิ้วหันออกข้าง
ลำตัว เอียงศีรษะทางขวา (ท่าเฉิดฉิน)

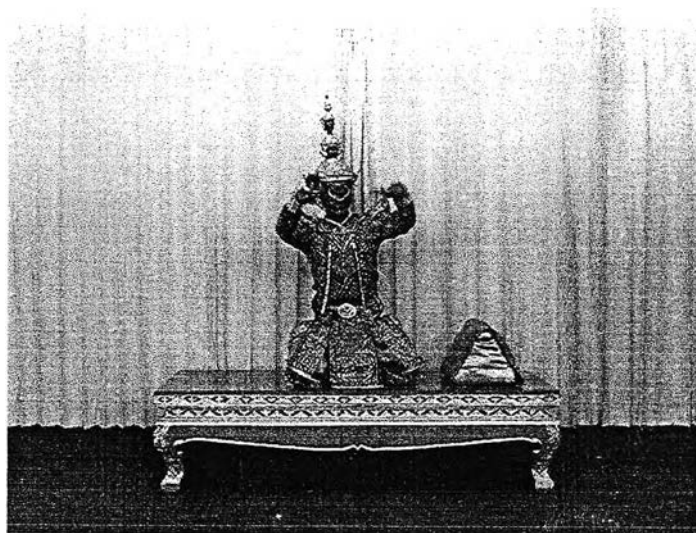
ภาพที่ 130 ทำรำ ครั้นเห็นเบญจกาย

บทร้อง

ครั้นเห็นเบญจกาย

ทำรำ

นั่งคุกเข่า มือขวาทิ้งวงยักษที่หน้าขา มือซ้ายตั้งวงแขนเหยียดตั้ง
ระดับไหล่ ทิ้งน้ำหนักลงสันเท้าซ้าย (ครั้นเห็น) ทิ้งน้ำหนักลงสัน
เท้าขวา (เบญ) ทิ้งน้ำหนักลงสันเท้าซ้าย (กาย)

ภาพที่ 131 ทำรำ จำแดง

บทร้อง

จำแดง

ทำรำ

นั่งคุกเข่า มือทั้งสองจับคว่ำห่างจากอกประมาณ 2 คืบ แล้วคลายมือ
ออก (ท่าแปลงกาย) เอียงศีรษะทางขวา

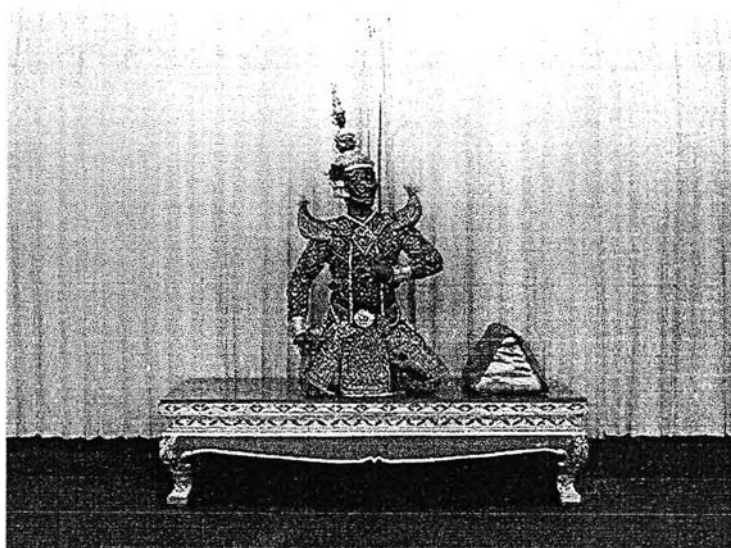
ภาพที่ 132 ทำรำ มา

บทร้อง

มา

ทำรำ

นั่งคุกเข่า มือขวาดั้งแล้วปาดลงระดับไหล่ มือซ้ายจับส่งหลัง เอียง
ศีรษะทางขวา ตามองที่นางสีดา

ภาพที่ 133 ทำรำ สำคัญว่า

บทร้อง

สำคัญว่า

ทำรำ

นั่งคุกเข่า มือขวาตั้งวงษ์ที่หน้าขา มือซ้ายจิบเข้าอก (ทำตัวเรา)
เอียงศีรษะทางขวา

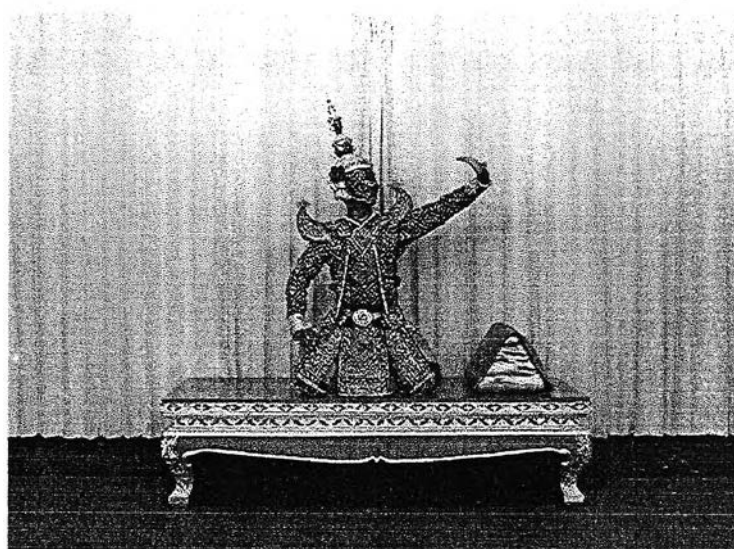
ภาพที่ 134 ทำรำ สีดา

บทร้อง

สีดา

ทำรำ

นั่งคุกเข่า มือซ้ายตั้งวงษ์ที่หน้าขา มือขวากำหลวมเดาะนิ้วชี้ลง
ข้างลำตัวด้านขวา เอียงศีรษะทางขวา

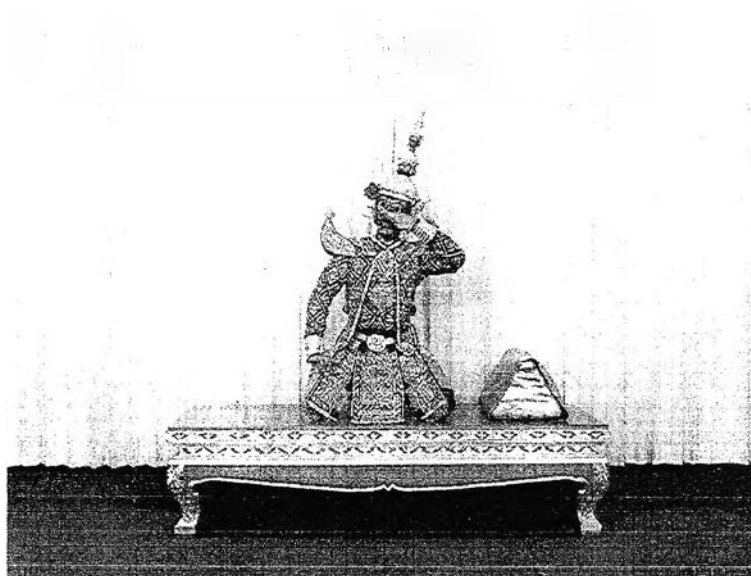
ภาพที่ 135 ทำรำ นารี

บทร้อง

นารี

ทำรำ

นั่งคุกเข่า มือขวาตั้งวงยักษ์ที่หน้าขา มือซ้ายจับที่ชายพกแล้ว โบกขึ้น
ตั้งวง เอียงศีรษะทางขวา หน้ามองมือซ้าย

ภาพที่ 136 ทำรำ แยมยิ้ม

บทร้อง

แยมยิ้ม

ทำรำ

นั่งคุกเข่า มือขวาตั้งวงยักษ์ที่หน้าขา มือซ้ายตั้งวงแล้วปาดมือมาจับ
ตะแคงที่ปาก เอียงศีรษะทางซ้าย (ทำยิ้ม)

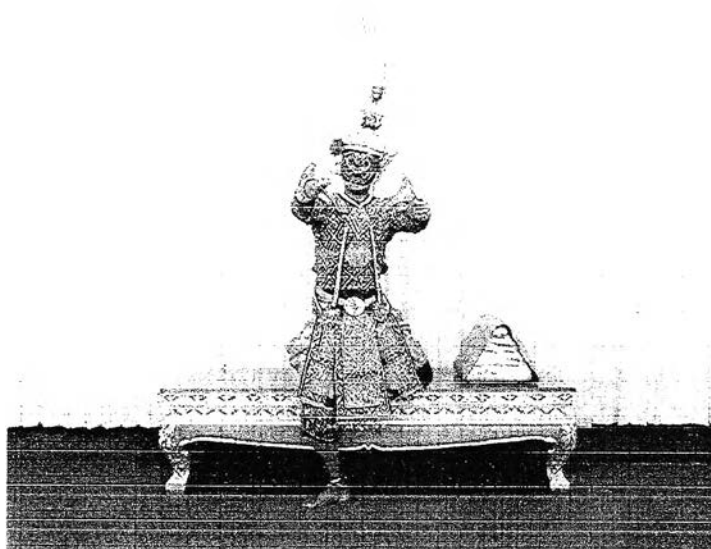

ภาพที่ 137 ทำรำ พยัคหน้า

บทร้อง
ทำรำ

พยัคหน้า

นั่งคุกเข่า มือขวาตั้งวงยักซ์ที่หน้าขา มือซ้ายตั้งวงสูง โดยเปิด
ปลายกางเขนแล้วกดลง (พยัคหน้า)

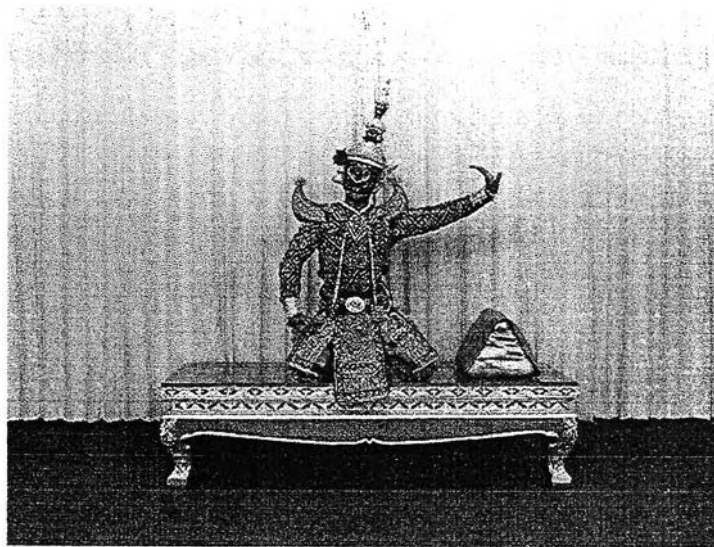

ภาพที่ 138 ทำรำ ง่าพระหัตถ์

บทร้อง
ทำรำ

ง่าพระหัตถ์

นั่งทับสันเท้าซ้าย เท้าขวาก้าววางลงกับพื้น มือทั้งสองแบขึ้น
ออกไปข้างหน้าห่างจากลำตัว แยกฝ่ามือออกจากกันประมาณ 2
คืบ สายตามองนางสีดา

ภาพที่ 139 ทำรำ พलगดำรัส

บทร้อง

พलगดำรัส

ทำรำ

นั่งคุกเข่า มือขวาตั้งวงยักษ์ที่หน้าขา มือซ้ายม้วนจีบออกไปตั้งวงสูง
เอียงศีรษะทางซ้าย

ภาพที่ 140 ทำรำ ตรัสเชิญ

บทร้อง

ตรัสเชิญ

ทำรำ

นั่งคุกเข่า มือทั้งสองหงายฝ่ามือขึ้นห่างกันประมาณ 1 คืบ เอียง
ศีรษะทางซ้าย

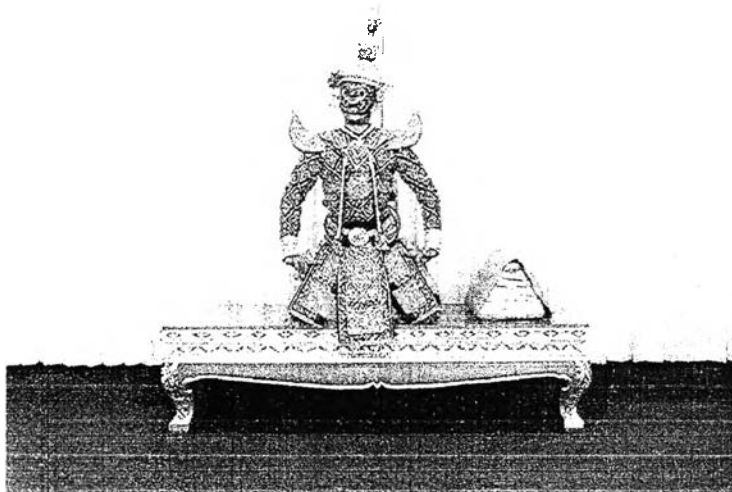
ภาพที่ 141 ทำรำ นางโฉมศรี

บทร้อง

นางโฉมศรี

ทำรำ

นั่งคุกเข่า มือซ้ายตั้งวงยักษ์ที่หน้าขา มือขวาตั้งวงข้างหน้าคช่มือ
ลง ปาดมือเข้าหาลำตัว (ท่ากวักเรียก) หน้ามองนางสีดา

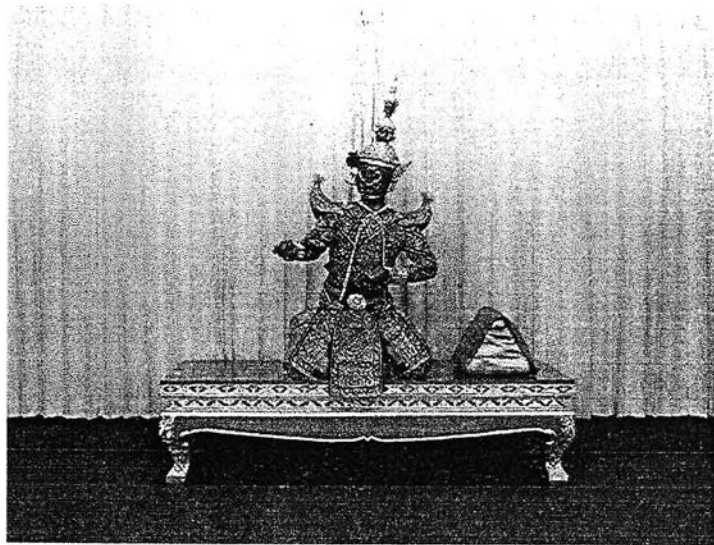
ภาพที่ 142 ทำรำ เห็นหยุดยั้ง

บทร้อง

เห็นหยุดยั้ง

ทำรำ

นั่งคุกเข่า มือทั้งสองตั้งวงยักษ์ที่หน้าขา โย้ตัวไปข้างหน้า ทิ้งน้ำ
หนักลงที่เข่าขวา (หยุด) โย้ตัวกลับมาที่เดิมทิ้งน้ำหนักลงที่เข่าซ้าย
(ยั้ง) หน้ามองที่นางสีดา

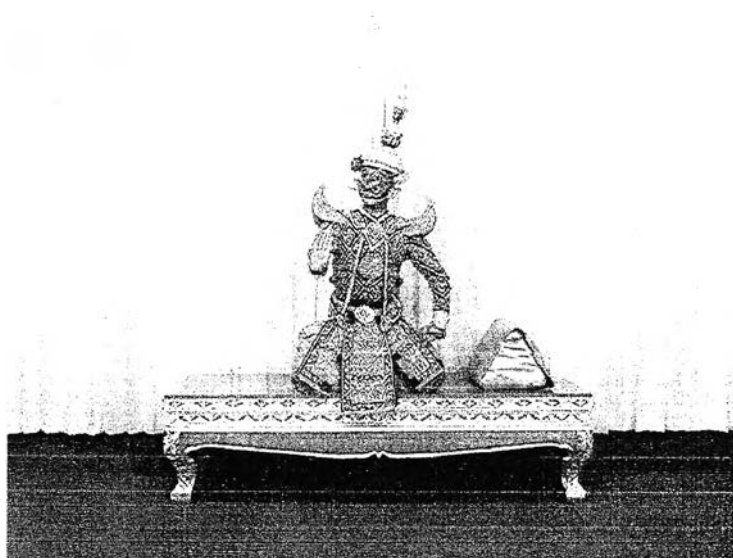
ภาพที่ 143 ทำรำ รังรอ

บทร้อง

รังรอ

ทำรำ

นั่งคุกเข่า มือทั้งสองข้างกำหลวม เคลื่อนมือช้า ๆ เข้าหาลำตัว ถ่าย
น้ำหนักตัวลงที่ส้นเท้า สายตามองที่นางสีดา

ภาพที่ 144 ทำรำ ไม่จรลี

บทร้อง

ไม่จรลี

ทำรำ

นั่งคุกเข่า มือซ้ายตั้งวงยักษที่หน้าขา มือขวาตั้งวงข้างหน้าระดับ
อกถ่ายมือไปมาเล็กน้อย สายหน้าไปมา

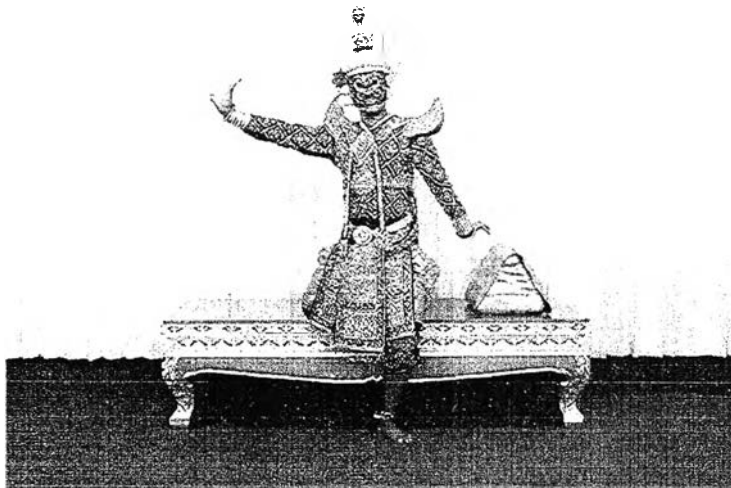
ภาพที่ 145 ทำรำ อสุรี

บทร้อง

อสุรี

ทำรำ

นั่งคุกเข่า มือขวาตั้งวงยักษ์ที่หน้าขา มือซ้ายจับที่หน้าอก เอียงศีรษะ
ทางขวา

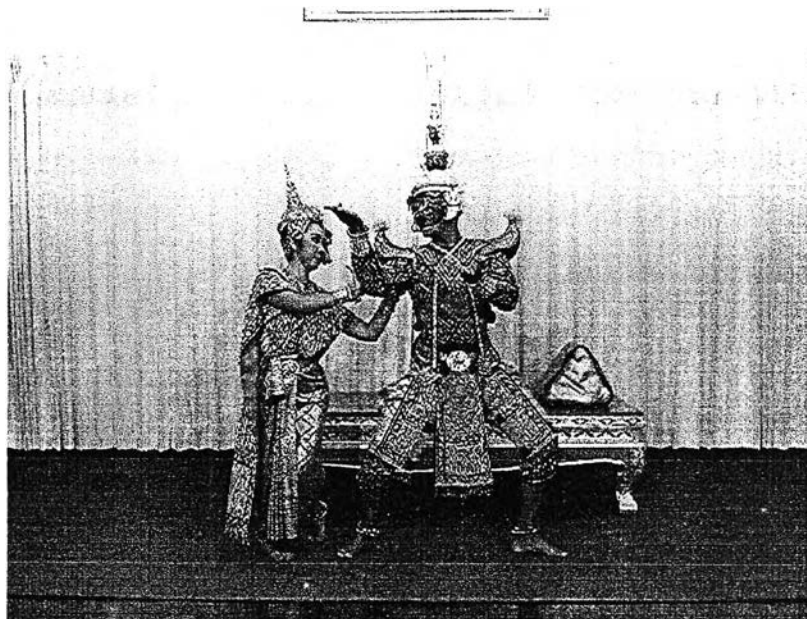
ภาพที่ 146 ทำรำ ริ่มมารับ

บทร้อง

ริ่มมารับ

ทำรำ

นั่งทับส้นเท้าขวา ก้าวเท้าซ้ายลงจากเตียง มือขวาคว้าจับแล้ว โบกขึ้น
ตั้งวง มือซ้ายจับส่งหลัง เอียงศีรษะทางขวา

ภาพที่ 147 ท่ารำ ฉับพลัน

บทร้อง	ฉับพลัน
ท่ารำ ยักษ์ :	ก้าวเท้าขวาวางเท้าซ้าย มือทั้งสองหงายฝ่ามือขึ้นห่างกันประมาณ 1 คืบ เอียงศีรษะทางขวา ตามองนาง ทิ้งน้ำหนักที่ไหล่ขวา
นาง :	ผลัดสองมือ

จากที่ผู้วิจัยได้รับการถ่ายทอดกระบวนการท่ารำเพลงคลื่นกระทบฝั่ง จากครูจตุพร ผู้วิจัยได้ สังเกตกลวิธีที่ใช้ในการปฏิบัติ ดังต่อไปนี้

1. การกระทบกันตามเอื้อนการขับร้อง ให้ทิ้งน้ำหนักลงที่ปลายเท้าทั้งสองข้าง แล้วเกร็งหน้าขาท่อนบน เพื่อส่งตัวขึ้น จะช่วยให้การทรงตัวนิ่งไม่โอนเอนไปมา
2. การปฏิบัติทำซึ่งแสดงการชักชวน หรืออ่อนวอนตามบทร้อง “พลงคำรัสตรีสเชิญนางโฉมศรี เห็นหยุดยั้งร้องไม่จรัล” ให้สอดแทรกอารมณ์และความรู้สึกเพื่อให้ นางเกิดความเมตตาโดยใช้การเคลื่อนไหวใบหน้าประกอบท่ารำ เช่น พยักหน้า ล่ายหน้าไปมา
3. ความรู้สึกภายในของทศกัณฐ์ในการปฏิบัติท่ารำเพลงคลื่นกระทบฝั่ง มีความอึดเอิบใจ คิดว่านางสีดามีใจปฏิพัทธ์ต่อตนเอง จึงอุตสาหมาหาถึงแท่นที่ประทับ ค้นหาจึงครอบงำทศกัณฐ์จนลืมนึกถึงกลอุบายที่ตนเป็นผู้คิดขึ้น

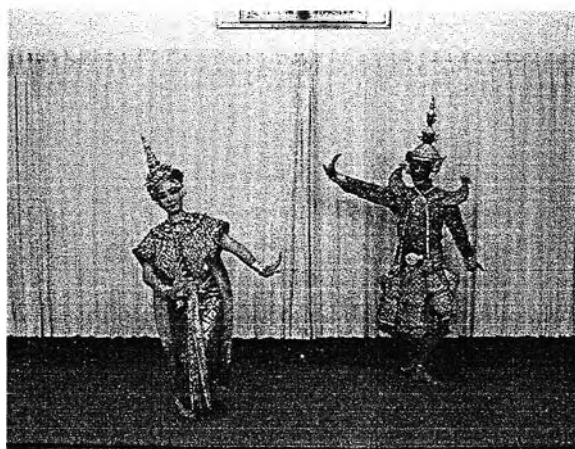
กระบวนการทำรำในบึงเมืองของทศกัณฐ์ผู้วิจัยพบว่า ทำรำส่วนใหญ่เป็นทำรำทำบทแสดง
ความหมายตามบทประพันธ์ โดยมีการปฏิบัติของสรีระช่วงล่างตั้งแต่สะเอวจนถึงเท้า คือ

- ทำนั่งคุกเข่า ใช้สำหรับการปฏิบัติกระบวนการทำรำเพลงช้าปี
  - ทำนั่งพับเพียบ ใช้สำหรับแสดงอาการปฏิกิริยาที่งันลงกับพื้นเพื่อช่วยให้ความหมายของ
ท่าชัดเจนยิ่งขึ้น
  - ทำนั่งชันเข่า ใช้สำหรับแสดงอาการปฏิกิริยาประกอบทำรำทำบทรำฟิ่ง
  - ทำนั่งไขว่ห้าง ใช้สำหรับแสดงอาการปฏิกิริยาปิตินดี
  - ทำนั่งห้อยเท้า ใช้สำหรับเปลี่ยนอิริยาบถในการปฏิบัติทำตามบทพากย์และเจรจา
- สำหรับการปฏิบัติทำรำในส่วนของสะเอวขึ้นมาถึงศีรษะผู้วิจัยพบทำรำ คือ

- ทำถวายนังคม
- ทำพิศมัยเรียงหมอน
- ทำสอดสร้อยมาลา
- ทำเฉิดฉิน
- ทำรำรำย

4.2 ทศกัณฐ์ บทเกี่ยวนางสีดาแปลง

กระบวนทำรำเพลงลีลากระทุ่ม

ภาพที่ 148 ทำรำ เข้าชิด

บทร้อง

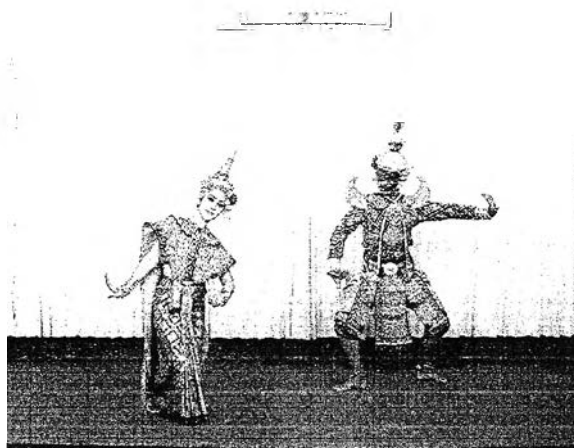
เข้าชิด

ทำรำ ยักษ์ :

ยกเท้าซ้ายวางลงกับพื้น โดยให้ส้นเท้าห่างจากปลายเท้าประมาณ 1 คืบ เปิดส้นเท้าขวา มือขวาหุบจีบขึ้นตั้งวง มือซ้ายจีบส่งหลัง เอียงศีรษะทางขวา สายตามองนาง

นาง :

เดิน

ภาพที่ 149 ทำรำ พิศดู

บทร้อง

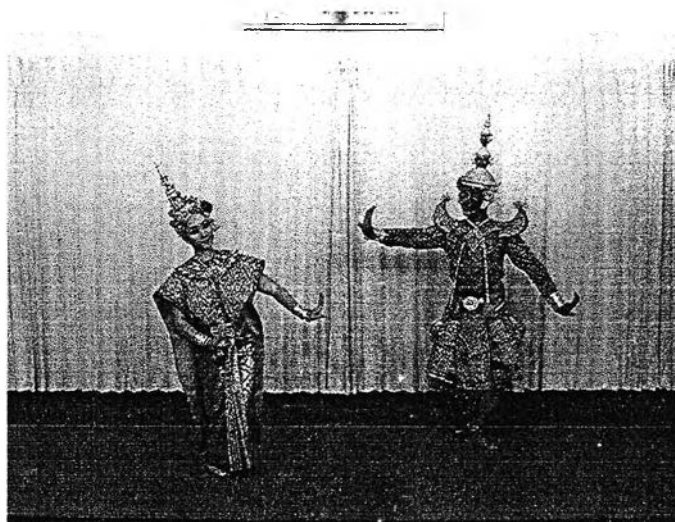
พิศดู

ทำรำ ยักษ์ :

ยกเท้าขวาวางลงกับพื้นหน้าเท้าซ้าย โดยให้ส้นเท้าห่างจากปลายเท้าประมาณ 1 คืบ เมื่อซ้ายหุบจีบขึ้นตั้งวง มือขวาหุบจีบแล้วปล่อยข้างลำตัว เอียงศีรษะทางซ้าย สายตามองนาง

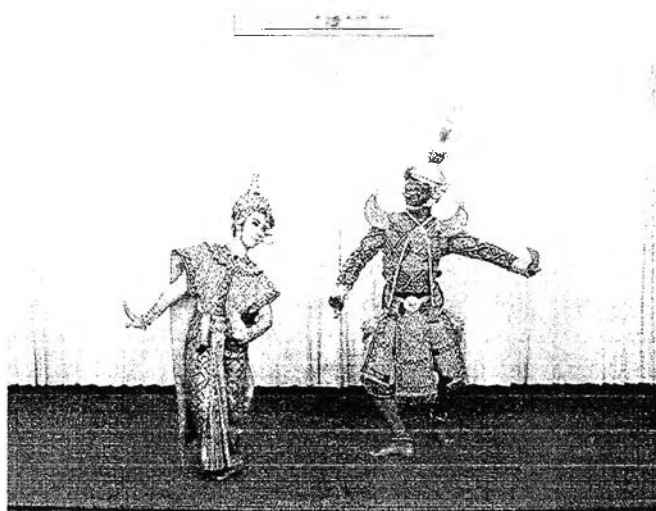
นาง :

เดิน

ภาพที่ 150 ท่ารำ เอือน

บทร้อง   เอือน
 ท่ารำ ยักษ์ :   ยกเท้าซ้ายวางลงกับพื้น โดยให้ส้นเท้าห่างจากปลายเท้าประมาณ 1 คืบ เปิดส้นเท้าขวา มือขวาหุบจีบขึ้นตั้งวง มือซ้ายหุบจีบแล้วปล่อยข้างลำตัว เอียงศีรษะทางซ้าย สายตามองนาง
 นาง :   เดิน

ภาพที่ 151 ท่ารำ ไม่วางตา

บทร้อง   ไม่วางตา
 ท่ารำ ยักษ์ :   ยกเท้าขวาวางลงกับพื้น โดยให้ส้นเท้าห่างจากปลายเท้าประมาณ 1 คืบ เปิดส้นเท้าซ้าย มือซ้ายหุบจีบขึ้นตั้งวง มือขวาหุบจีบแล้วปล่อยข้างลำตัว เอียงศีรษะทางซ้าย สายตามองนาง
 นาง :   เดิน

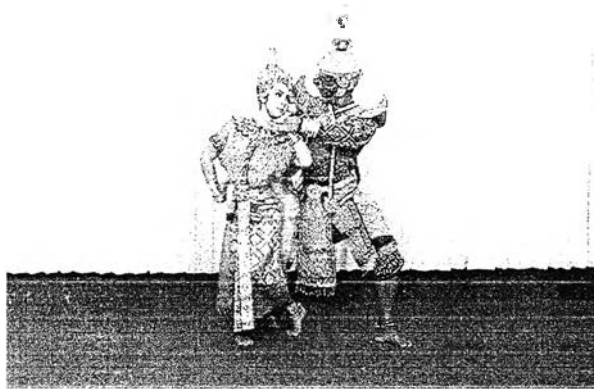

ภาพที่ 160 ท่ารำ ทอดสนิท

- บทร้อง   ทอดสนิท
- ท่ารำ   ยักษ์ :   วิ่งสูดเท้าเข้าทางด้านซ้ายของนาง   ก้าวเท้าขวาวางเท้าซ้ายลงเหยียด
มือขวากำหลวม   ทอดแขนขวาตั้ง   มือซ้ายตั้งวงแตะที่ข้อศอกขวา
โถมนำหนักลงที่นาง   เอียงศีรษะทางขวา ตามองนาง
- นาง :   ผลักสองมือ

ภาพที่ 161 ท่ารำ ติด

- บทร้อง   ติด
- ท่ารำ   ยักษ์ :   ก้าวเท้าขวาวางเท้าซ้ายเอียงลำตัวกับนาง   มือขวาจับเอวนาง   มือซ้าย
จับโอบไหล่ซ้ายของนาง   แล้วคลายออกตั้งวง (ท่าโถมมือเดียว) ตา
มองนาง
- นาง :   ปิดมือเดียว

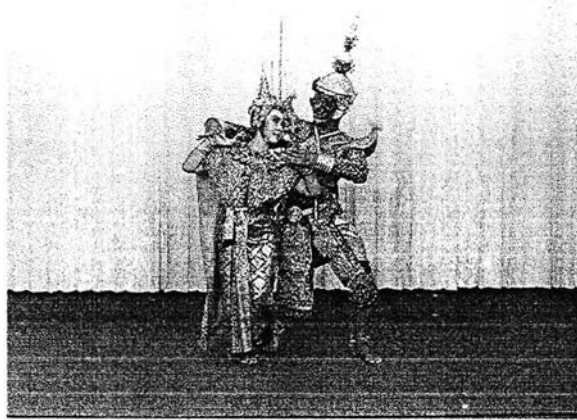
ภาพที่ 162 ทำรำ พลับ

บทร้อง	พลับ
ทำรำ ยักษ์ :	ก้าวเท้าซ้ายวางเท้าขวาเฉียงลำตัวกับนาง มือซ้ายจับเอวนาง มือขวาโอบไหล่ขวาของนางแล้วคลายออกตั้งวง (โลมมือเดียว) ตามองนาง
นาง :	ปิดมือเดียว

จากที่ผู้วิจัยได้รับการถ่ายทอดกระบวรทำรำของทศกัณฐ์ ตอนนางลอย เพลงลีลากระทุ่ม จากครูจตุพร ผู้วิจัยยังสังเกตกลวิธีซึ่งใช้สำหรับการแสดง ดังต่อไปนี้

1. ทำคลึงมือที่หน้าอก ประกอบกับการตีไหล่ ให้เกร็งลำตัวทุกส่วน ตั้งแต่เท้าถึงหัวไหล่ เพื่อควบคุมไม่ให้ลำตัวส่ายไปมา

กระบวนท่ารำเพลงไอ้ชาตรี

ภาพที่ 163 ท่ารำ ยอดมิ่ง

บทร้อง ยอดมิ่ง
 ท่ารำ ยักษ์ : วิ่งสูดเท้าแล้วก้าวเท้าขวาวางเท้าซ้ายลงเหลี่ยม มือทั้งสองจับโอบ
 เยื้องไหล่ซ้ายของนาง แล้วคลายจับออก
 นาง : ปัดสองมือ

ภาพที่ 164 ท่ารำ เป็นความใน

บทร้อง เป็นความใน
 ท่ารำ ยักษ์ : ก้าวเท้าขวาวางเท้าซ้ายลงเหลี่ยม มือซ้ายตั้งวงยักษ์ มือขวาคลายจับ
 ออกข้างลำตัว ทิ้งน้ำหนักโถมตัวไปที่นาง เอียงศีรษะทางขวา ตา
 มองนาง
 นาง : ใส่มือจับ

ภาพที่ 165 ทำรำ ใจจริง

- บทร้อง   ใจจริง
- ทำรำ   ยักษ์ :   วังสูดเท้าเข้าทางขวาของนาง   ก้าวเท้าซ้ายวางเท้าขวาลงเหยียบ   มือ
    ขวาค้างวงยักษ์ที่หน้าขวา   มือซ้ายกำมือหลวมนิ้วชี้ชี้ที่หน้าอก   กดไหล่
    ซ้าย   เอียงศีรษะทางซ้าย   ตามองนาง
- นาง :   ผลักสองมือ

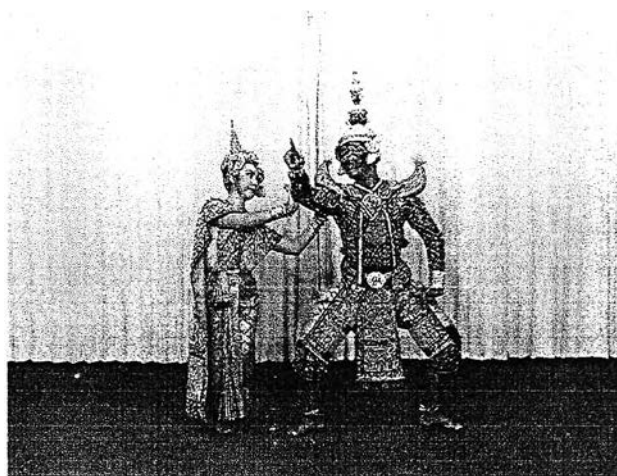
ภาพที่ 166 ทำรำ ทุกสิ่งสรร

- บทร้อง   ทุกสิ่งสรร
- ทำรำ   ยักษ์ :   วังสูดเท้าเข้าทางซ้ายของนาง   ก้าวเท้าขวาวางเท้าขวาลงเหยียบ   มือ
    ซ้ายค้างวงยักษ์ที่หน้าขวา   มือขวากำมือหลวมนิ้วชี้แตะมือตามบทร้อง
    ทุก - สิ่ง - สรร
- นาง :   ผลักสองมือ

ภาพที่ 171 ทำรำ วัน

บทร้อง

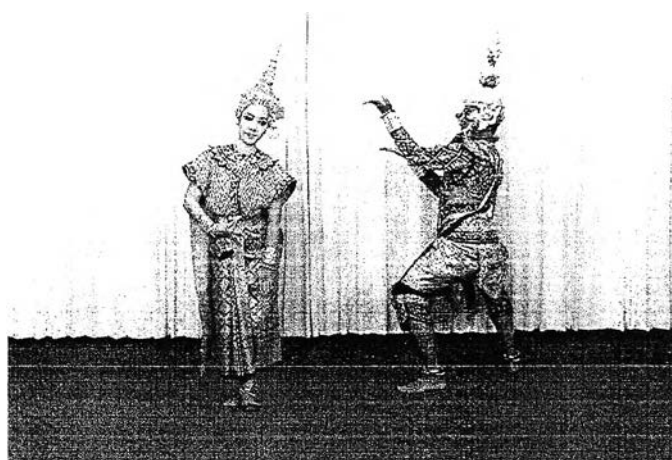
วัน

ทำรำ ยักษ์ :

วิ่งสูดเท้าเข้าทางซ้ายของนาง ก้าวเท้าขวาวางเท้าซ้าย มือซ้ายตั้ง
วงยักษ์ที่หน้าขวา มือขวากำมือหลวมนิ้วชี้ระดับแฉ่งศีรษะ กด
ไหล่ขวา โดมน้ำหนักไปที่นาง เอียงศีรษะทางขวา ตามองนาง

นาง :

ผลัดสองมือ

ภาพที่ 172 ทำรำ จะรับขวัญ

บทร้อง

จะรับขวัญ

ทำรำ ยักษ์ :

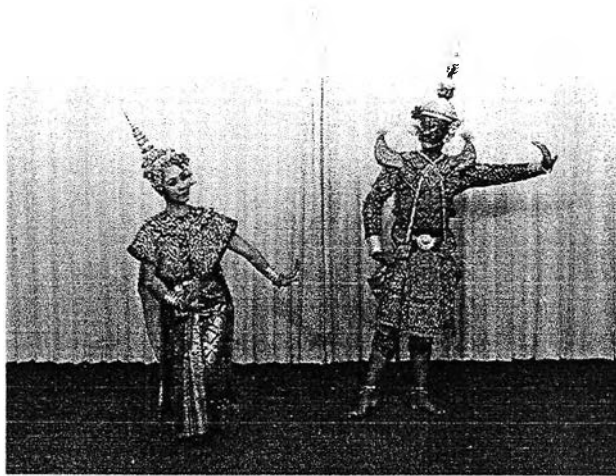
ก้าวเท้าซ้ายลงเหยียด หงายฝ่ามือทั้งสองขึ้น และงอศอกกดไหล่
ขวา เอียงศีรษะทางขวา ตามองนาง

นาง :

ยื่น

ภาพที่ 177 ทำรำ จิ้งไป

บทร้อง

จิ้งไป

ทำรำ ยักษ์ :

ถอนเท้าซ้ายวางลงหลัง และจุมูกเท้าขวากับพื้นเหลื่อมกับเท้าซ้าย
ประมาณ 1 คืบ ขาทั้งสองข้างเหยียดตั้ง มือขวาตั้งวงยักษ์ที่หน้า
ขา มือซ้ายจับปรกข้างแล้วโบกออกตั้งวงสูง เอียงศีรษะทางซ้าย

นาง :

เดิน

ภาพที่ 178 ทำรำ คลจิดเข้า

บทร้อง

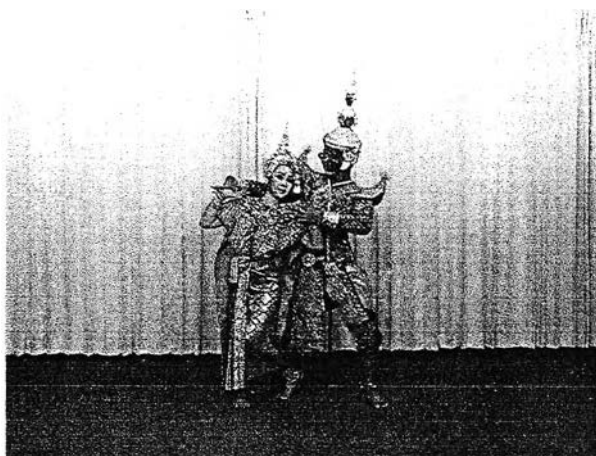
คลจิดเข้า

ทำรำ ยักษ์ :

เดินเข้าทางซ้ายของนาง ก้าวเท้าขวาวางเท้าซ้ายลงเหลื่อม มือขวา
จับปลายคางนาง มือซ้ายตั้งวงและที่ศอกขวา ทิ้งน้ำหนักลงไหล่
ขวาแล้วโถมน้ำหนักตัวที่นาง เอียงศีรษะทางขวา ตามองนาง

นาง :

ไปคมือเดียว

ภาพที่ 179 ทำรำ ให้โลมยง

บทร้อง

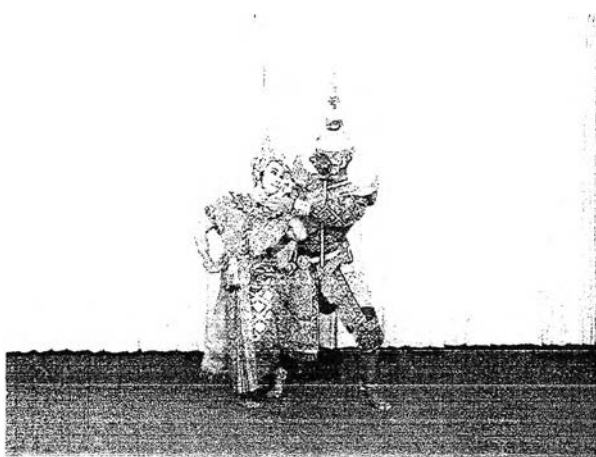
ให้โลมยง

ทำรำ ยักษ์ :

วิ่งสูดเท้าซ้อนหลังเยื้องทางซ้ายนาง ก้าวเท้าขวาวางเท้าซ้าย มือ
ทั้งสองโอบไหล่ตัวนางแล้วคลายออกตั้งวง (โลมสองมือ) เอียง
ศีรษะทางซ้าย ตามองนาง

นาง :

ปิดสองมือ

ภาพที่ 180 ทำรำ นางเยาว์

บทร้อง

นางเยาว์

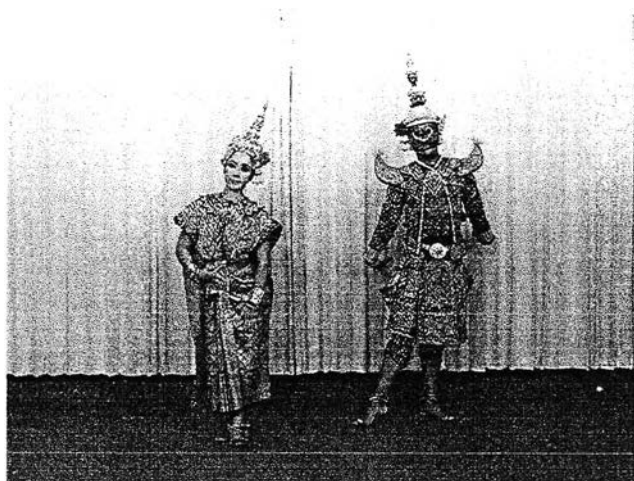
ทำรำ ยักษ์ :

ขยับก้าวเท้าขวาวางหน้าเท้าซ้ายลงเหลี่ยม มือขวาจับที่เอวนาง มือ
ซ้ายจับโอบบ่านาง แล้วคลายออกตั้งวง (โลมมือเดียว) เอียงศีรษะ
ทางซ้าย ตามองนาง

นาง :

ปิดมือเดียว

ภาพที่ 183 ท่ารำ จงผินผัน

บทร้อง

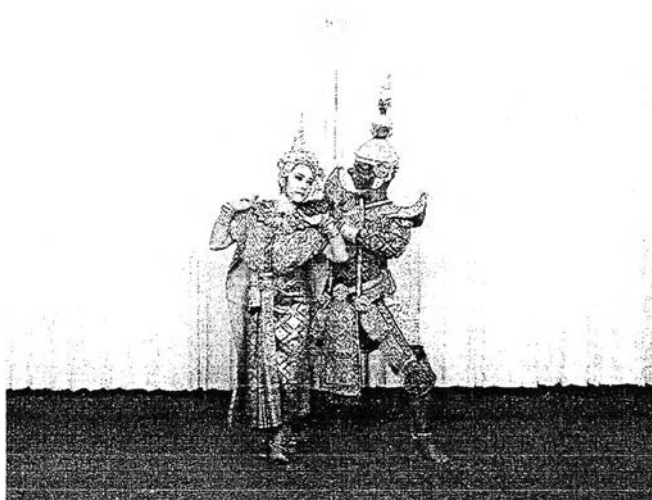
จงผินผัน

ท่ารำ ยักษ์ :

ถอนเท้าซ้ายแตะจมูกเท้าขวา ค่อย ๆ ยึดเข้าทั้งสองขึ้นจนถึง มือ
ทั้งสองม้วนจับข้างลำตัว แล้วส่งจับไปข้างหลังจนแขนคึง กล่อม
ไหล่ซ้ายถ่ายน้ำหนักมาไหล่ขวา เอียงศีรษะทางขวา

นาง :

ยื่น

ภาพที่ 184 ท่ารำ พักตรา

บทร้อง

พักตรา

ท่ารำ ยักษ์ :

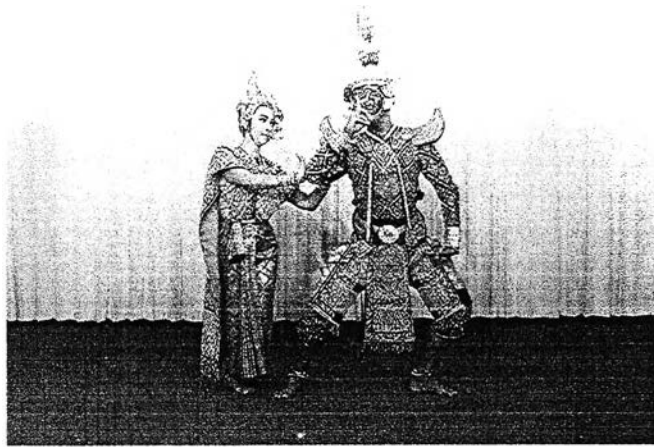
วิ่งสูดเท้าซ้อนด้านหลังนาง ก้าวเท้าขวาวางเท้าซ้ายลงเหลี่ยม มือ
ซ้ายแตะที่ไหล่ซ้ายของนาง มือขวาแตะที่ไหล่ขวานาง คลึงมือทั้ง
สองข้างที่ไหล่ของนางไปมา เอียงศีรษะทางซ้าย ตามองนาง

นาง :

แกะมื่อยักษ์ที่ไหล่

ภาพที่ 187 ทำรำ พาที

บทร้อง

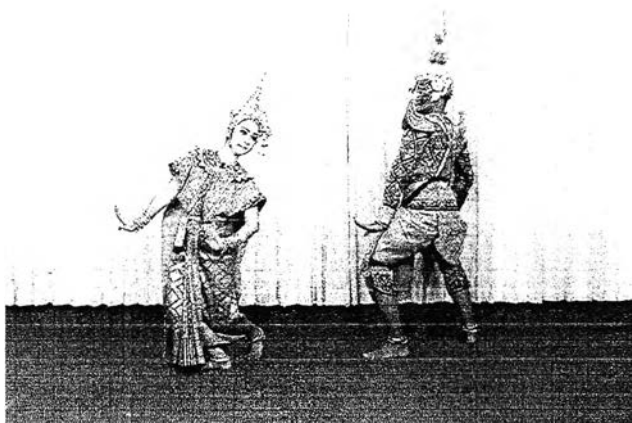
พาที

ทำรำ ยักษ์ :

วิ่งสูดเท้าเข้าทางซ้ายของนาง ก้าวเท้าขวาวางเท้าซ้ายลงเหยียด
มือซ้ายตั้งวงยักษ์ที่หน้าขา มือขวากำมือหลวมนิ้วชี้ที่ปาก กด
ไหล่ขวา โถมน้ำหนักตัวไปที่นาง เอียงศีรษะทางขวา ตามองนาง

นาง :

ผลัดสองมือ

ภาพที่ 188 ทำรำ กั๊บ

บทร้อง

กั๊บ

ทำรำ ยักษ์ :

วิ่งสูดเท้าเอียงทางซ้ายของนาง ก้าวเท้าขวาวางเท้าซ้ายลงเหยียด
มือทั้งสองตั้งวงแล้ววางลง มือซ้ายแตะที่หัวเข่าซ้าย มือขวาดังอยู่
ที่หน้าขาขวา เอียงศีรษะทางขวา ตามองนาง

นาง :

เดิน

ภาพที่ 189 ทำรำ พี่ยา

บทร้อง

พี่ยา

ทำรำ ยักษ์ :

วิ่งสูดเท้าเข้าทางขวาของนาง ก้าวเท้าซ้ายวางเท้าขวาลงเหลื่อม
มือขวาตั้งวงยักษ์ที่หน้าขา มือซ้ายกำมือหลวมนิ้วชี้ชี้ที่หน้าอก
โถมหน้าหนักตัวไปที่ไหล่ซ้าย เอียงศีรษะทางซ้าย ตามองนาง

นาง :

ผลัดสองมือ

ภาพที่ 190 ทำรำ ควรรณา

บทร้อง

ควรรณา

ทำรำ ยักษ์ :

ถอนเท้าซ้าย แตะจมูกเท้าขวากับพื้น เอียงกับเท้าซ้าย ยึดเข้าทั้งสอง
จนตั้ง มือทั้งสองตั้งวงคบลงที่หน้าขา กดปลายคางลงแล้ว
พยักหน้าขึ้น เอียงศีรษะทางซ้าย

นาง :

ขึ้น

ภาพที่ 191 ทำรำ ทำสะเทิน

บทร้อง

ทำสะเทิน

ทำรำ ยักษ์ :

วิ่งสุดเท้าซ้อนหลังเอียงทางซ้ายนาง ก้าวเท้าขวาวางเท้าซ้ายลง
เหลี่ยม มือทั้งสองจับโอบที่เอวตัวนาง แล้วคลายออกตั้งวง (โลม
ล่าง) เอียงศีรษะทางซ้าย ตามองนาง

นาง :

ปิดสองมือ

ภาพที่ 192 ทำรำ เมินเฉย

บทร้อง

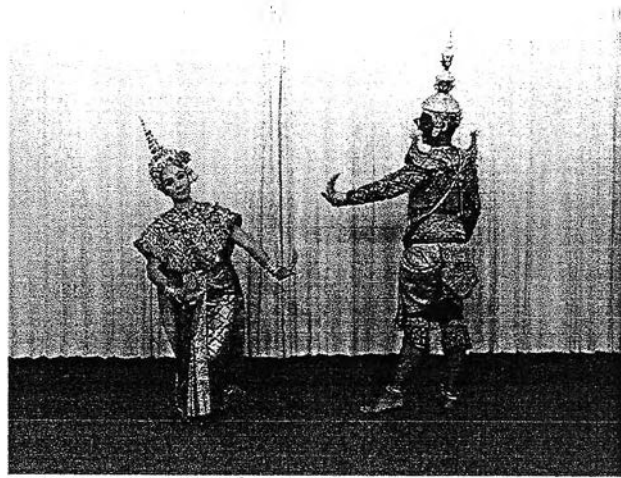
เมินเฉย

ทำรำ ยักษ์ :

ก้าวเท้าขวาวางเท้าซ้ายลงเหลี่ยม มือซ้ายตั้งวงยักษ์ที่หน้าขา มือ
ขวามือถูกลงที่หน้าขาซ้ายนาง กดไหล่ขวา เอียงศีรษะทางขวา
ตามองนาง

นาง :

ไต่มือยักษ์ออกจากหน้าขา

ภาพที่ 193 ทำรำ ไม่เห็นเลย

บทร้อง

ไม่เห็นเลย

ทำรำ ยักษ์ :

ถอนเท้าขวาแตะจมูกเท้าซ้ายเยื้องกับเท้าซ้าย ขาทั้งสองเหยียดตั้ง
มือขวาดึงวงยักษ์ที่หน้าขา มือซ้ายดึงวงระดับหน้าอกส่ายไปมา
เอียงศีรษะทางซ้าย ส่ายหน้าเล็กน้อย ตามองนาง

นาง :

เดิน

ภาพที่ 194 ทำรำ ว่ารัก

บทร้อง

ว่ารัก

ทำรำ ยักษ์ :

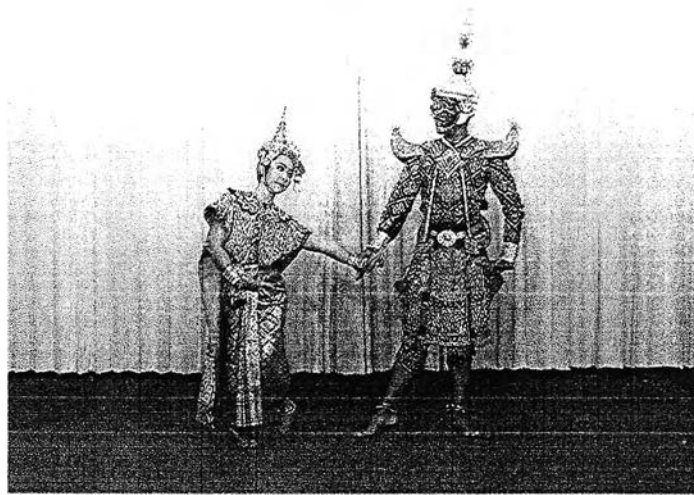
วิ่งสอดเท้าเข้าทางซ้ายของนาง ก้าวเท้าขวาวางเท้าซ้ายลงเหลื่อม
มือทั้งสองไขว้แขนทาบฝ่ามือที่อก (ทำรัก) กดไหล่ขวา โนมหน้า
หนักตัวลงที่นาง เอียงศีรษะทางขวา ตามองนาง

นาง :

ผลัดสองมือ

ภาพที่ 199 ท่ารำ นีเวย

บทร้อง

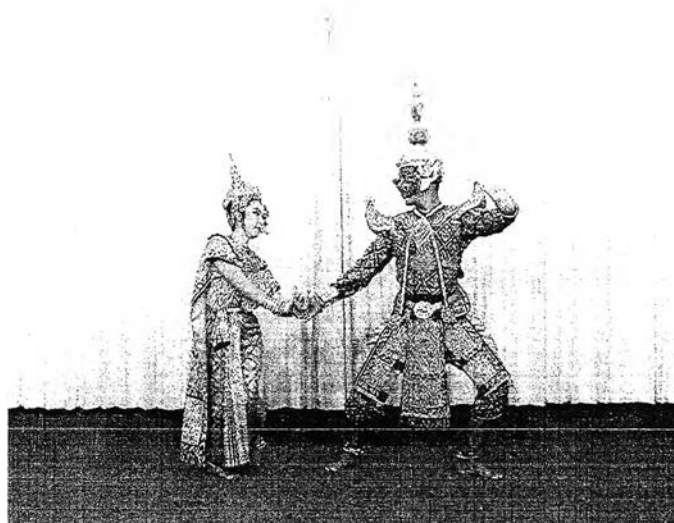
นีเวย

ท่ารำ ยักษ์ :

วางเท้าซ้าย และจุมกเท้าขวากับพื้น ยึดเข้าทั้งสองข้างเหยียดตั้ง
มือซ้ายตั้งวงยักษ์ที่หน้าขา มือขวาจับที่ข้อมือนางเหยียดแขนตั้ง
ส่ายไหล่ไปมาคดไหล่งขวา เอียงศีรษะทางขวา สายตามองที่นาง

นาง :

สลัดข้อมือซ้าย

ภาพที่ 200 ท่ารำ จงไคลคลา

บทร้อง

จงไคลคลา

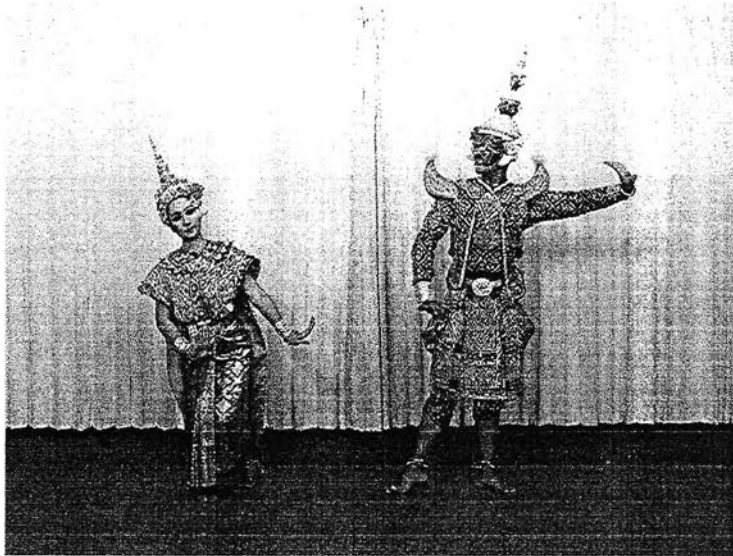
ท่ารำ ยักษ์ :

วางเท้าขวาก้าวเท้าซ้ายลงเหลี่ยม มือซ้ายตั้งวงสูง มือขวาค่อย ๆ
ปล่อยข้อมือนาง คดไหล่งขวา เอียงศีรษะทางขวา สายตามองที่
นาง แล้วหลบสายตา

นาง :

แกะข้อมือที่ยักษ์จับ

ภาพที่ 201 ทำรำ ไปนั่งแท่น

- บทร้อง   ไปนั่งแท่น
- ทำรำ ยักษ์ :   ถอนเท้าซ้าย และจุมกเท้าขวาเยื้องกับเท้าซ้าย ขาทั้งสองข้างยึดตั้ง
มือขวาตั้งวงยักษ์ที่หน้าขา มือซ้ายจับปรกหน้าแล้วคลายออกตั้งวง
เอียงศีรษะทางซ้าย สายตามองนาง
- นาง :   เดิน

ภาพที่ 202 ทำรำ แวนฟ้า

- บทร้อง   แวนฟ้า
- ทำรำ ยักษ์ :   วิ่งสูดเท้าเข้าทางซ้ายของตัวนาง ก้าวเท้าขวาวางเท้าซ้ายลงเหยียด
มือขวาจับคว่ำแล้วสอดขึ้น มือซ้ายหงายท้องแขนขึ้นแล้วพลิก
ขึ้นเหยียดตั้ง (ท่าสอดสูง) กดไหล่ขวาโถมน้ำหนักไปที่นาง สายตา
มองนาง
- นาง :   ผลักสองมือ

ภาพที่ 203 ทำรำ เถิด

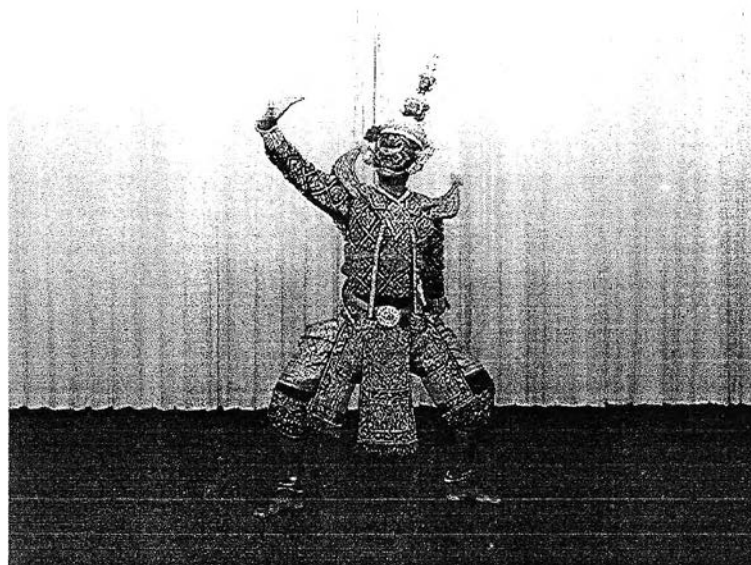
บทร้อง   เถิด
 ทำรำ   ยักษ์:   วิ่งสุดเท้าวนมาด้านหลังเยื้องทางซ้ายของนาง ก้าวเท้าขวาวางเท้าซ้าย
 ลงเหลื่อม มือทั้งสองตั้งวงแล้ววางลง และข้อมือซ้ายที่หัวเข่าซ้าย
 มือขวาดังวงอยู่ที่หน้าขา เอียงศีรษะทางขวา สายตามองที่นาง
 นาง :   ยืน

ภาพที่ 204 ทำรำ เทวี

บทร้อง   เทวี
 ทำรำ   ยักษ์:   วิ่งสุดเท้าก้าวเท้าขวาวางเท้าซ้ายลงเหลื่อม มือทั้งสองจับโอบไหล่
 นางแล้วคลายออกตั้งวง (โลมสองมือ) กดไหล่ซ้าย เอียงศีรษะทาง
 ซ้าย สายตามองนาง
 นาง :   ปิดสองมือ

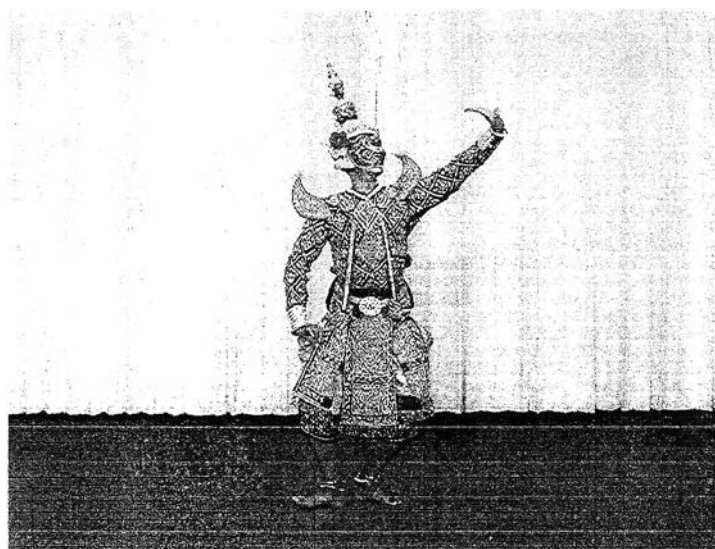
ภาพที่ 206 ทำรำ รำร้าย

บทร้อง

ใจจริง

ทำรำ

ก้าวเท้าขวาวางเท้าซ้ายลงเหลี่ยม มือขวาจับแล้วคลายออกตั้งวง
สูง มือซ้ายจับส่งหลัง กดไหล่ซ้าย เอียงศีรษะทางซ้าย มองปลาย
นิ้วมือขวา

ภาพที่ 207 ทำรำ รำร้าย

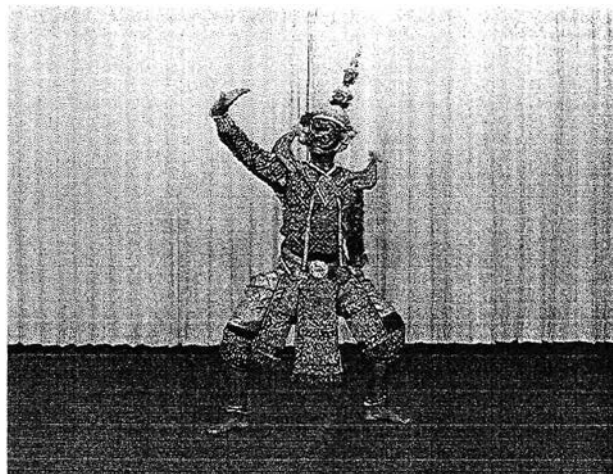
บทร้อง

ทุกสิ่งสรร

ทำรำ

ถอนเท้าซ้ายวางหลัง ยกเท้าขวาวางชิดเส้นเท้าซ้าย ตามบทร้อง
“ทุก” ยกเท้าซ้ายแล้ววางชิดเส้นเท้าขวา ตามบทร้อง “สิ่ง” ยกเท้า
ขวาแล้ววางชิดเส้นเท้าซ้ายตามบทร้อง “สรร” มือขวาดั้งวงที่หน้า
ขา มือซ้ายหยิบจับตามบทร้อง “ทุก” แล้วลากขึ้นตั้งวงตามบท
ร้อง “สรร”

แบบที่ 2

ภาพที่ 208 ทำรำ รำร่าย

บทร้อง

เป็นความในใจจริง

ทำรำ

ก้าวเท้าขวา ยกเท้าซ้ายวางลงเหลื่อม มือขวาจับคว่ำ แล้วโบก
ออกตั้งวงสูง มือซ้ายตั้งวงแล้ววาดส่งจับหลัง

ภาพที่ 209 ทำรำ รำร่าย

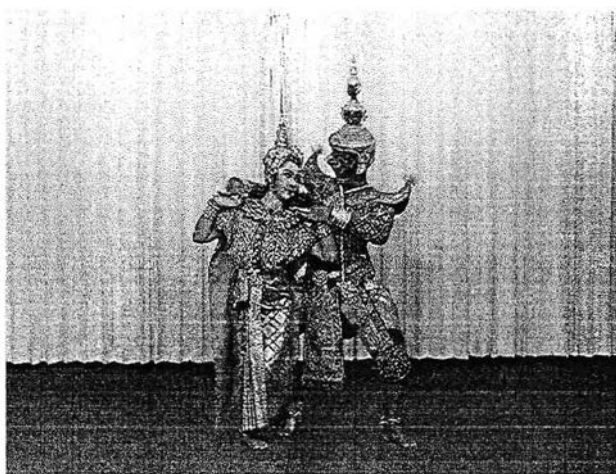
บทร้อง

ทุกสิ่งสรร

ทำรำ

ถอนเท้าซ้ายวางหลัง ยกเท้าขวาวางส้นเท้าชิดส้นเท้าซ้าย ตามบทร้อง “ทุก” ยกเท้าซ้ายแล้ววางส้นเท้าชิดส้นเท้าขวา ตามบทร้อง “สิ่ง” ยกเท้าขวาแล้ววางส้นเท้าชิดส้นเท้าซ้าย ตามบทร้อง “สรร” มือขวาดังวงที่หน้าขา มือซ้ายหุบจับตามบทร้อง “ทุก” แล้วลากขึ้นตั้งวงตามบทร้อง “สรร”

กระบวนท่ารำเพลงไอ้โถมโน

ภาพที่ 210 ท่ารำ โถมเฉลา

- บทร้อง โถมเฉลา
- ท่ารำ ยักษ์ : ก้าวเท้าขวาวางเท้าซ้ายลงเหยียดมือทั้งสองข้างจับโอบกอดนางแล้วคลายออกตั้งวง (โถมสองมือ) กดไหล่ซ้าย เอียงศีรษะทางซ้าย สายตามองนาง
- นาง : ปัดสองมือ

ภาพที่ 211 ท่ารำ ยูพเยาว์

- บทร้อง ยูพเยาว์
- ท่ารำ ยักษ์ : วิ่งสูดเท้าวนทางซ้าย แล้วก้าวเท้าขวา วางเท้าซ้ายลงเหยียดมือทั้งสองข้างตั้งวง วางข้อมือซ้ายบนหัวเข่าซ้าย มือขวาดั้งวงที่หน้าขา กดไหล่ขวา เอียงศีรษะทางขวา สายตามองนาง
- นาง : เดิน

ภาพที่ 212 ทำรำ ยอดฟ้า

บทร้อง

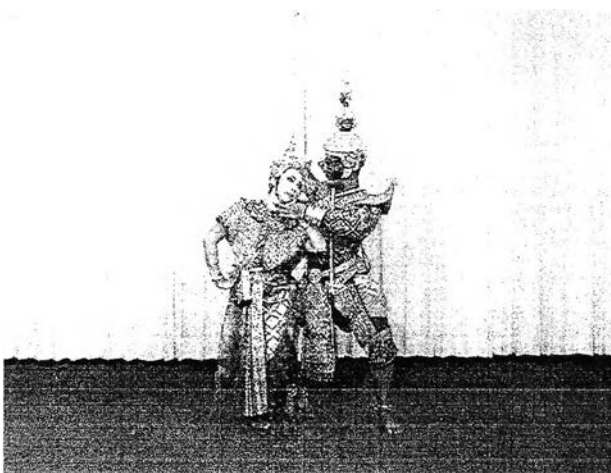
ยอดฟ้า

ทำรำ ยักษ์ :

วิ่งสูดเท้าเข้าทางซ้ายของตัวนาง แล้วก้าวเท้าขวาวางเท้าซ้ายลง
เหยียดมือขวาจับคว่ำแล้วสอดหงายฝ่ามือขึ้น มือซ้ายตั้งวง
เหยียดแขนตั้งระดับไหล่ (ท่าสอดสูง) กดไหล่ขวาเอนลำตัวลงที่
ตัวนาง เอียงศีรษะทางขวา สายตามองนาง

นาง :

ผลัดสองมือ

ภาพที่ 213 ทำรำ มาร

บทร้อง

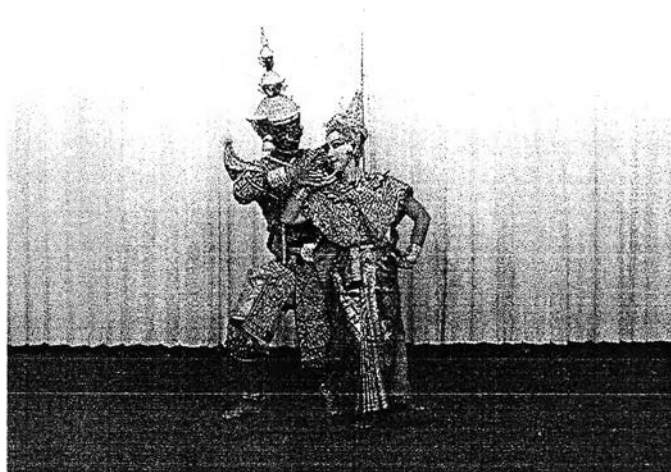
มาร

ทำรำ ยักษ์ :

ก้าวเท้าขวาวางเท้าซ้ายลงเหยียดมือขวาจับที่เอวนาง มือซ้ายจับ
โอบไหล่ซ้ายของนาง แล้วคลายออกตั้งวง (โถมมือเดียว) กด
ไหล่ซ้าย เอียงศีรษะทางซ้าย สายตามองนาง

นาง :

ปิดมือซ้าย

ภาพที่ 214 ทำรำ ศรี

บทร้อง

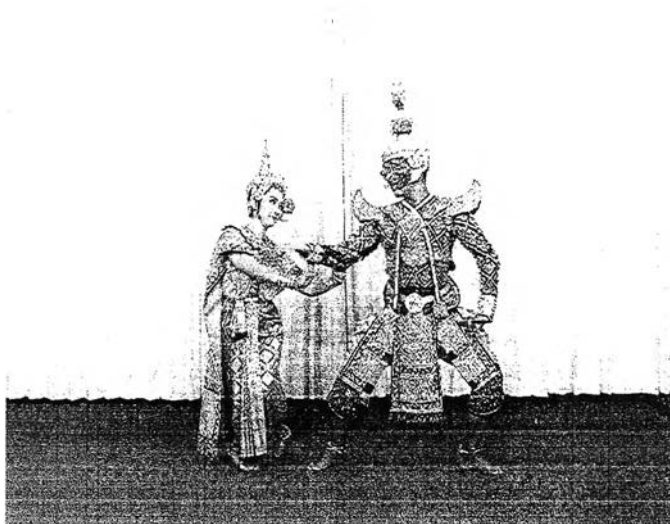
ศรี

ทำรำ ยักษ์ :

ก้าวเท้าซ้ายวางเท้าขวาหลงเหลี่ยม มือซ้ายจับที่เอวนาง มือขวาจับ
โอบไหล่ขวาของนาง แล้วคลายออกตั้งวง (โลมมือเดียว) กค
ไหล่ขวา เอียงศีรษะทางขวา สายตามองนาง

นาง :

ปิดมือขวา

ภาพที่ 215 ทำรำ เจ้าอายเหนียม

บทร้อง

เจ้าอายเหนียม

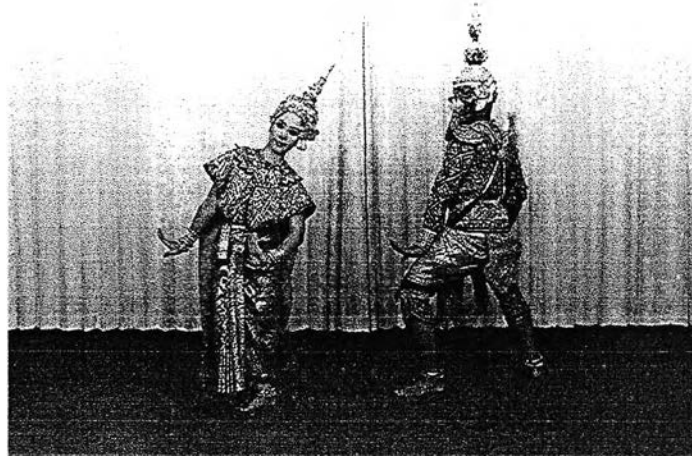
ทำรำ ยักษ์ :

ก้าวเท้าขวาวางเท้าซ้ายหลงเหลี่ยม มือซ้ายตั้งวงที่หน้าขา มือขวา
จับคว่ำแล้วคลายออกงอแขนขวา กคไหล่ขวา เอนลำตัวลงที่
นาง เอียงศีรษะทางขวา สายตามองนาง

นาง :

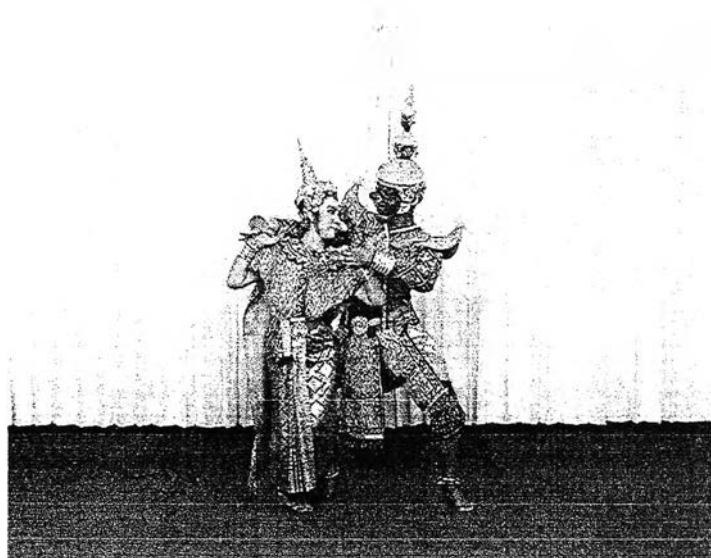
ผลัดสองมือ

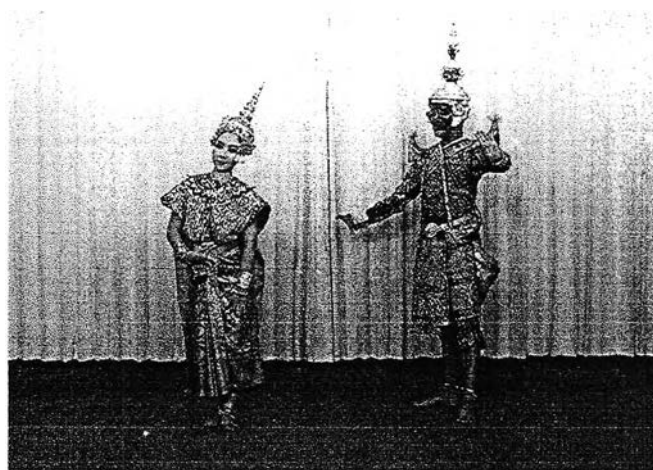
ภาพที่ 216 ท่ารำ เรียมโย

บทร้อง เรียมโย
 ท่ารำ ยักษ์ : วิ่งสุดเท้าวนทางซ้าย แล้วก้าวเท้าขวาวางเท้าซ้ายลงเหยียดม มือทั้งสองข้างตั้งวงวางข้อมือซ้ายบนหัวเข่าซ้าย มือขวาตั้งวงที่หน้าขา กดไหล่ขวา เอนลำตัวลงที่นาง เอียงศีรษะทางขวา สายตามองนาง
 นาง : เดิน

ภาพที่ 217 ท่ารำ นะเทวี

บทร้อง นะเทวี
 ท่ารำ ยักษ์ : ก้าวเท้าขวาวางเท้าซ้ายลงเหยียดม มือทั้งสองจับโอบกอดนาง แล้วคลายออกตั้งวง (โถมสองมือ) กดไหล่ซ้าย เอียงศีรษะทางซ้าย สายตามองนาง
 นาง : ปัดสองมือ

ภาพที่ 218 ทำรำ จะเขกเจ้า

บทร้อง

จะเขกเจ้า

ทำรำ ยักษ์ :

ถอนเท้าขวาวางหลัง และจุมูกเท้าซ้าย ขาทั้งสองข้างเหยียดตั้ง
โกยมือทั้งสองข้างขึ้น – ลง สลับกัน พร้อมกล่อมไหล่ เอียงศีรษะ
ทางขวา เมื่อกล่อมไหล่ขวา เอียงศีรษะทางซ้ายเมื่อกล่อมไหล่
ซ้าย สายตามองนาง

นาง :

ฮีน

ภาพที่ 219 ทำรำ ให้เป็นศรี

บทร้อง

ให้เป็นศรี

ทำรำ ยักษ์ :

ก้าวเท้าขวาวางเท้าซ้ายลงเหลี่ยม มือขวาจับคล้ำแล้วสอดจับหงาย
ฝ่ามือขึ้น มือซ้ายตั้งวงระดับปาก (ท่าเจ็ดจิน) กคไหล่ขวา เอน
ลำตัวดวงที่นาง เอียงศีรษะทางขวา สายตามองนาง

นาง :

ผลักสองมือ

ภาพที่ 220 ทำรำ พระนคร

บทร้อง

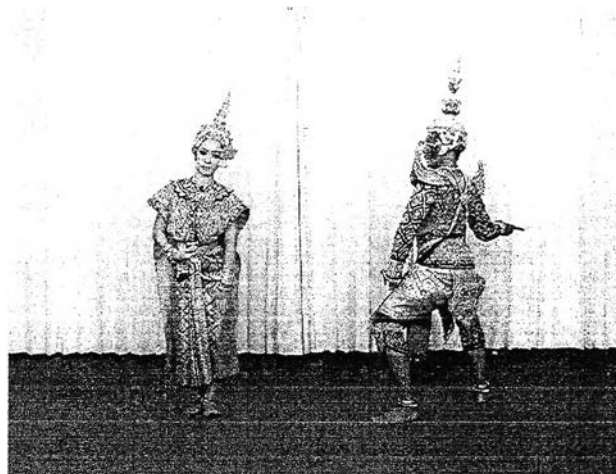
พระนคร

ทำรำ ยักษ์ :

วิ่งสูดเท้าเข้าทางซ้ายนาง ก้าวเท้าขวาวางเท้าซ้ายลงเหลี่ยม มือ
ซ้ายตั้งวงที่หน้าขา มือขวากำหลวมขึ้นนิ้วชี้ลงพื้น กดไหล่ขวา
เอนลำตัวตัวลงที่นาง เอียงศีรษะทางขวา สายตามองนาง

นาง :

ผลัดสองมือ

ภาพที่ 221 ทำรำ อันพระราม

บทร้อง

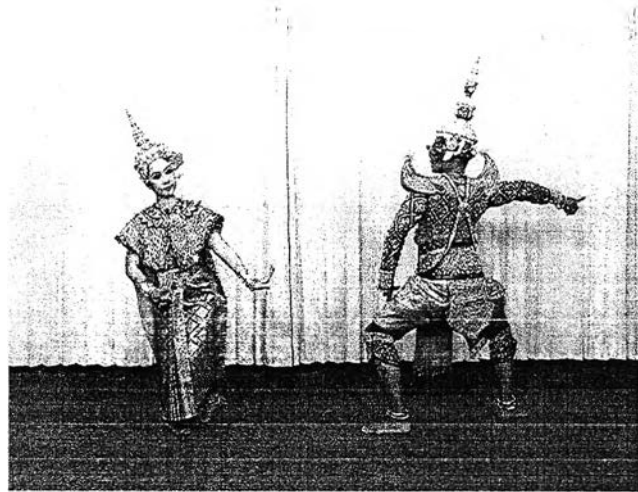
อันพระราม

ทำรำ ยักษ์ :

ก้าวเท้าซ้ายวางเท้าขวาลงเหลี่ยม มือซ้ายตั้งวงที่หน้าขา มือขวากำ
หลวมชี้ข้างลำตัวอแขน กดไหล่ขวา เอียงศีรษะทางขวา สายตา
มองนาง

นาง :

ยื่น

ภาพที่ 222 ทำรำ ฤาษี

บทร้อง

ฤาษี

ทำรำ ยักษ์ :

ก้าวเท้าซ้ายไขว้หน้าเท้าขวาแล้ววางเท้าขวาลงเหยียบ มือซ้ายตั้ง
วงที่หน้าขา มือขวากำหลวม ชี้นิ้วชี้ข้างลำตัว เหยียดแขนตั้ง กค
ไหล่ขวา เอียงศีรษะทางขวา สายตามองนาง

นาง :

เดิน

ภาพที่ 223 ทำรำ สามี

บทร้อง

สามี

ทำรำ ยักษ์ :

ก้าวเท้าขวาวางเท้าซ้ายลงเหยียบ มือทั้งสองข้างกำหลวม คว่ำมือ
ชี้นิ้วชี้เหยียดตั้งคู่กัน กคไหล่ขวา เอนลำตัวตัวที่นาง เอียงศีรษะ
ทางขวา สายตามองนาง

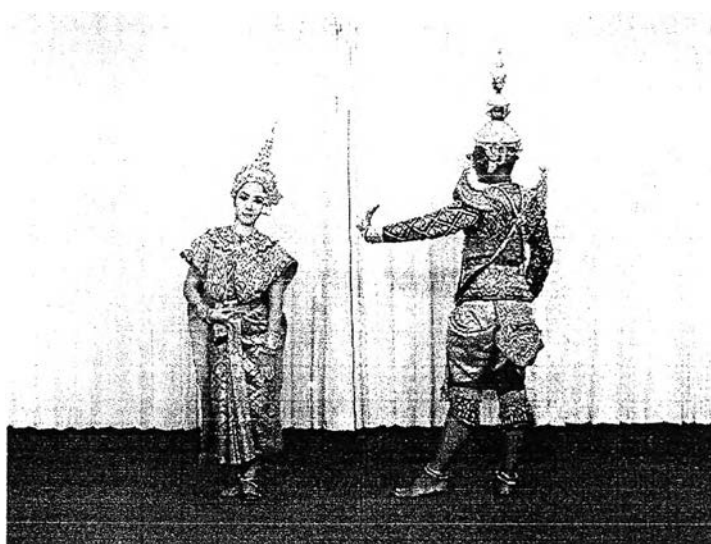
นาง :

ผลัดสองมือ

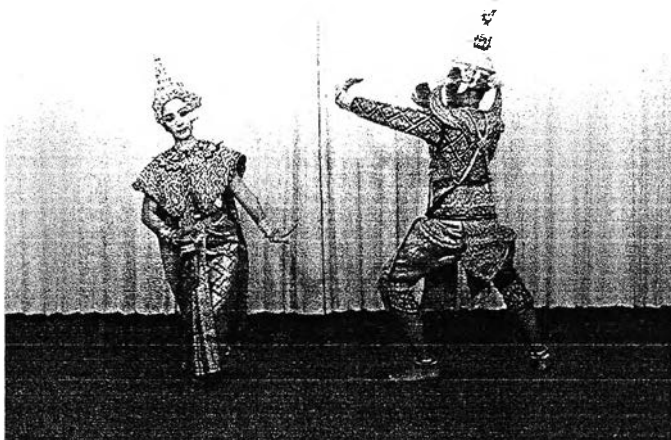
ภาพที่ 224 ทำรำ นื่อง

บทร้อง	นื่อง
ทำรำ ยักษ์ :	ก้าวเท้าขวาแล้ววางเท้าซ้ายลงเหยียดมือขวาจับที่คางนาง มือซ้ายตั้งแตงที่ศอกขวา กดไหล่ขวา เอนลำตัวลงที่นางเอียงศีรษะทางขวา สายตามองนาง
นาง :	ผลัดสองมือ

ภาพที่ 225 ทำรำ ไม่ควร

บทร้อง	ไม่ควร
ทำรำ ยักษ์ :	วางเท้าขวาแตะจุมูกเท้าซ้าย เหยียดขาทั้งสองข้างตั้ง มือขวาดั้งวงยักษ์ที่หน้าขา มือซ้ายตั้งวงระดับอกโบกไป กดไหล่ซ้าย เอียงศีรษะทางซ้าย สายตามองนาง
นาง :	ยื่น

ภาพที่ 226 ทำรำ ครอบ

บทร้อง

ครอบ

ทำรำ ยักษ์ :

ก้าวเท้าขวาวางเท้าซ้ายลงเหยียดมือทั้งสองข้างตั้งวงสูง แล้วกด
ข้อมือจากแก้มศีรษะผ่านหน้าลงมาข้างล่างห่างจากลำตัวประมาณ 2
คืบ กดไหล่ขวา เอียงศีรษะทางขวา

นาง :

เดิน

ภาพที่ 227 ทำรำ คู่เคียง

บทร้อง

คู่เคียง

ทำรำ ยักษ์ :

ก้าวเท้าขวาวางเท้าซ้ายลงเหยียดมือทั้งสองข้างกำหลวม นิ้วชี้
เหยียดตั้งคู่กัน กดไหล่ขวา เอนลำตัวลงที่นาง เอียงศีรษะทางขวา
สายตามองนาง

นาง :

ผลัดสองมือ

ภาพที่ 228 ทำรำ เรียงหมอน

บทร้อง

เรียงหมอน

ทำรำ ยักษ์ :

ก้าวเท้าขวาวางเท้าซ้ายลงเหยียด มือขวาหงายท้องแขนตึงข้อศอก
ปลายนิ้วมือชี้ลงพื้น มือซ้ายตั้งวงตะที่ศอกขวา กดไหล่ขวา
เอนลำตัวลงที่นาง เอียงศีรษะทางขวา สายตามองนาง

นาง :

ผลัดสองมือ

ภาพที่ 229 ทำรำ พี่จะยก

บทร้อง

พี่จะยก

ทำรำ ยักษ์ :

ก้าวเท้าขวาวางเท้าซ้ายลงเหยียด โภยมือทั้งสองข้างขึ้น เอียง
ศีรษะทางขวา สายตามองนาง

นาง :

ยื่น

ภาพที่ 230 ไปสังหาร

บทร้อง

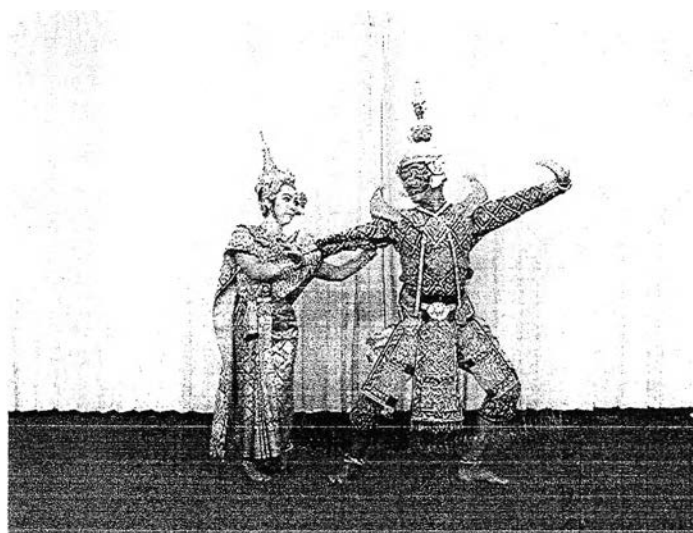
ไปสังหาร

ท่ารำ ยักษ์ :

ก้าวเท้าขวาวางเท้าซ้ายลงเหลี่ยม มือขวาดั้งวงสูง กำนิ้วมือหลวม
มือซ้ายดั่งวงระดับปาก (ท่าชักแบ่งผัดหน้า) กดไหล่ขวา เอียง
ศีรษะทางขวา สายตามองนาง

นาง :

เดิน

ภาพที่ 231 ท่ารำ ราญรอน

บทร้อง

ราญรอน

ท่ารำ ยักษ์ :

ก้าวเท้าซ้ายวางเท้าขวาลงเหลี่ยม มือซ้ายม้วนจับเข้าหาลำตัว แล้ว
คลายออกดั่งวงสูง มือขวาดั้งวงแล้วพลิกข้อมือม้วนเป็นจับหงาย
ท้องแขน (จับหงาย) กดไหล่ขวา เอนลำตัวตั้งที่นาง เอียง
ศีรษะทางขวา สายตามองนาง

นาง :

ผลัดสองมือ

ภาพที่ 232 ทำรำ ให้ม้วยมรณ

บทร้อง

ให้ม้วยมรณ

ทำรำ ยักษ์ :

วังสูดเท้าเข้าทางซ้ายของนาง ก้าวเท้าขวาวงเท้าซ้ายลงเหลี่ยม มือ
มือทั้งสองจับคว่ำแล้วคลายออก กดไหล่ขวา เอนลำตัวตั้งลงที่นาง
เอียงศีรษะทางขวา สายตามองนาง

นาง :

ผลัดสองมือ

ภาพที่ 233 ทำรำ ลีน

บทร้อง

ลีน

ทำรำ ยักษ์ :

วางเท้าขวาตะแคงมุกเท้าซ้าย ขาทั้งสองข้างตั้ง มือขวาตั้งวงยักษ์ที่
หน้าขา มือซ้ายกำหลวมฟาดนิ้วชี้ เอียงศีรษะทางซ้าย สายตามอง
นาง

นาง :

เดิน

ภาพที่ 234 ทำรำเสียน

บทร้อง

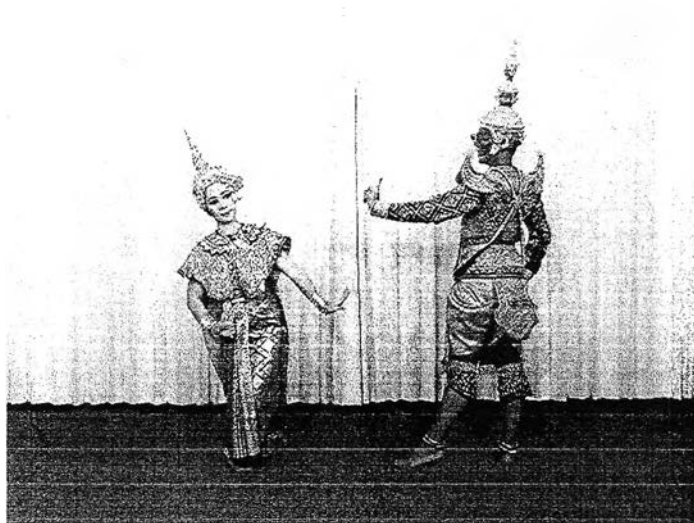
เสียน

ทำรำ ยักษ์ :

ก้าวเท้าขวาวางเท้าซ้ายลงเหลี่ยม มือซ้ายตั้งวงที่หน้าขา มือขวา
สอดจีบขึ้น กดไหล่ขวา เอนลำตัวตกลงที่นาง เอียงศีรษะทาง
ขวา สายตามองนาง

นาง :

ผลึกสองมือ

ภาพที่ 235 ทำรำศัตรู

บทร้อง

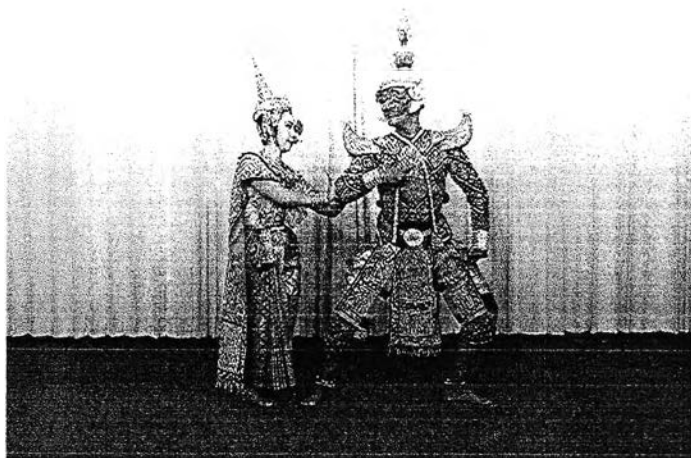
ศัตรู

ทำรำ ยักษ์ :

วางเท้าขวาเตะงมูกเท้าซ้าย ขาทั้งสองข้างตึง มือขวาดังวงยักษ์
มือซ้ายกำมือหลวมฟาดนิ้วชี้ลง เอียงศีรษะทางขวา สายตามอง
นาง

นาง :

เดิน

ภาพที่ 236 ทำรำเรา

บทร้อง

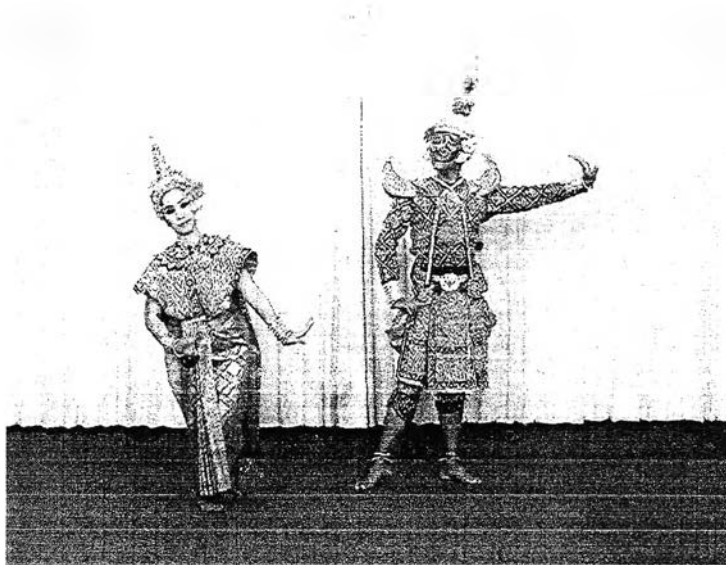
เรา

ทำรำ ยักษ์ :

ก้าวเท้าขวาวางเท้าซ้ายลงเหยียบ มือตั้งวงยักษ์ที่หน้าขา มือขวา
กำหลวมขึ้นนิ้วชี้ที่หน้าอก กดไหล่ขวา เอนลำตัวด้วงที่นาง
เอียงศีรษะทางขวา สายตามองนาง

นาง :

ผลึกสองมือ

ภาพที่ 237 ทำรำว่าพลาง

บทร้อง

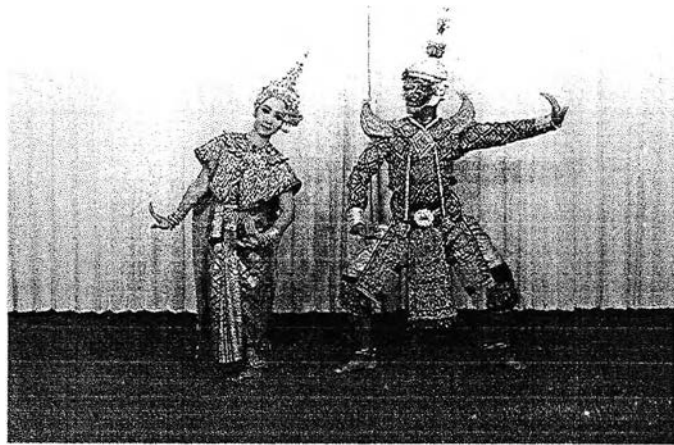
ว่าพลาง

ทำรำ ยักษ์ :

ถอนเท้าซ้ายวางหลัง แตะจมูกเท้าขวา ขาทั้งสองข้างตั้ง มือขวา
ตั้งวงยักษ์ที่หน้าขา มือซ้ายโบกจีบ แล้วคลายออกตั้งวงสูง เอียง
ศีรษะทางซ้าย สายตามองนาง

นาง :

เดิน

ภาพที่ 238 ทำรำทางขยับ

บทร้อง

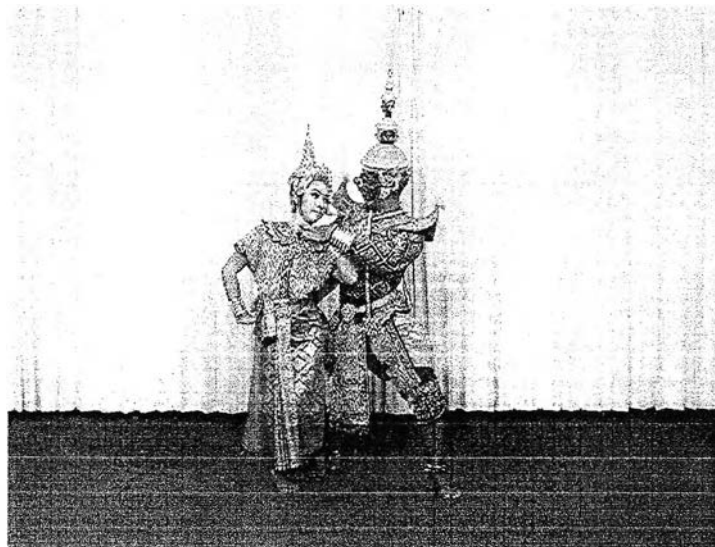
ทางขยับ

ทำรำ ยักษ์ :

ก้าวเท้าซ้ายวางเท้าขวาลงเหลี่ยม มือซ้ายตั้งวงสูง มือขวากำมือ
หลวมที่หน้าขา เอียงศีรษะทางซ้าย สายตามองนาง

นาง :

เดิน

ภาพที่ 239 ทำรำจับ

บทร้อง

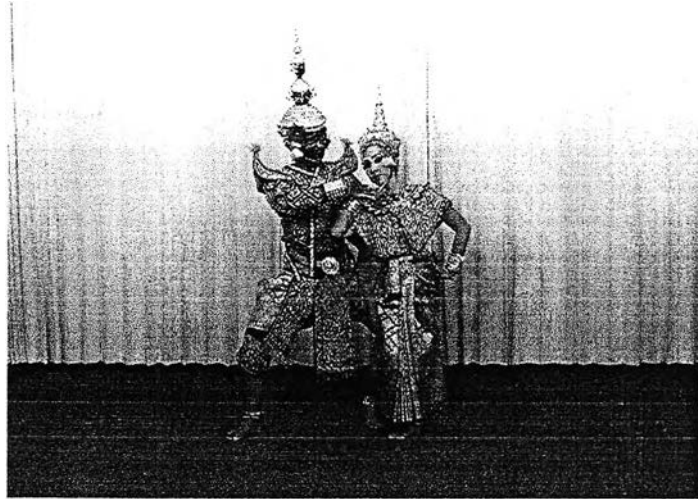
จับ

ทำรำ ยักษ์ :

ก้าวเท้าขวาวางเท้าซ้ายลงเหลี่ยม มือขวาจับที่เอวนาง มือซ้ายจับ
โอบไหล่แล้วคลายออกตั้งวง (โลมมือเดียว) เอียงศีรษะทางซ้าย
สายตามองนาง

นาง :

ปิดมือเดียว

ภาพที่ 240 ทำรำ ต้อง

บทร้อง

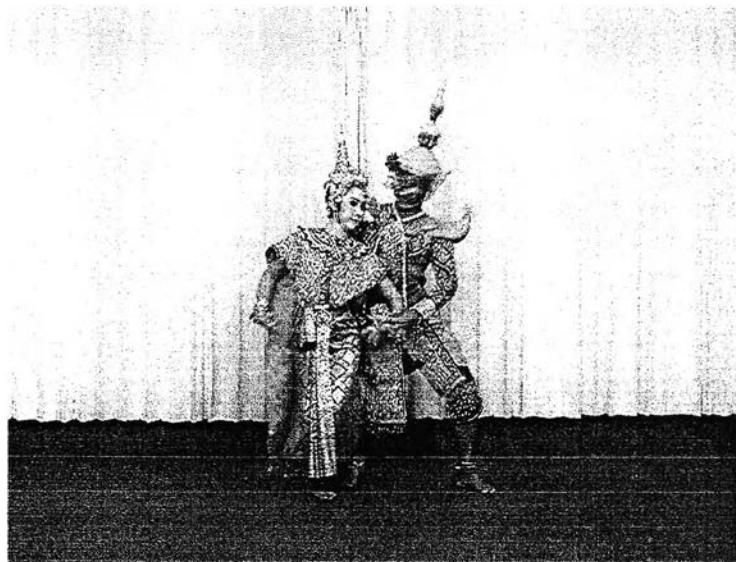
ต้อง

ทำรำ ยักษ์ :

ก้าวเท้าซ้ายวางเท้าขวาหลงเหลี่ยม มือซ้ายจับที่เอวนาง มือขวาจับ
โอบไหล่นางแล้วคลายออก (โลมมือเดียว) เอียงศีรษะทางขวา
สายตามองนาง

นาง :

ปิดมือเดียว

ภาพที่ 241 ทำรำ เรียมรอง

บทร้อง

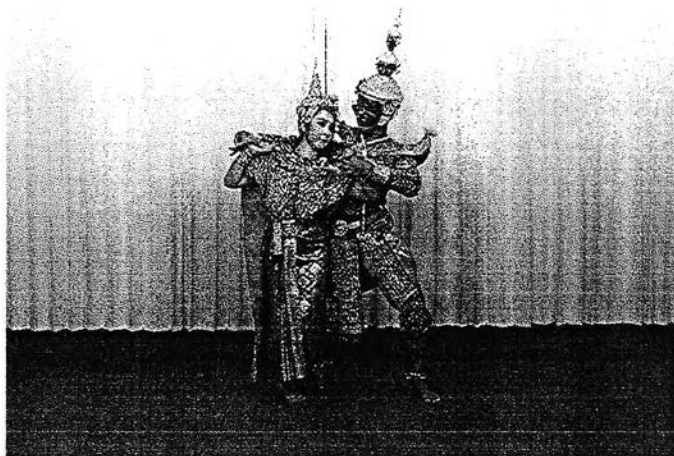
เรียมรอง

ทำรำ ยักษ์ :

ก้าวเท้าขวาวางเท้าซ้ายลงเหลี่ยม มือทั้งสองจับโอบที่เอวนาง
แล้วคลายออกตั้งวง (โลมล่าง) เอียงศีรษะทางซ้าย สายตามอง
นาง

นาง :

ปิดสองมือ

ภาพที่ 242 ทำรำ เล้าโลม

บทร้อง

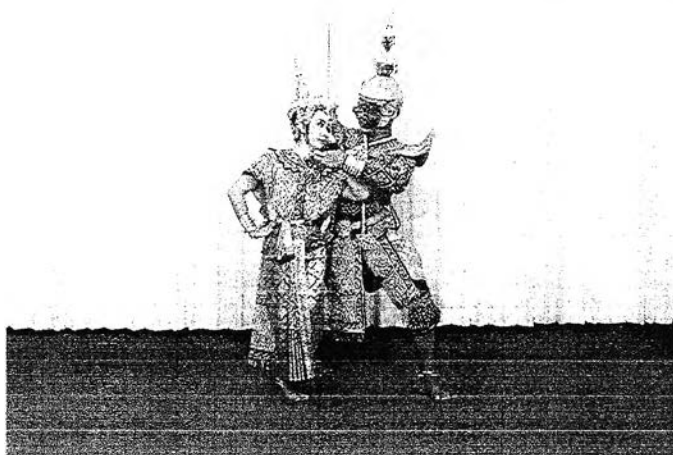
เล้าโลม

ทำรำ ยักษ์ :

ก้าวเท้าขวาวางเท้าซ้ายลงเหลี่ยม มือทั้งสองจับโอบที่ไหล่นาง
แล้วคลายออกตั้งวง (โลมสองมือ) เอียงศีรษะทางซ้าย สายตามองนาง

นาง :

ปิดสองมือ

ภาพที่ 243 ทำรำ โลม

บทร้อง

โลม

ทำรำ ยักษ์ :

ก้าวเท้าขวาวางเท้าซ้ายลงเหลี่ยม มือขวาจับที่เอวนาง มือซ้ายจับ
โอบไหล่นางแล้วคลายออกตั้งวง (โลมมือเดียว) เอียงศีรษะทาง
ซ้าย สายตามองนาง

นาง :

ปิดมือเดียว

ภาพที่ 244 ทำรำ เฉลา

บทร้อง

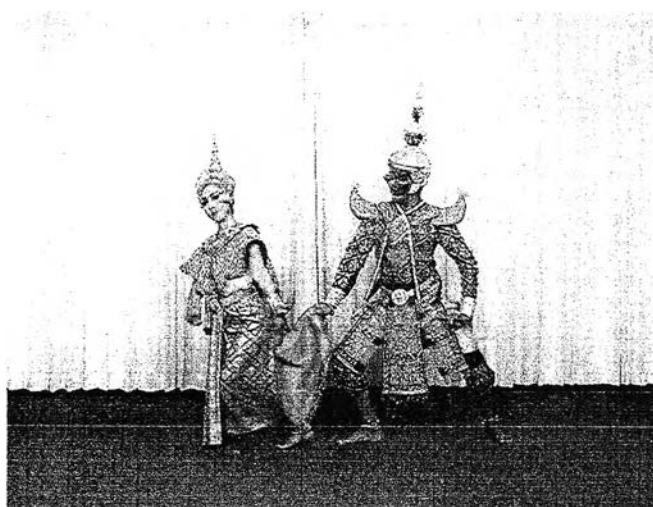
เฉลา

ทำรำ ยักษ์ :

ก้าวเท้าซ้ายวางเท้าขวาหลงเหลี่ยม มือซ้ายจับที่เอวนาง มือขวาจับ
โอบไหล่นางแล้วคลายออกตั้งวง (โลมมือเดียว) เอียงศีรษะทาง
ขวา สายตามองนาง

นาง :

ปิดมือเดียว

ภาพที่ 245 ทำรำ ฉวยชาย

บทร้อง

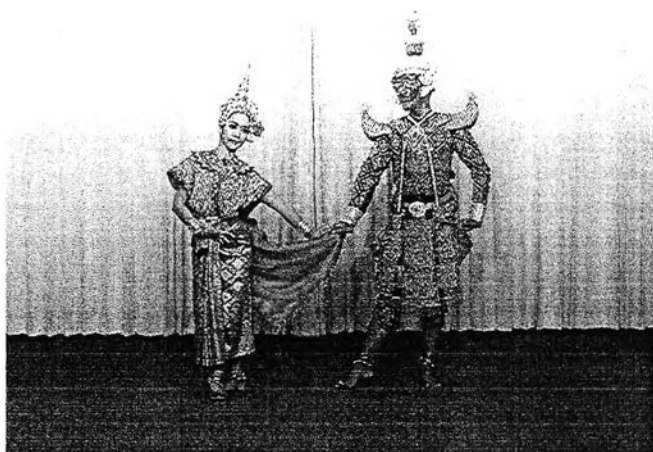
ฉวยชาย

ทำรำ ยักษ์ :

วิ่งสูดเท้าแล้วสะดุดเท้าขวา มือซ้ายตั้งวงยักษ์ที่หน้าขา มือขวา
คว้าชายสไบนาง กดไหล่ซ้าย เอียงศีรษะทางซ้าย สายตามอง
นาง

นาง :

แกะมื่อยักษ์ที่จับสไบ

ภาพที่ 246 ทำรำ สไบทรง

บทร้อง

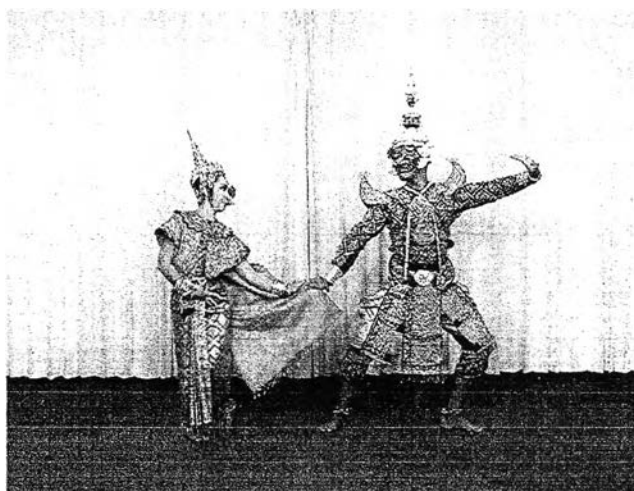
สไบทรง

ทำรำ ยักษ์ :

ถอนเท้าซ้ายวางหลัง และจุมุกเท้าขวากับพื้น ยึดเข่าทั้งสองข้างจน
ขาเหยียดตึง มือซ้ายตั้งวงยักษ์ที่หน้าขา มือขวาจับชายสไบนาง
แขนเหยียดตึง กดไหล่ขวา เอียงศีรษะทางขวา สายตามองนาง

นาง :

จับมือยักษ์ที่จับชายสไบ

ภาพที่ 247 ทำรำ นางเยาว์

บทร้อง

นางเยาว์

ทำรำ ยักษ์ :

ก้าวเท้าขวาวางเท้าซ้ายลงเหลี่ยม มือซ้ายตั้งวงสูง มือขวาปล่อย
ชายสไบนาง กดไหล่ขวา เอียงศีรษะทางขวา สายตามองนาง

นาง :

แกะมือยักษ์ที่จับชายสไบ

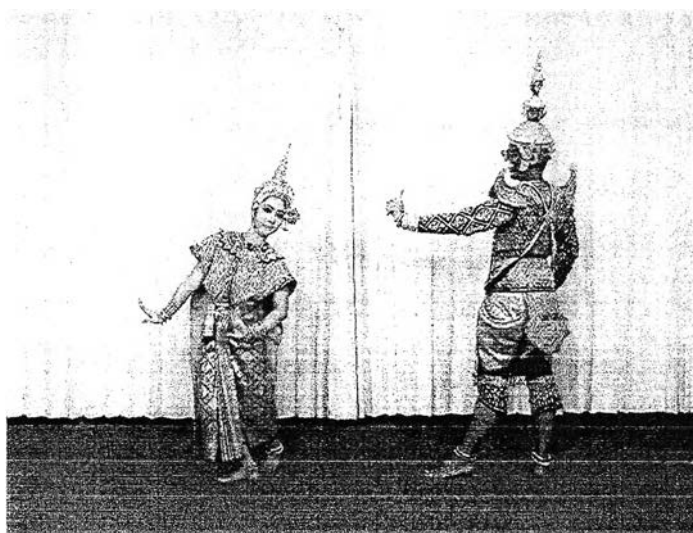

ภาพที่ 250 ทำรำ สลัด

บทร้อง	สลัด
ทำรำ ยักษ์ :	ก้าวเท้าขวาวางเท้าซ้าย ลงเหยียบ มือซ้ายตั้งวงที่หน้าขา มือขวา จับคว่ำแล้วคลายออก งอแขนเล็กน้อย กดไหล่ขวา เอนลำตัวลง ที่ตัวนาง เอียงศีรษะทางขวา
นาง :	ผลัดสองมือ

ภาพที่ 251 ทำรำ ตัด

บทร้อง	ตัด
ทำรำ ยักษ์ :	วางเท้าขวาตะแคงเท้าซ้าย ยึดเข่าทั้งสองข้างตั้ง มือขวาตั้งวง ยักษ์ที่หน้าขา มือซ้ายกำมือหลวมฟาดนิ้วชี้ลง เอียงศีรษะ ทางซ้าย สายตามองนาง
นาง :	เดิน

ภาพที่ 252 ทำรำ เยื่อใย

บทร้อง

เยื่อใย

ทำรำ ยักษ์ :

ก้าวเท้าขวาวางเท้าซ้ายลงเหลี่ยม มือทั้งสองข้างจับคว่ายกขึ้นสูง
แล้วคลายออก กดไหล่ขวา เอนลำตัวลงที่นาง เอียงศีรษะทางขวา
สายตามองนาง

นาง :

ผลึกสองมือ

สำหรับกระบวนทำรำของทศกัณฐ์เพลง โอ้ชาติรี และเพลงโอ้โลมในนั้น ผู้วิจัยได้รับการถ่ายทอดจากครูจตุพร รัตนวราหะ ซึ่งเป็นบทที่ทศกัณฐ์เข้าเกี่ยวนางสีดาแปลง อาจกล่าวได้ว่าเป็นบทที่แสดงฝีมือรำของฝ่ายยักษ์ที่สำคัญอีกบทหนึ่งก็ว่าได้ เพราะจากการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ ทศกัณฐ์แสดงบทเกี่ยวที่เป็นแบบแผน คือ คอนนางลอยตอนเดียวเท่านั้น อารมณ์และความรู้สึกของทศกัณฐ์ในตอนนี้ แสดงถึงความรักและลุ่มหลงในตัวนางสีดา โดยมีได้พิจารณาให้รอบคอบจากนั้นอารมณ์และความรู้สึกเปลี่ยนจากความรักเป็นความต้องการทางกามคุณ จึงเข้าเกี่ยวพาราตีด้วยกิริยาเล้าโลมเชิงปากว่ามือถึง เพื่อสนองความต้องการของตนเอง

จากที่ผู้วิจัยได้รับการถ่ายทอดกระบวนทำรำจากครูจตุพรแล้ว ผู้วิจัยยังสังเกตเห็นกลวิธีที่น่าจะนำมาใช้ในการแสดง ดังต่อไปนี้

1. สำหรับท่าต่าง ๆ ในการเล้าโลม ซึ่งเป็นการปฏิบัติคู่กับตัวนาง จะต้องคำนึงถึงระยะใกล้ - ไกล ในการเข้าเกี่ยวตัวนาง ถ้าเข้าใกล้ตัวนางมากเกินไป เครื่องแต่งกายและศิราภรณ์จะเกี่ยวพันกัน และถ้าไกลเกินตำแหน่งจะทำให้เข้าคู่ไม่ถึง ซึ่งอาจทำให้การปฏิบัติทำรำดูไม่สวยงาม

2. การเอนลำตัวลงที่ตัวนาง เพื่อให้ตัวนางผลัดไหล่ออก ทำที่ปฏิบัติออกมาดูเหมือนทิ้งน้ำหนักตัวไปที่ตัวนางทั้งหมด แต่วิธีปฏิบัติผู้แสดงควรถ่วงน้ำหนักไว้ที่เท้าซ้ายและเท้าขวาทั้งสองข้าง ไม่ควรเอนลำตัวลงที่เท้าข้างหนึ่งข้างใดเพียงข้างเดียว เพราะในกรณีที่ตัวนางมีประสบการณ์ในการแสดงน้อย จะไม่สามารถผลัดไหล่และรับน้ำหนักไว้ได้ อาจจะทำให้พลาดท่าเสียหลักในการทรงตัว จนทำให้ล้มลงไปจนไม่สามารถแก้ไขได้ ซึ่งท่าต่างๆ เหล่านี้ผู้วิจัยพบว่าน่าจะเป็นท่าที่เลียนแบบท่าทางธรรมชาติของมนุษย์ คือ หอมแก้ม โอบบ่า จับหน้าอก จับคาง จับกัน กอดเอว จับของลับ

สำหรับเพลงไอ้ชาตรี และเพลงไอ้โลมใน ผู้วิจัยพบกระบวนท่ารำที่ทศกัณฐ์เข้าเกี่ยวนางสีดาแปลงไว้ คือ

ท่าเล้าโลม	เพลงไอ้ชาตรี
โลมสองมือ	4
โลมมือเดียวซ้าย	2
โลมมือเดียวขวา	-
โลมล่าง	1

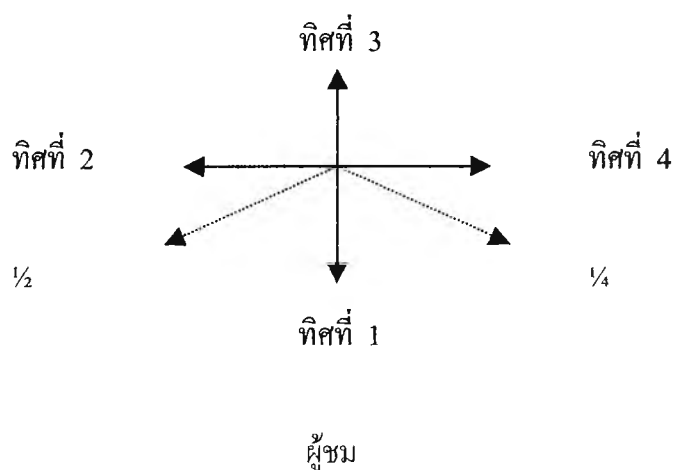
ท่าเล้าโลม	เพลงไอ้โลมใน
โลมสองมือ	3
โลมมือเดียวซ้าย	3
โลมมือเดียวขวา	3
โลมล่าง	1

ทำเอนถ้ำตัวลงที่ตัวนางผู้วิชัยพบทำรำทำบทและทำแสดงอาถรรพ์กิริยา ดังนี้

เพลงไอ้ชาตรี		เพลงไอ้โลมโน	
ทำรำทำบท	ทำแสดงอาถรรพ์กิริยา	ทำรำทำบท	ทำแสดงอาถรรพ์กิริยา
สอดจีบ	จับคาง	สอดสูง	จับคาง
ชี้หน้าอก	เตะบ่า	สอดจีบ	จับชายสไบ
ชี้ข้างตัว	ถูหน้าขา	เถิดฉิน	
ชี้ข้างบน	จับข้อมือ	ชี้พื้น	
ชี้พื้น		ชี้นางนอน	
ชี้ปาก		จีบยาว	
ทำรัก		ทำตาย	
ตบหน้าขา		ชี้หน้าอก	
สอดสูง		จีบคว่ำ	

สำหรับทำในการเข้าเกี่ยวพาราตีของทศกัณฐ์ที่เข้าเฝ้าโลมนางสีดานั้น เพลงไอ้ชาตรี 22 ครั้ง เพลงไอ้โลมโน 25 ครั้ง ลักษณะท่าส่วนใหญ่จะคล้ายกัน การเข้าปฏิบัติท่าส่วนมากจะเข้าทางซ้าย ของตัวนางจะมีทางด้านขวาของตัวนางเพียง 3 ครั้ง เท่านั้น การเข้าปฏิบัติท่าเข้าทางซ้ายของตัวนาง ทศกัณฐ์จะใช้การวิ่งสุดเท้าวนรอบตนเอง ซึ่งจะสะดวกกว่าการเข้าปฏิบัติท่าที่เข้าทางด้านขวาของตัวนาง ตัวทศกัณฐ์จะต้องวิ่งวนและอ้อมหลังตัวนาง ซึ่งอาจจะปฏิบัติทำได้ทันตามบทร้อง (สัมภาษณ์ จตุพร รัตนวราหะ 5 มกราคม 2546)

3. ทิศทางในการปฏิบัติผู้วิจัย ได้แบ่งทิศทางในการปฏิบัติทำเกี่ยวนางสีดาแปลงได้ตามแผนภูมิ ดังนี้

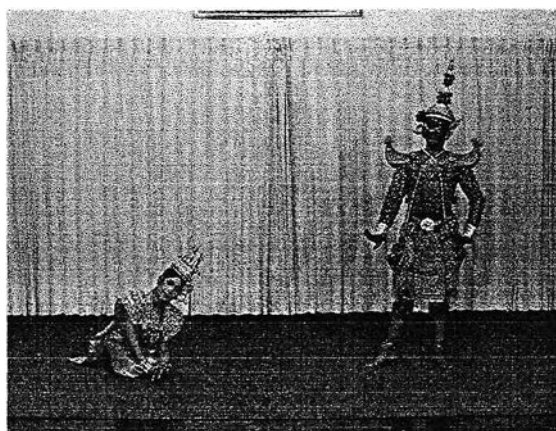
ทิศที่ 1	ด้านหน้าของผู้แสดง
ทิศที่ 2	ด้านขวามือของผู้แสดง
ทิศที่ 3	ด้านหลังของผู้แสดง
ทิศที่ 4	ด้านซ้ายมือของผู้แสดง
$\frac{1}{2}$	เฉียงลำตัวทางขวา
$\frac{1}{4}$	เฉียงลำตัวทางซ้าย

ลักษณะท่ารำ ส่วนใหญ่จะใช้ทิศที่ 1 เพราะเป็นหน้าตรง ผู้ชมจะเห็นอาการปฏิกิริยาได้ชัดเจน จะมีการใช้ทิศ 2 และทิศ 4 อยู่บ้างเพียงเล็กน้อย แต่ก็ไม่ชัดเจนนัก เพราะผู้ปฏิบัติจะปฏิบัติบางท่าเฉียงอยู่ระหว่าง $\frac{1}{2}$ และ $\frac{1}{4}$ สำหรับในการแสดงบางครั้ง ทิศทางในการเข้าปฏิบัติทำอาจถูกเปลี่ยนแปลงโดยอัตโนมัติ เพราะขณะที่กำลังแสดงการเดินหลบของตัวนาง จุดที่ตัวนางหยุดไม่เอื้ออำนวยกับท่าที่ฝึกซ้อมมา เพราะฉะนั้นนอกจากผู้แสดงเป็นตัวทศกัณฐ์จะแม่นยำและเชี่ยวชาญแล้ว ตัวนางก็จะต้องมีความสำคัญอย่างยิ่งโดยที่ทั้งสองฝ่ายจึงต้องมีความสมดุลในการปฏิบัติทำที่แสดงออกมาจึงจะดูสวยงาม

4. ลักษณะการเข้าเกี่ยวพาราสีของทศกัณฐ์ เป็นลักษณะการเดินเป็นวงกลม วนทางซ้ายของตัวนาง ซึ่งกระบวนท่ารำของตัวนาง ครุฑพรัตน์ หวังในธรรม ได้รับการถ่ายทอดจาก หม่อมครุฑ่วน ภัทรนาวิก เป็นตัวแสดงในคณะละครของเจ้าคุณประยูรวงศ์ และครูเจริญจิต ภัทรเสวี จากกรมมหรสพ (สัมภาษณ์ นพรัตน์ หวังในธรรม 29 พฤศจิกายน 2545) ซึ่งลักษณะท่ารำและการเดินเป็นวงกลมนั้น ตรงกับที่ครูจตุพร รัตนวราหะได้รับการถ่ายทอดจากครูอร่าม อินทรนัญ ซึ่งน่าจะเป็นท่ารำมาจากกรมมหรสพ (สัมภาษณ์ จตุพร รัตนวราหะ 29 พฤศจิกายน 2545) แต่ในการถ่ายทอดกระบวนท่ารำในครั้งนี้ ครูจตุพรได้แนะนำวิธีการปฏิบัติท่ารำแบบตัวนางยืนอยู่กับที่ เพียงแต่เดินไปทางซ้ายและทางขวาเพียงเล็กน้อย ซึ่งกระบวนท่ารำยังคงเดิม เพียงแต่ปรับการเดินเป็นวงกลม เป็นการเข้าเกี่ยวข้างหลังของตัวนางเท่านั้นเอง ซึ่งควรจะได้มีการปรับปรุงการเดิน ท่านผู้หญิงแก้ว สนิทวงศ์เสนี (สัมภาษณ์ จตุพร รัตนวราหะ 4 ธันวาคม 2545)

4.3 ทศกัณฐ์ บทเงินอาย

กระบวนท่ารำเพลงจีนฉิมเล็ก

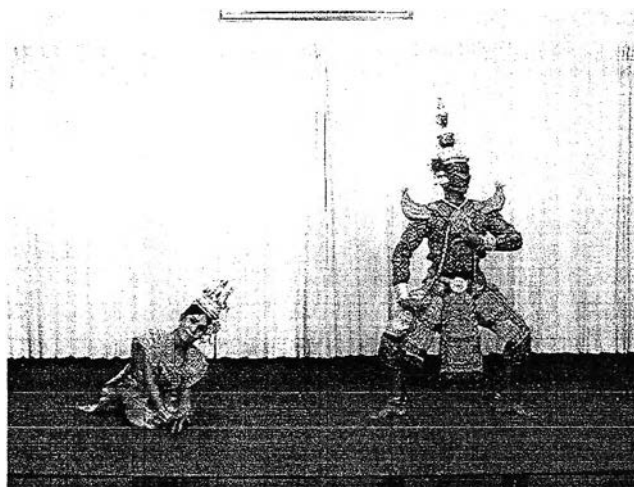
ภาพที่ 253 ท่ารำ เมื่อนั้น

บทร้อง

เมื่อนั้น

ท่ารำ

ก้าวเท้าขวาวางเท้าซ้ายแตะงมูกเท้า ยึดเข่าทั้งสองข้างตั้ง มือทั้งสองจับคว่ำแล้วคลายออกตั้งวงที่หน้าขา กดไหล่ขวา เอียงศีรษะทางขวา

ภาพที่ 254 ท่ารำ ทศกัณฐ์

บทร้อง

ทศกัณฐ์

ท่ารำ

วางเท้าขวาก้าวเท้าซ้ายลงเหลี่ยม มือขวาดึงวงยักษ์ที่หน้าขา มือซ้ายจับที่หน้าอก เอียงศีรษะทางขวา

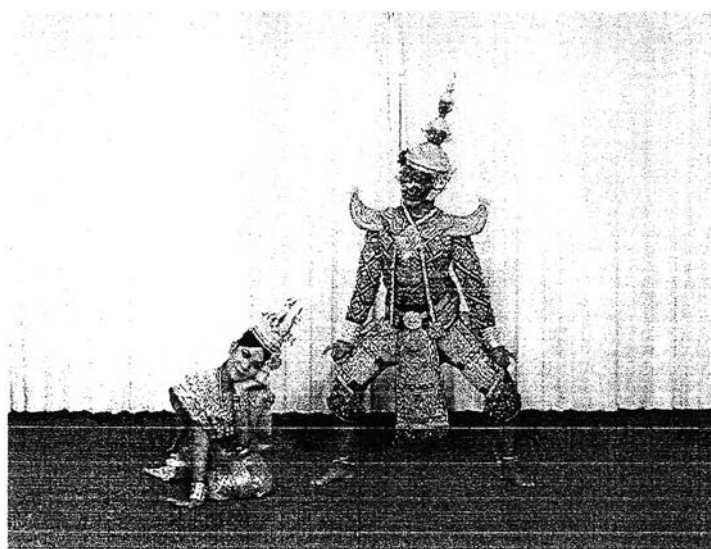
ภาพที่ 255 ท่ารำ ตกตะลึง

บทร้อง

ตกตะลึง

ท่ารำ

วิ่งสูดเท้าเข้าหานาง มือทั้งสองข้างทำท่าจะโอบไหล่ ย่อเข่าลง แล้วทำกิริยาสะอื้น ยึดตัวขึ้น เอียงศีรษะทางซ้าย สายตามองนาง

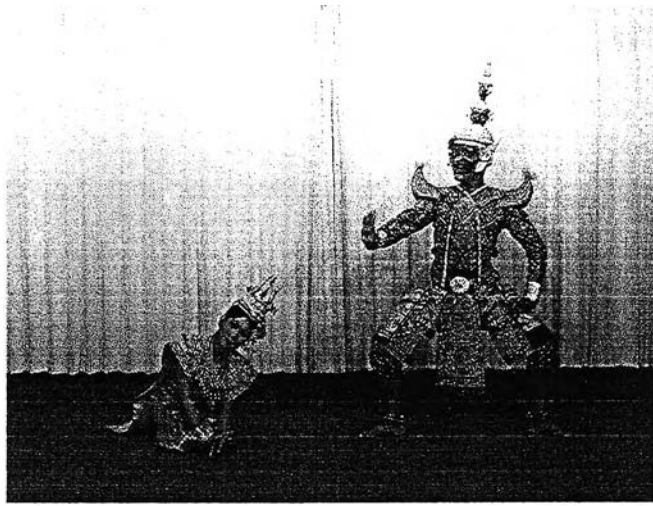
ภาพที่ 256 ท่ารำ แล้วจึงว่า

บทร้อง

แล้วจึงว่า

ท่ารำ

ย่อเข่าถอนเท้าขวาสลับเท้าซ้ายชะ โنگตัวไปข้างหน้า มือทั้งสอง เบี่ยงซ้ายไปมาขึ้นลงสลับกัน เป็นกิริยาเก้อเจิน แล้วทำท่า กระดากอวย จับชายห้อยข้างแกว่งไปมา พร้อมกับโยกตัวและบิดไหล่ มองหน้าตัวนางและหลบสายตา

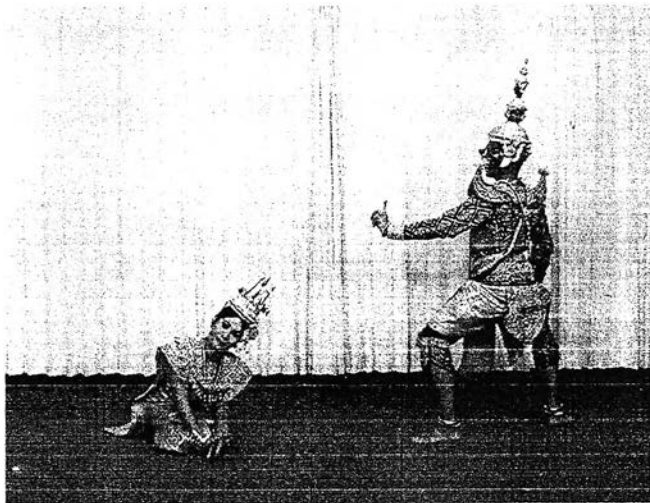
ภาพที่ 257 ทำรำ ไม่ทันคิด

บทร้อง

ไม่ทันคิด

ทำรำ

ก้าวเท้าซ้ายวางเท้าขวาหลงเหลี่ยม มือซ้ายตั้งวงยักษ์ มือขวาตั้งวง
จอแขนซ้ายมือไปมา สายหน้าเล็กน้อย เอียงศีรษะทางซ้าย

ภาพที่ 258 ทำรำ ผิดจริง

บทร้อง

ผิดจริง

ทำรำ

วางเท้าขวาเกเท้าซ้าย หมุนตัวหันหลังแล้ววางลงเหลี่ยม มือขวา
ตั้งวงยักษ์ที่หน้าขา ฟาดนิ้วชี้มือซ้าย เอียงศีรษะทางขวา

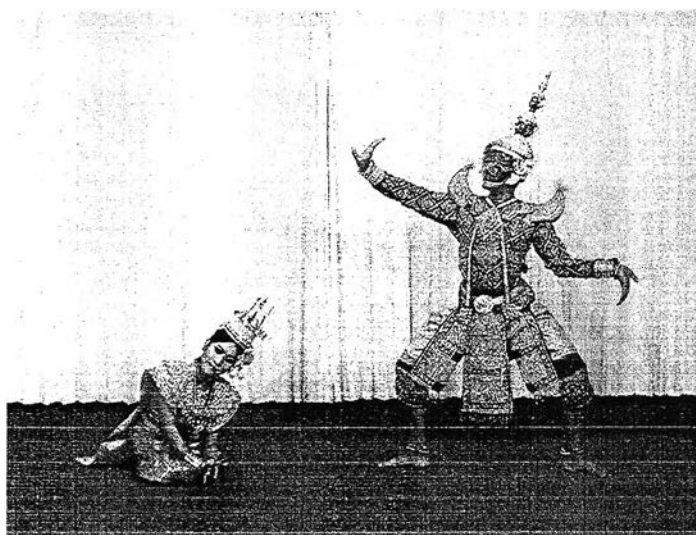
ภาพที่ 259 ทำรำ เจียนัดดา

บทร้อง

เจียนัดดา

ทำรำ

หมุนตัวทางซ้ายครึ่งรอบ กลับมาหน้าตรง วางเท้าขวาหลงเหลี่ยม
มือซ้ายตั้งวงยักษ์ที่หน้าขา มือขวาควักเรียก เอียงศีรษะทางซ้าย

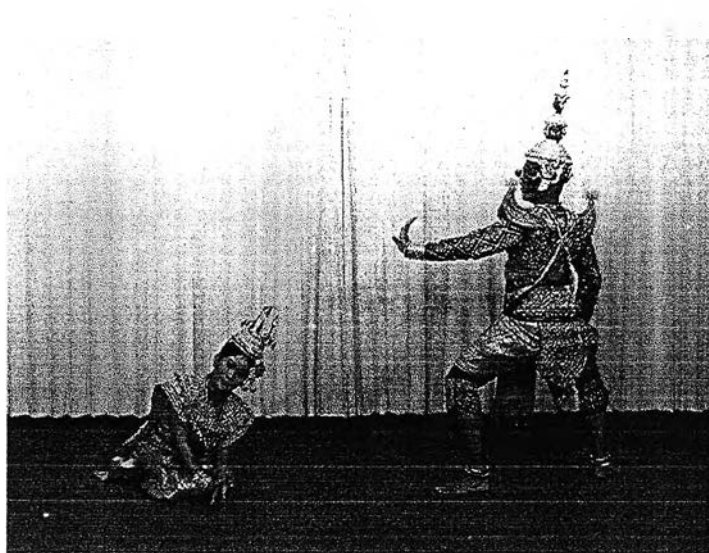
ภาพที่ 260 ทำรำ เอือน

บทร้อง

เอือน

ทำรำ

ย่อเข่าและคบเท้าตามจิ้งหะวะ มือทั้งสองข้างตั้งวงที่หน้าขา เมื่อ
คนตรีรับเที่ยวหลัง ใช้ท่าผาลามือขวาตั้งวงสูง กล่อมตัวตาม
จิ้งหะวะ

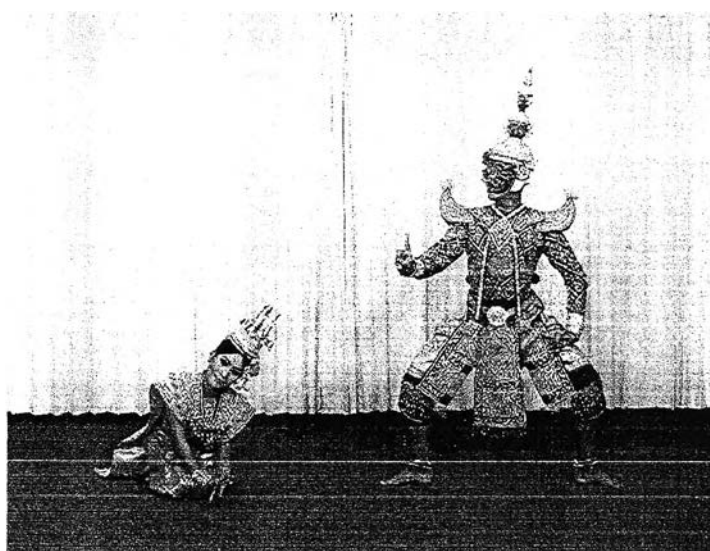
ภาพที่ 261 ทำรำ อ่าถือ

บทร้อง

อ่าถือ

ทำรำ

วางเท้าขวายกเท้าซ้าย หมุนตัวหันหลังแล้ววางลงเหยียบ มือขวา
ตั้งวงยักษ์ที่หน้าขา มือซ้ายตั้งวงระดับหน้าอก สายปลายมือไป
มา เอียงศีรษะทางซ้าย สายหน้าเล็กน้อย

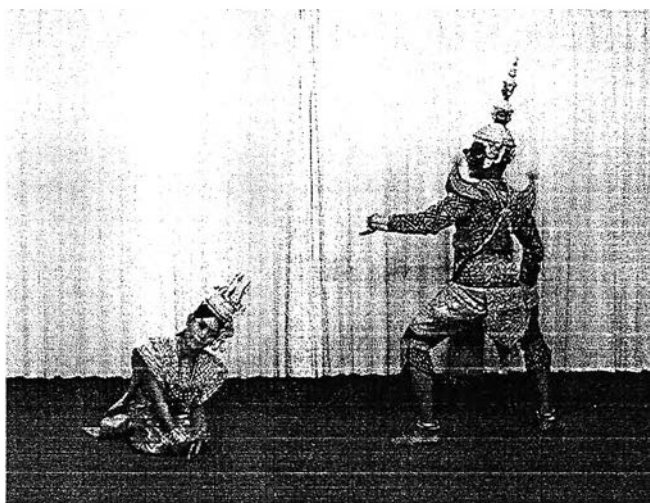
ภาพที่ 262 ทำรำ โทษ

บทร้อง

โทษ

ทำรำ

หมุนตัวทางขวาครึ่งรอบ วางเท้าขวาลงเหยียบ มือซ้ายตั้งวงยักษ์
ที่หน้าขา มือขวากำมือหลวมฟาดนิ้วชี้ เอียงศีรษะทางซ้าย
สายหน้าเล็กน้อย

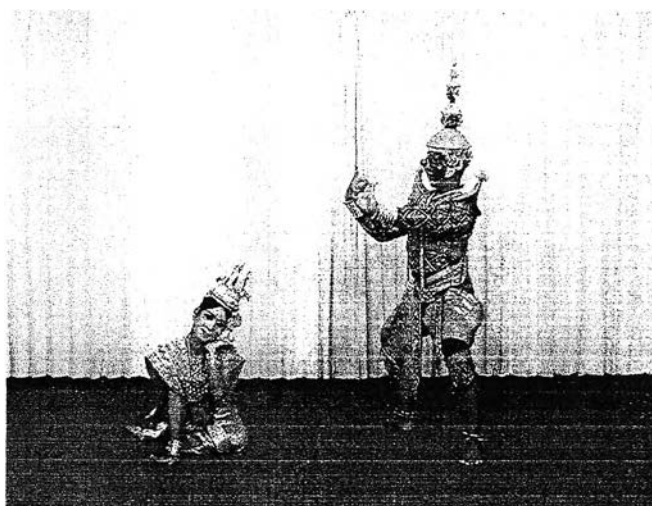
ภาพที่ 263 ทำรำ เลยหนา

บทร้อง

ทำรำ

เลยหนา

วางเท้าขวายกเท้าซ้าย หมุนตัวครึ่งรอบแล้ววางลงเหยียด มือขวา
ตั้งวงยักษ์ที่หน้าขา มือซ้ายกวกเรียก พักหน้า ระหว่างเอื้อมทำ
ท่ากล่อมตัวพร้อมตบเท้า เมื่อร้องซ้ำ “อย่าถือโทษเลยหนา” ทำ
ท่าซ้ำอีกครั้งหนึ่ง

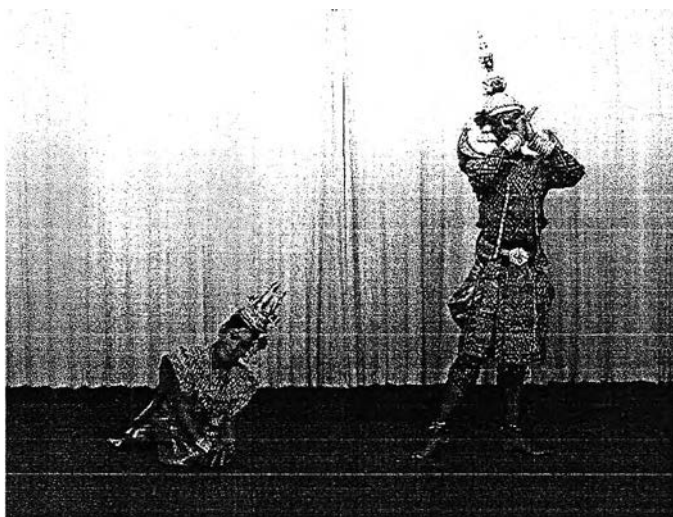
ภาพที่ 264 ทำรำ ลุงตาลาย

บทร้อง

ทำรำ

ลุงตาลาย

วิ่งสุดเท้าเข้าหานาง แล้วทำท่าออก มือทั้งสองไขว้กันตรงหน้า
มือขวาชี้นิ้วหักข้อมือเข้าหาลำตัว มือซ้ายตั้งวง ไบหน้ามองตาม
มือซ้าย แล้วก้าวถอยหลังออกมา ลักษณะย่อและเบะเข้าโน้มตัว
ไปด้านหน้า วาดแขนทั้งสองข้างเข้าและออก แล้วทำกิริยาเกี่ยว
เงิน

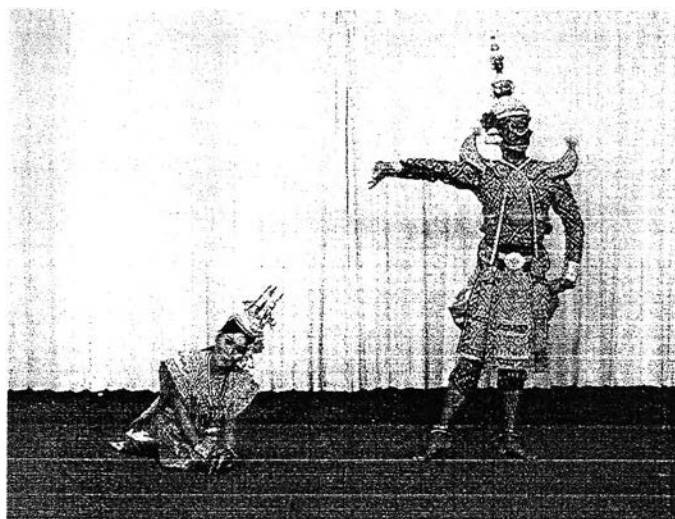
ภาพที่ 265 ทำรำ สู้แจ้งขึ้นยืนเก้อ

บทร้อง

สู้แจ้งขึ้นยืนเก้อ

ทำรำ

ยืน ขาทั้งสองข้างยึดตั้ง แตะจุมกเท้าขวา มือซ้ายตั้งวงให้ปลาย
นิ้วมือตั้งตรง มือขวากำมือหลวม ทำกิริยากัดเล็บนิ้วหัวแม่มือ
ส่ายไหล่ไปมา

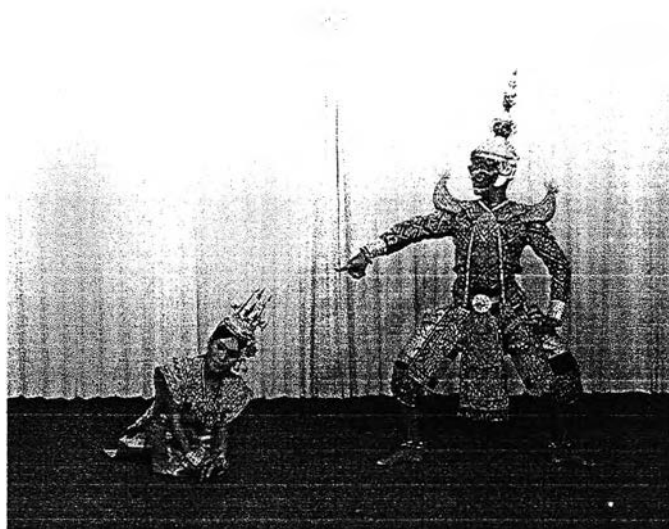
ภาพที่ 266 ทำรำ เพ้อครีต

บทร้อง

เพ้อครีต

ทำรำ

ยืนยึดเข่าทั้งสองข้างตั้ง แตะจุมกเท้าขวากับพื้น มือซ้ายตั้งวงยักษ์
ที่หน้าขา มือขวากวักเรียก เอียงศีรษะทางขวา สายตาไม่มองที่
นาง

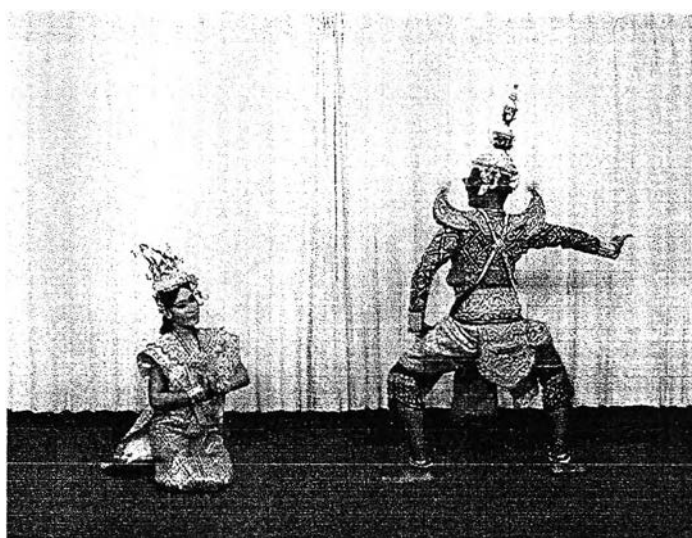
ภาพที่ 267 ทำรำ แม่หลานตัด

บทร้อง

แม่หลานตัด

ทำรำ

ก้าวเท้าซ้าย วางเท้าขวาหลงเหลี่ยม มือซ้ายตั้งวงยักษ์ที่หน้าขา มือ
ขวาชี้ที่ตัวนางแล้วฟาดนิ้ว เอียงศีรษะทางซ้าย สายตามองนาง

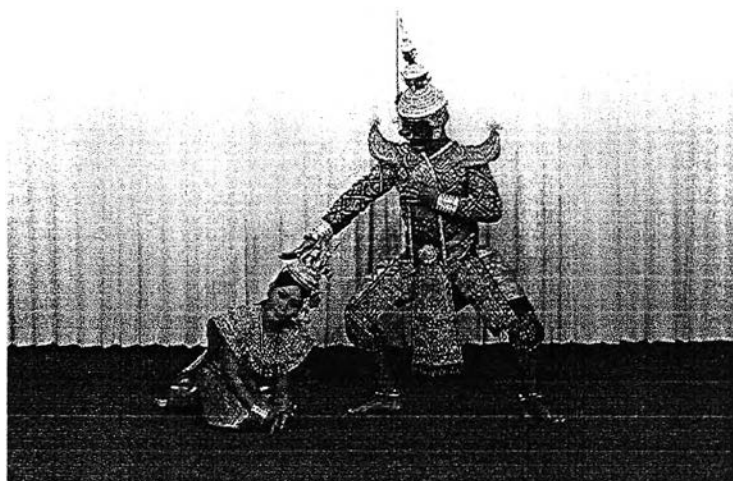
ภาพที่ 268 ทำรำ คีกรสม

บทร้อง

คีกรสม

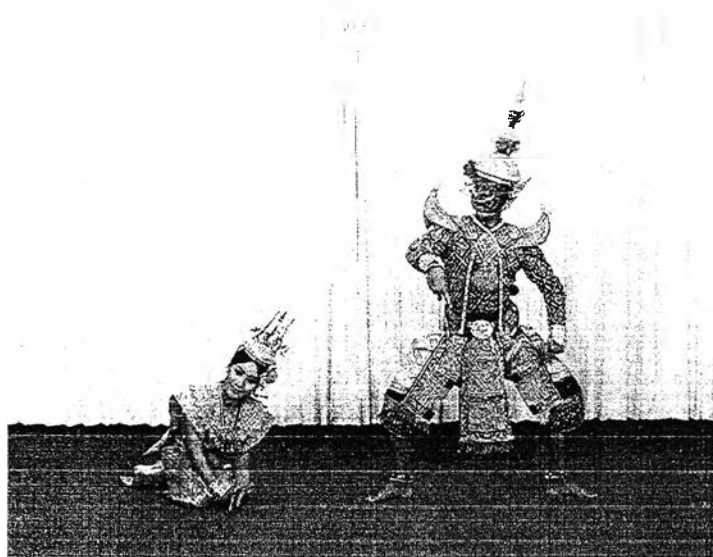
ทำรำ

ก้าวเท้าขวา ก้าวเท้าซ้าย หมุนตัวหันหลังแล้ววางลงเหลี่ยม มือซ้าย
ตั้งวงยักษ์ที่หน้าขา มือขวาทำท่าเง้อมือ แขนตั้งเสมอไหล่ เอียง
ศีรษะทางขวา สายตามองที่นาง

ภาพที่ 269 ทำรำ อารมณห์หมาย

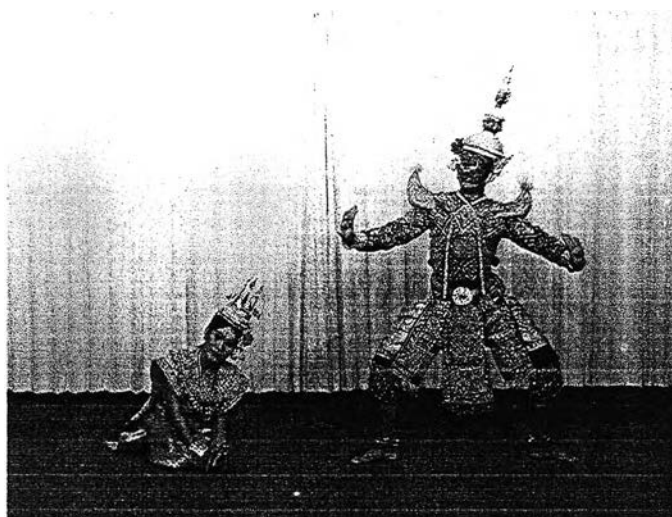
บทร้อง อารมณห์หมาย
ทำรำ ว่างสุดเท่าเข้าหานาง แล้วก้าวเท้าซ้ายวางเท้าขวาหลงเหลือยม มือซ้ายจับเข้าอก มือขวาแบ่มือจะลูบหลังนาง แล้วย่อตัวยกเท้าถอยหลังออกมา ทำกิริยาขัดเงิน ถอยหน้าไปมา สายตามองนางแล้วหลบตา

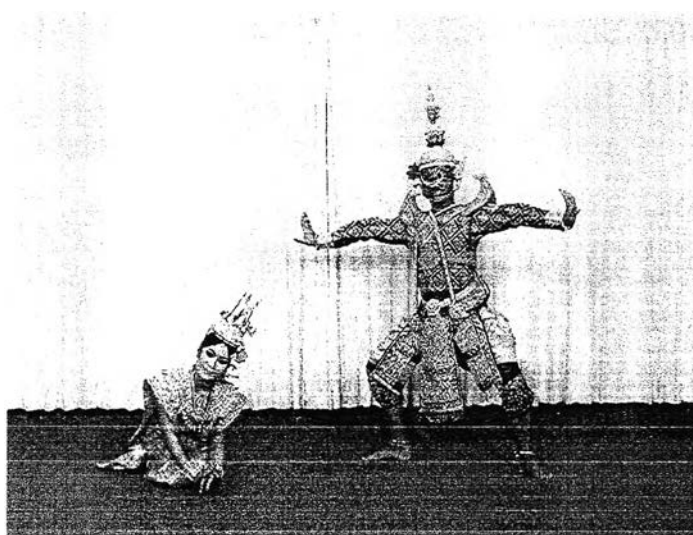
ภาพที่ 270 ทำรำ เมืองมาร

บทร้อง เมืองมาร
ทำรำ ก้าวเท้าซ้ายวางเท้าขวาหลงเหลือยม มือซ้ายตั้งวงยักษ์ที่หน้าขา มือขวากำมือหลวมขึ้นนิ้วหักข้อมือให้ปลายนิ้วชี้ลงพื้น เอียงศีรษะทางซ้าย สายตามองที่นาง

ภาพที่ 271 ทำรำ จะเป็นสุข
 บทร้อง
 ทำรำ
 จะเป็นสุข
 ก้าวเท้าซ้ายวางเท้าขวาลงเหลื่อม โภยมือทั้งสองข้างไปด้านหน้า
 เอียงศีรษะทางซ้าย

ภาพที่ 272 ทำรำ สนุกสบาย
 บทร้อง
 ทำรำ
 สนุกสบาย
 ถอนเท้าขวาวางเท้าซ้ายลงเหลื่อม มือทั้งสองจับคว่ำ โบกจับวาด
 แขนตั้ง มือดึงแขนระดับไหล่ แล้วกล่อมตัวสะคุ้งตามจังหวะตาม
 ทำนองเอื้อน เมื่อปีพาทย์รับเที่ยวที่ 2 ก้าวเท้าซ้ายไขว้เท้าขวา
 มือทั้งสองข้างจับที่หน้าอก แล้วโบกออกไปตั้งมือวาดแขนตั้งอีก
 ครั้ง แล้วกล่อมตัวสะคุ้งตัวตามจังหวะและทำนองเพลงปีพาทย์
 จนหมดทำนอง เอียงศีรษะทางซ้าย สายตามองที่นาง

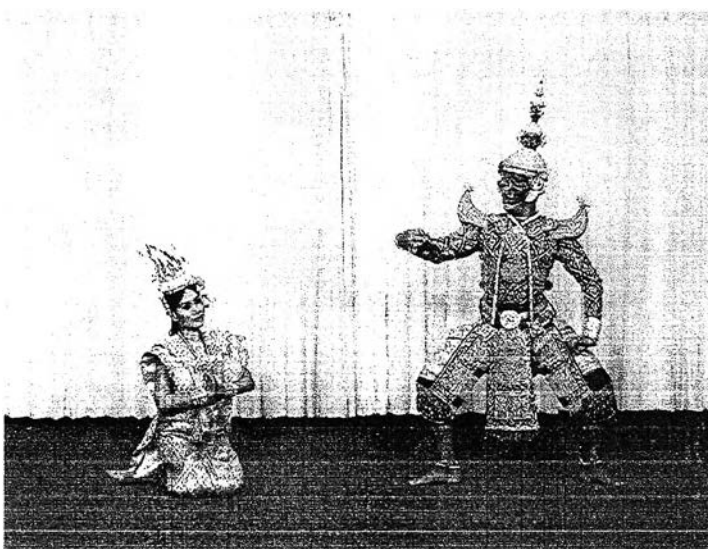
ภาพที่ 273 ทำรำ เจ้า

บทร้อง

เจ้า

ทำรำ

ก้าวเท้าซ้ายวางเท้าขวาหงายหลังเหยียดมือซ้ายตั้งวงยักษ์ที่หน้าขา มือขวากำมือกลมชี้ที่นางเหยียดแขนตั้ง เอียงศีรษะทางซ้าย

ภาพที่ 274 ทำรำ เร่งผายผ่น

บทร้อง

เร่งผายผ่น

ทำรำ

วางเท้าทั้งสองข้างลงเหยียดมือซ้ายตั้งวงยักษ์ที่หน้าขา มือขวากวักเรียก เอียงศีรษะทางซ้าย สายตามองที่นาง

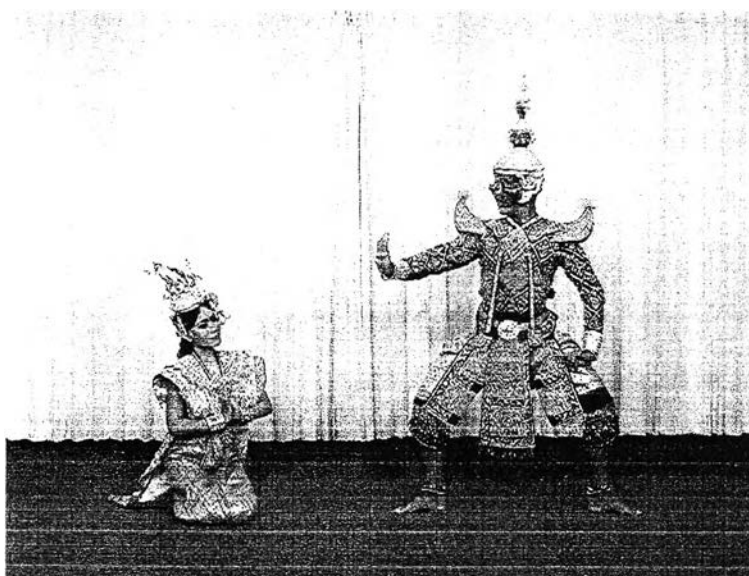

ภาพที่ 275 ทำรำ ไป

บทร้อง
ทำรำ

ไป

ก้าวเท้าซ้ายวางเท้าขวาลงเหลี่ยม มือซ้ายตั้งวงยักษ์ที่หน้าขา มือขวาจับเข้าหาลำตัวแล้วโบกออก เมื่อร้องซ้ำ “เจ้าแรงผันผายไป” ให้ปฏิบัติทำเดิม แต่เปลี่ยนท่าไปเป็นมือซ้ายจับโบกออกตั้งวงแทน เอียงศีรษะทางขวา

ภาพที่ 276 ทำรำ ให้ทันการ

บทร้อง
ทำรำ

ให้ทันการ

วิ่งสุดเท้าเข้าไปใกล้ตัวนาง ก้าวเท้าซ้ายวางเท้าขวาลงเหลี่ยม มือซ้ายตั้งวงยักษ์ที่หน้าขา มือขวากวักเรียก แล้วทำกิริยากระดากเงินอาย ยกเท้าถอยหลังออกมา

สำหรับกระบวนการทำรำของทศกัณฐ์ เพลงจีนจิมเล็ก ในการแสดงโขน คอนนางลอย เป็นการนำท่าธรรมชาติของมนุษย์มาปรุงแต่งเป็นท่านาฏศิลป์ไทย แต่ต้องปฏิบัติท่าต่าง ๆ ที่ปรุงแต่งแล้วแสดงออกมาให้เหมือนธรรมชาติ ซึ่งมีการเลียนแบบอากัปกริยาหลายลักษณะ เช่น ถูมือ เงิน อยาย จับเสื้อผ้าแกว่งไปมา เดินไขว้ขาไปมา หลบตา เม้มปาก กัดเล็บ ถูหน้าขา กิริยาทั้งหลายเหล่านี้อาศัยการฝึกฝน หรือท่าหลาย ๆ ครั้งและจะต้องฝึกฝนด้วยตนเอง เพื่อจะได้เห็นถึงอากัปกริยาที่แสดงออกมา เพราะท่าต่าง ๆ เป็นท่ารำที่ไม่ตายตัว ผู้วิจัย ได้รับกระบวนการถ่ายทอดกระบวนการท่าต่าง ๆ จากครูจตุพร ซึ่งในการแสดงบางครั้ง หรือการนำไปใช้อาจจะใช้ไม่หมดทุกท่า เพราะจังหวะการร้องค่อนข้างเร็ว จะต้องใช้วิธีรวบท่ารำ โดยครูจตุพร แนะนำให้ปฏิบัติท่าที่ตนเองถนัด และเลือกมาใช้ ซึ่งแต่ละครั้งในการปฏิบัติท่าอาจรำไม่ซ้ำกัน เพราะจะทำให้บุคลิกของทศกัณฐ์ ซึ่งเป็นตัวเอกใหญ่ หมดความภูมิสง่าของท่าลงได้ ส่วนครูจตุพร จะใช้ท่าจับห้อยข้าง เดินไขว้ขาไปมาซึ่งเป็นท่าที่ปฏิบัติจนเกิดความเคยชิน

4.4 วิเคราะห์กระบวนการท่ารำและกลวิธีการแสดงของครูจตุพร ในบทบาทของทศกัณฐ์ ที่มีวิธีปฏิบัติเฉพาะซึ่งนำมาใช้ประโยชน์ในการแสดงโดยผู้วิจัยประมวลไว้ดังต่อไปนี้

การปฏิบัติในส่วนของศีรษะแบ่งออกเป็น 3 แบบ ได้แก่ เหลี้ยว กล่อมหน้า เอียงศีรษะ

- เหลี้ยว การปฏิบัติโดยทั่วไปของตัวเอก คือ การหันไปมองจุดใดจุดหนึ่งทางซ้ายหรือขวาโดย ศีรษะ ไบหน้า หูและลำคอ จะต้องมีความสัมพันธ์กันซึ่งในที่นี้ผู้วิจัยยกตัวอย่างการเหลี้ยวทางขวา โดยเริ่มจากปฏิบัติหน้าตรง เปิดปลายขึ้นให้ตรงกับปลายจมูก สายตามองที่จุดเดียวข้างหน้า สะบัดหน้าไปทางขวาจนเส้นเอ็นที่ต้นคอตึงสายตาเปลี่ยนตำแหน่งการมอง เปิดปลายคางในลักษณะเดิม ถึงแม้ว่าจะเป็นกรเหลี้ยวทางด้านขวาแต่ศีรษะจะเอียงทางซ้ายโดยศีรษะจะทำมุมกับไหล่ประมาณ 70 องศา ทุกครั้งที่มีการเหลี้ยวไปทางซ้ายหรือขวาจะต้องเหลี้ยวกลับมาหน้าตรงเพื่อทำบทย่อไป

แต่สำหรับวิธีการเหลี้ยวของครูจตุพร ที่มีลักษณะเฉพาะตัวโดยจะปฏิบัติตามวิธีปฏิบัติโดยทั่วไปแต่ก่อนที่จะสะบัดหน้าจะกคปลายคางลงพร้อมกันเอียงหูและก่อนที่จะเหลี้ยวกลับข้างก็กคปลายคางลงก่อนเช่นเดียวกันสะบัดหน้าแล้วเปิดปลายคางขึ้นเมื่อสะบัดหน้าเรียบร้อยแล้ว

- **กล่อมหน้า** การปฏิบัติโดยทั่วไปของตัวอักษร คือ การลอยหน้า โดยศีรษะไบหน้า หูและลำคอ โดยเฉพาะส่วนของเส้นเอ็น จะต้องมีความสัมพันธ์กัน โดยเริ่มจากท่าเตรียมพร้อม ไบหน้าตรงเปิดปลายคางขึ้นให้ตรงกับปลายจมูก สายตามองที่จุดเดียวข้างหน้า ในที่นี้ผู้วิจัยจะยกตัวอย่างวิธีการปฏิบัติกล่อมหน้า โดยเริ่มทางขวาโดยผู้ปฏิบัติจะเกร็งเส้นเอ็นทั้งลำคอทั้งสองข้าง ใช้ปลายคางเป็นการกำหนดทิศทางการกล่อมหน้า โดยเริ่มกดปลายคางลงห่างจากหัวไหล่ขวาประมาณ 1 คืบ แล้ววาดเป็นโค้งวงกลมจากด้านล่างขึ้นด้านบนจนมาบรรจบที่หน้าตรงนับเป็นการกล่อมหน้า 1 ครั้ง การกล่อมหน้านี้จะเริ่มปฏิบัติทางขวาหรือทางซ้ายก่อนก็ได้ ขึ้นอยู่กับทิศทางในการปฏิบัติท่าท่า

แต่สำหรับครูจตุพร มีวิธีปฏิบัติการกล่อมหน้าที่เป็นลักษณะเฉพาะตัว คือ ใน 1 ครั้งที่จบกระบวนการปฏิบัติ โดยทั่วไปที่จะจบท่าทางหน้าตรงและก่อนจะหยุดการกล่อมหน้า จะเปิดปลายคางขึ้นพยักหน้า เพื่อเป็นการแสดงถึงการกำชับ หรือเป็นการแสดงออกถึงอำนาจให้เกรงขามด้วยสีหน้า (สัมภาษณ์ จตุพร 13 มีนาคม 2546)

- **เอียงศีรษะ** การปฏิบัติโดยทั่วไปของตัวอักษร จะเริ่มจากหน้าตรงเปิดปลายคางขึ้นให้ตรงกับปลายจมูก สายตามองที่จุดเดียว เอียงศีรษะให้ไบหูห่างจากหัวไหล่ประมาณ 1 คืบ ซึ่งการปฏิบัติของตัวอักษรนี้สามารถปฏิบัติได้ทั้งข้างขวาและข้างซ้าย โดยตามหลักในการปฏิบัติของนาฏศิลป์ไทยจะเอียงตามการปฏิบัติทำนองที่มองตามมือสูง

แต่วิธีการเอียงศีรษะที่เป็นลักษณะเด่นของครูจตุพร คือ เพิ่มการสะบัดเงศีรษะในขั้นตอนสุดท้ายของการเอียงศีรษะ

การปฏิบัติในส่วนของหัวไหล่ แบ่งได้เป็น 2 แบบ คือ ตีไหล่ กล่อมไหล่

- **ตีไหล่** วิธีการปฏิบัติโดยทั่วไปของตัวอักษรคือการเคลื่อนย้ายตำแหน่งของหัวไหล่ทั้งสองข้างพร้อมกันจากเส้นตรงตามแนวนอนเป็นเส้นตรงตามแนวเฉียง ซึ่งถ้าตีไหล่ขวา ขึ้นข้างหน้าก็จะเป็นแนวเฉียงทางขวาและตรงข้ามกับตีไหล่ซ้ายขึ้นข้างหน้าก็จะเป็นแนวเฉียงทางซ้าย ซึ่งในที่นี้ผู้วิจัยจะยกตัวอย่างการเริ่มต้นตีไหล่ขวาก่อน โดยผู้ปฏิบัติใช้ปลายหัวไหล่ทั้ง 2 ข้างเป็นตัวกำหนดจุดในการเคลื่อนไหวแล้วตีไหล่ขวาไปข้างหน้าซึ่งห่างจากเส้นตรงตามแนวนอนของหัวไหล่ทั้งสองข้างประมาณ 1 คืบ ซึ่งตรงกับไหล่ซ้ายที่ลดลงไป

ข้างหลังประมาณ 1 คืบเท่ากัน แล้วแนวเส้นของหัวไหล่ทั้งสองข้างจะเปลี่ยนเป็นแนวเฉียงทางขวา แล้วปฏิบัติต่อเนื่องโดยตีไหล่ซ้ายไปข้างหน้า แล้วเลื่อนไหล่ขวาลงมาข้างหลังนับเป็นการครบกระบวนท่าตีไหล่ 1 ครั้ง ซึ่งอยู่ในอัตราจังหวะ ฉิ่ง - ฉับ

แต่สำหรับครูจตุร มีวิธีการตีไหล่ที่เป็นลักษณะเฉพาะตัวคือ ใน 1 อัตราจังหวะ ฉิ่ง - ฉับ สามารถเพิ่มการตีไหล่เป็น 4 ครั้ง ซึ่งครูจตุรให้เหตุผลในการปฏิบัติว่า น่าจะเพิ่มความหมายของท่าชัดเจนขึ้น โดยผู้วิจัยยกตัวอย่างการตีบทประกอบคำร้องว่า “กลับไป” จากเพลงทองย่อน ซึ่งอยู่ในอัตราจังหวะ ฉิ่ง - ฉับ ตามตารางต่อไปนี้

จังหวะ	ตีฉิ่ง	ยกฉิ่ง	ยกฉิ่ง	ตีฉับ
ตีฉิ่ง	กลับ			ไป
ตีไหล่	ขวา	ซ้าย	ขวา	ซ้าย

- **กล่อมไหล่** มีวิธีปฏิบัติโดยทั่วไปของตัวักษ์ คือ การเคลื่อนย้ายตำแหน่งของหัวไหล่ทั้งสองข้างพร้อมๆกัน แต่แตกต่างกันที่ตำแหน่งโดยการกล่อมไหล่จะต้องมีการสัมพันธ์กันของ ศีรษะ หัวไหล่ และลำตัว ซึ่งมีวิธีการปฏิบัติจากท่าเตรียมพร้อม คือ หัวไหล่ทั้งสองข้างตรงกัน เปิดปลายคาง ลำตัวตั้งตรง ใช้ปลายหัวไหล่เป็นจุดกำหนดตำแหน่งในการเคลื่อนไหว ให้เป็นวงกลม โดยสามารถเริ่มกล่อมไหล่ข้างใดก่อนก็ได้ ซึ่งผู้วิจัยจะยกตัวอย่างการเริ่มกล่อมไหล่ขวา ก่อน โดยที่ปลายหัวไหล่เริ่มวนเป็นวงกลมจากแนวเส้นตรงตามแนวขนานกันของหัวไหล่ ลงมาด้านล่างขึ้นไปบรรจบด้านบนที่จุดเริ่มต้น ซึ่งพร้อมกันนั้นปลายหัวไหล่ข้างซ้าย จะเคลื่อนย้ายตำแหน่งที่ตรงข้ามกับไหล่ข้างขวา คือ วนเป็นวงกลมจากแนวเส้นตรงตามแนวขนานกันของหัวไหล่ แต่ขึ้นทางด้านบนก่อนแล้วลงมาบรรจบที่จุดเริ่มต้น ซึ่งการกล่อมไหล่ นี้ จะต้องเอียงศีรษะตามปลายหัวไหล่ที่วนเป็นวงกลมลงด้านล่างเสมอ โดยให้ใบหูห่างจากปลายหัวไหล่ประมาณ 1 คืบ สำหรับการนับจำนวนครั้งในการกล่อมไหล่ นับตามการเอียงศีรษะ คือ เอียงศีรษะข้างขวา

ก่อนก็นับเป็น 1 ครั้ง ซึ่งถ้านับตามอัตราจังหวะฉิ่ง – ฉับ ก็นับเป็นการปฏิบัติ 2 ครั้ง

สำหรับท่ากล่อมไหล่ที่ครูจตุพรปฏิบัติเป็นลักษณะเฉพาะตัวใน 1 อัตรา จังหวะ ฉิ่ง – ฉับ ครูจตุพรปฏิบัติเพิ่มขึ้นเป็น 4 ครั้ง ซึ่งผู้วิจัยจะยกตัวอย่างตามบทร้อง “ จะเขก” จากเพลง โอ้ โลม ใน ตามตารางต่อไปนี้

จังหวะ	ตีฉิ่ง	ยกฉิ่ง	ยกฉิ่ง	ตีฉับ
บทร้อง	จะ			เขก
กล่อมไหล่	ขวา	ซ้าย	ขวา	ซ้าย

การปฏิบัติในส่วนของแขนและมือ คือ ทำพิศมัยเรียงหมอน ท่าจีบ

สำหรับลักษณะการปฏิบัติส่วนของแขนของครูจตุพรที่ผู้วิจัยสังเกตเห็น เป็นแบบเฉพาะ คือ การปฏิบัติทำพิศมัยเรียงหมอน ซึ่งสามารถปฏิบัติได้ทั้งข้างซ้ายและขวา ในที่นี้ผู้วิจัยจะยกตัวอย่างการปฏิบัติทำพิศมัยเรียงหมอนทางซ้าย คือ ตั้งมือซ้ายจรดแขนทำวงสูงระดับง่ามศีรษะ โดยให้ปลายนิ้วมือห่างจากง่ามศีรษะประมาณ 3 คืบ นิ้วชี้ นิ้วกลาง นิ้วนาง และนิ้วก้อยเหยียดตั้งเรียงชิดติดกัน ส่วนนิ้วหัวแม่มือหักเข้าหาฝ่ามือจนเส้นเอ็นเหยียดตึง แขนขวาเหยียดตึงทอดออกข้างลำตัวเสมอไหล่ มือขวาก็ก้มตั้งปลายนิ้วทั้งหมดขึ้น นิ้วหัวแม่มือหักเข้าหาฝ่ามือจนเส้นเอ็นเหยียดตึง

ส่วนครูจตุพรจะมีวิธีปฏิบัติที่แตกต่างจากการปฏิบัติโดยทั่วไป คือ จะงอข้อศอก ขวาท่ามุ่มปานประมาณ 170 องศา แต่การปฏิบัติในส่วนอื่นเหมือนเดิมวิธีการปฏิบัตินี้ ครูจตุพรเลียนแบบการรำมาจากครูอร่าม อินทรนัญ อดีตเป็นครูอาวุโสฝ่ายยักษ์ของวิทยาลัยนาฏศิลป์ ซึ่งผู้วิจัยมีความเห็นว่า ถึงแม้จะไม่ถูกต้องตามหลักในการปฏิบัติตามมาตรฐาน แต่ก็เป็นความสามารถพิเศษในการลอกเลียนแบบที่ปฏิบัติจนเกิดความเคยชิน และดำรงมาในแบบเฉพาะของครูจตุพร

สำหรับการปฏิบัติส่วนของมือที่ครูจตุพรมีการปฏิบัติเป็นแบบเฉพาะตัวคือ การปฏิบัติท่าจีบโดยการปฏิบัติโดยทั่วไป จีบคือการใช้หัวแม่มือจรดข้อที่ 2 ของนิ้วชี้ (นับจากฝ่ามือขึ้นไป) และนิ้วที่เหลือจรดจนเส้นเอ็นเหยียดตึง แต่วิธีจีบของครูจตุพรใช้ปลายนิ้วหัวแม่มือจรด

ปลายนิ้วชี้ นิ้วที่เหลือเหยียดตั้ง ลักษณะการปฏิบัติแบบนี้ครูจุดพรก่เลียนแบบมาจากครูร่วม อินทรรักษ์ เช่นกัน ซึ่งผู้วิจัยมีความเห็นว่าถึงแม้จะจัดกับเกณฑ์ในการปฏิบัติ แต่ครูจุดพรสามารถลอกเลียนแบบ และฝึกหัดจนสามารถปฏิบัติได้สวยงาม และเป็นลักษณะเฉพาะตัวของตนเอง

การปฏิบัติในส่วนของลำตัวแบ่งได้เป็น 2 แบบ ได้แก่ เกลียวข้าง เอนลำตัว

- เกลียวข้าง การปฏิบัติทั่วไปของตัวอักษร คือ การบังคับเส้นเอ็นข้างลำตัว ทั้งสองข้าง โดยการใช้เกลียวข้าง จุดสำคัญอยู่ที่สะเอวของผู้ปฏิบัติ ซึ่งจะมี ความสัมพันธ์กับการเอียงไหล่และการเอียงศีรษะ ซึ่งถ้าเอียงศีรษะทางขวา และเอียงไหล่ทางขวาก็จะใช้เกลียวข้างขวา ซึ่งผู้วิจัยจะยกตัวอย่างการใช้ เกลียวข้างขวา โดยปฏิบัติตั้งลำตัวตรงแนวเส้นเอ็นของลำตัวทั้งสองข้างเป็น เส้นขนานกันตามแนวตั้ง ซึ่งถ้าจะใช้เกลียวข้างขวาก็กดสะเอวทางขวาให้ เส้นเอ็นงอตัวให้ขณะเส้นเอ็นข้างลำตัวข้างซ้ายยึดจนเต็มสุด ประหนึ่งเป็น การบังคับให้เอียงไหล่ขวา และเอียงศีรษะทางขวา ซึ่งไม่สามารถเอียงไหล่ และศีรษะให้ตรงข้ามได้โดยมีการนับเป็น 1 ครั้งจากการกดสะเอวข้างใดก็ นับเป็นการใช้เกลียวข้าง 1 ครั้ง

แต่สำหรับครูจุดพรมีลักษณะเฉพาะในการใช้เกลียวข้าง ซึ่งแตกต่างวิธีปฏิบัติโดย ทั่วไป คือ ใช้เกลียวข้างพร้อม ๆ กับการกล่อมไหล่ ซึ่งโดยปกติการใช้เกลียวข้างจะใช้กับการเอียง ไหล่ ซึ่งผู้วิจัยได้รับการถ่ายทอดกระบวนการทำนี้จากครูจุดพร คือ

- ใช้เกลียวข้างขวาพร้อมกับกล่อมไหล่ขวา
- ใช้เกลียวข้างซ้ายพร้อมกับกล่อมไหล่ซ้าย

ในที่นี้ผู้วิจัยจะยกตัวอย่างวิธีใช้เกลียวข้างขวา พร้อมกับกล่อมไหล่ โดยผู้ปฏิบัติตั้ง ลำตัวตรง แนวเส้นเอ็นของลำตัวทั้งสองข้างเป็นเส้นขนานกันตามแนวตั้ง กดสะเอวขวาให้เส้นเอ็น ทั้งลำตัวขวางอตรง ในขณะที่เส้นเอ็นข้างลำตัวซ้ายตึงสุด พร้อมกับกล่อมไหล่ขวา โดยให้ปลาย หัวไหล่เริ่มวนเป็นวงกลมลงมาด้านล่าง จากแนวเส้นขนานของหัวไหล่ทั้งสองข้าง แล้ววนขึ้นไป บรรจบตามแนวที่เริ่มปฏิบัติ

- เอนลำตัว การปฏิบัติโดยทั่วไปของตัวอักษรคือการ โถมลำตัวไปทางซ้ายหรือ ขวา โดยการเอนลำตัวนี้จะพบในกระบวนการทำที่เกี่ยวข้องตัวนางซึ่งใช้มากกว่าการ ปฏิบัติทำอื่น ในที่นี้ผู้วิจัยจะยกตัวอย่างวิธีปฏิบัติการเอนลำตัวไปทางขวา ซึ่ง ผู้ปฏิบัติทำบทเข้าเกี่ยวนางทางซ้ายมือของตัวนาง จะเอนลำตัวโดยเอนลำตัว ให้ไหล่ขวาซ้อนหน้าไหล่ซ้ายของตัวนาง แผ่นหลังของตัวอักษรห่างจากหน้า ออกตัวนางประมาณ 1 คืบ เมื่อตัวนางผลักไหล่ขวาผู้ปฏิบัติจึงเอนลำตัวกลับ

มาทางด้านซ้ายซึ่งถือว่าการปฏิบัติ 1 กระบวนท่า และอัตรา 1 จังหวะ คือ ฉิ่ง - ฉับ ดังตารางต่อไปนี้

จังหวะ	ตีฉิ่ง	ตีฉับ
เอนลำตัว	ขวา	ซ้าย

สำหรับการปฏิบัติท่าเอนลำตัวของครูจตุพรมีลักษณะเฉพาะซึ่งแตกต่างจากปกติ คือ เอนลำตัว 3 กระบวนท่า แต่อัตราจังหวะ 1 อัตราเท่าเดิม โดยผู้วิจัยจะยกตัวอย่างกระบวนท่าเอนลำตัวไปทางขวาตามตารางต่อไปนี้

จังหวะ	ตีฉิ่ง	ยกฉิ่ง	ตีฉับ
เอนลำตัว	ขวา	ซ้าย-ขวา-ซ้าย-ขวา	ซ้าย

การปฏิบัติในส่วนของของขาและเท้าแบ่งได้เป็น 3 แบบ คือ เหลี่ยมปกติ เหลี่ยมขากระถางรูป หลบเหลี่ยม และการประเท้า

สำหรับการปฏิบัติในส่วนของขาประกอบออกก็ปกริยารำท่าบทยุคทั่วไปของตัวยักษ์ คือ ท่าลงเหลี่ยมที่มี 2 ลักษณะ คือ เหลี่ยมปกติและเหลี่ยมขากระถางรูป ซึ่งมีวิธีปฏิบัติโดยทั่วไปคือ

เหลี่ยมปกติ เป็นท่าปฏิบัติในการฝึกหัดของตัวยักษ์ ผู้ปฏิบัติยืนแยกเท้าห่างกันประมาณ 4 คืบ โดยให้ส้นเท้าตรงกันปลายนิ้วเท้าหันออกข้างลำตัวย่อเข่าลงให้ท่ามุมประมาณ 90 องศา ก้นท่อนขาช่วงบนตั้งแต่หัวเข่าจนถึงโคนขาที่นั่งน้ำหนักตัวลงที่เท้าทั้ง 2 ข้าง

เหลี่ยมขากระถางรูป ขึ้นตอนในการปฏิบัติเช่นเดียวกับเหลี่ยมปกติจะแตกต่างที่ระยะห่างของส้นเท้าทั้ง 2 ข้างจะห่างกันประมาณ 3 คืบ เมื่อย่อเข่าลงแล้วจะทำมุมกับท่อนขาช่วงบนประมาณ 80 องศาซึ่งครูจตุพรแนะนำให้ผู้วิจัยใช้เหลี่ยมกระถางรูปสำหรับย่อเป็นฐานรองรับท่าขึ้นลอยของตัวพระและตัวลิง เพราะเมื่อที่นั่งน้ำหนักตัวลงที่เท้าทั้ง 2 ข้างแล้วจะทรงตัวได้ดี ซึ่งถ้าแสดงคู่กับตัวพระหรือตัวลิงที่ยังมีประสบการณ์ในการขึ้นลอยน้อยจะช่วยให้ไม่เกิดข้อผิดพลาดหรือล้มลงจนทำให้เสียหลักการระหว่างการแสดงได้

สำหรับครูจตุพร นอกจากจะปฏิบัติท่ารำโดยใช้ท่าลงเหลี่ยมทั้ง 2 ลักษณะนี้แล้ว ยังมีลักษณะการย่อเหลี่ยมแบบหลบเหลี่ยม ซึ่งสามารถปฏิบัติได้ทั้งหลบเหลี่ยมขาซ้ายและขาขวา โดยเรียกตามขาที่หลบเหลี่ยมในที่นี้ผู้วิจัยจะยกตัวอย่างวิธีการปฏิบัติหลบเหลี่ยมซ้าย โดยผู้ปฏิบัติ

วางเท้าขวาให้ปลายนิ้วเท้าหันออกข้างลำตัว หัวเข่าทำมุมประมาณ 80 องศา วางเท้าซ้ายให้ปลายนิ้วเท้าหันเฉียงออกข้างลำตัวโดยให้ปลายนิ้วโป้งตรงกับสันเท้าขวา หัวเข่าทำมุมประมาณ 150 องศา น้าหนักจะอยู่ที่เท้าขวา 80 % อยู่ที่เท้าซ้าย 20 % ผู้วิจัยได้รับการแนะนำจากครูจุดพรให้ใช้การหลบเหลี่ยมสำหรับแสดงบททัศนัญ สำหรับอากัปกริยาขึ้นประกอบรำทำบทต่าง ๆ เพราะทัศนัญจัดอยู่ในประเภทยักษ์ใหญ่ ไม่ควรย่อเหลี่ยมมาก จะทำให้ขาดความสง่างามในการปฏิบัติท่ารำ

การปฏิบัติในส่วนของเท้า ที่เป็นลักษณะเฉพาะของครูจุดพรที่ผู้วิจัยสังเกตจากการปฏิบัติ คือ การประเท้าก่อนการก้าวเท้าขวาและซ้าย ซึ่งการปฏิบัติโดยทั่วไปของศัลยศาสตร์ในการรำทำบทที่จะเปลี่ยนทิศทางจากขวาไปซ้ายหรือซ้ายไปขวา จะใช้การก้าวเท้าในการเคลื่อนย้ายตำแหน่ง ในที่นี้ผู้วิจัยจะอธิบายวิธีการก้าวเท้าจากขวาไปซ้าย โดยผู้ปฏิบัติย่อเหลี่ยมปกติแล้วก้าวเท้าขวาวางหน้าเท้าซ้ายให้สันเท้าขวาตรงกับปลายเท้าซ้าย แล้วก้าวเท้าซ้ายออกด้านข้างลำตัววางห่างจากเท้าขวาประมาณ 4 คืบ

แต่สำหรับวิธีการปฏิบัติของครูจุดพรก่อนที่จะก้าวเท้าวางลงกับพื้น จะวางสันเท้าแล้วประจุมูกเท้าลงกับพื้น ต่อจากนั้นถึงก้าวเท้าวางด้านข้างลำตัว โดยให้สันเท้าห่างกันประมาณ 3 คืบ นอกจากนี้ครูจุดพรยังแนะนำการเอียงศีรษะประกอบการประเท้า โดยให้เอียงศีรษะข้างเดียวกับเท้าที่ประลงกับพื้นแล้วจึงเอียงกลับมาฝั่งตรงข้าม พร้อมกับวางเท้าลงประลงกับพื้น

การปฏิบัติท่ารำประกอบจังหวะ

สำหรับวิธีปฏิบัติท่ารำที่เป็นลักษณะเฉพาะของครูจุดพร ตามที่ผู้วิจัยแบ่งวิเคราะห์ตามสรีระแล้วผู้วิจัยยังพบการปฏิบัติท่ารำประกอบจังหวะ คือ

- การปฏิบัติท่ารำที่หมคก่อนจังหวะ
- การปฏิบัติท่ารำที่หมคหลังจังหวะ

ในที่นี้ผู้วิจัยจะยกตัวอย่างการปฏิบัติท่าสอดสูงด้านซ้ายประกอบจังหวะ ฉิ่ง – ฉับ โดยมีวิธีการปฏิบัติโดยทั่วไปของศัลยศาสตร์ คือ ทอดแขนซ้ายออกข้างลำตัวงอข้อศอกทำมุมประมาณ 120 องศา มือซ้ายจับคว่ำปลายนิ้วชี้อยู่ระดับเอวห่างจากลำตัวประมาณ 3 คืบของผู้ปฏิบัติ ในขณะที่สอดจับซ้ายขึ้นเป็นท่าสอดสูงมือขวาพลิกข้อมือคว่ำลงแขนเหยียดตึง ซึ่งในการปฏิบัติโดยทั่วไปใน 1 จังหวะ ฉิ่ง – ฉับ จะเริ่มปฏิบัติหรือจับที่จังหวะฉิ่งและทอดแขนหมคท่าสอดสูงในจังหวะฉับ แต่ครูจุดพรมีวิธีการปฏิบัติที่เป็นลักษณะเฉพาะซึ่งพบในการปฏิบัติท่ารำได้บ่อย โดยผู้วิจัยจะนำเสนอเป็นตาราง ดังนี้

ลักษณะกระบวนการทำรำ	คีฉิ่ง	ยกฉิ่ง	ยกฉิ่ง	คีฉับ	ยกฉับ
การปฏิบัติโดยทั่วไป	เริ่มทำ	สอดมือ	สอดมือ	หมดทำ	
การปฏิบัติหมดทำก่อนจังหวะ	เริ่มทำ	สอดมือ	หมดทำ	กระทบ จังหวะ	
การปฏิบัติหมดทำหลังจังหวะ	เริ่มทำ	สอดมือ	สอดมือ	สอดมือ	กระทบ จังหวะ

จากตารางดังกล่าวผู้วิจัยเห็นว่าการปฏิบัติทำรำประกอบจังหวะของครูจตุพรที่หมดทำรำพร้อมจังหวะ หมดทำรำก่อนจังหวะและหมดทำรำหลังจังหวะ ดังต่อไปนี้

- การปฏิบัติโดยทั่วไปที่หมดทำรำพร้อมกับจังหวะน่าจะเหมาะสมสำหรับผู้รับการฝึกหัดใหม่เพื่อให้ทราบถึงพื้นฐานของจังหวะที่ใช้ปฏิบัติทำรำ
- การปฏิบัติทำรำที่หมดก่อนจังหวะเป็นกลวิธีเฉพาะของครูจตุพรที่สร้างความสนใจให้แก่ผู้ชมถึงการตั้งทำนองและชวนให้ติดตามถึงทำรำต่อไป
- การปฏิบัติทำรำที่หมดหลังจังหวะเป็นกลวิธีของครูจตุพรซึ่งใช้ในการปฏิบัติทำรำจากท่าหนึ่งไปสู่อีกท่าหนึ่ง โดยมีท่าเชื่อมระหว่างท่าจึงทำให้ทำรำสุดท้ายที่จบตามบทร้องและบทพากย์หมดทำรำหลังจังหวะ

ซึ่งผู้วิจัยจะยกตัวอย่างวิธีการตีบทที่เป็นลักษณะเฉพาะของครูจตุพร 2 ลักษณะ คือ

- การตีบททุกคำพากย์
- การตีบทรวบคำพากย์

ในที่นี้ผู้วิจัยจะยกตัวอย่างคำพากย์บททศกัณฐ์ คือ “เจ้าพระนครลงกาสง่ายศ” โดยนำเสนอเป็นตารางแบ่งเป็นคำพากย์และตามลักษณะท่า คือ

จำนวนท่า / บทพากย์	เจ้าพระนคร	ลงกา	สง่ายศ
ท่า ทุกคำพากย์	ท่าตัวเรา	สอคสูง	เจ็ดฉิน
2 ท่า รวมคำพากย์	สอคสูง		เจ็ดฉิน
1 ท่า รวมคำพากย์	สอคสูง		

จากตารางดังกล่าวผู้วิจัยมีความเห็นว่าการตีบททุกคำพากย์เป็นวิธีการฝึกหัดสำหรับผู้เริ่มปฏิบัติใหม่ ส่วนการตีบทรวมคำพากย์เป็นกลวิธีที่ใช้ในการปฏิบัติทำตามบทประพันธ์ที่มีความหมายเดียวกัน

นอกจากกระบวนการท่ารำที่เป็นลักษณะเฉพาะของครูจตุพร ผู้วิจัยยังได้รับคำแนะนำถึงหลักการปฏิบัติก่อนและหลังการแสดงบททศกัณฐ์ ดังต่อไปนี้

1. การท่วงบทรที่ใช้ในการแสดงในแต่ละครั้งให้แม่นยำ จะช่วยทำให้การปฏิบัติทำในการแสดงต่อเนื่อง เพราะสามารถนึกถึงท่าต่อไปที่จะปฏิบัติได้ หรือถ้าจะให้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น ผู้ปฏิบัติควรจะร้องเพลงที่ใช้ประกอบการแสดงให้ได้ เพราะจะได้ทราบถึงทำนองและเอื้อนของการขับร้อง ซึ่งเป็นท่าเชื่อมในการเปลี่ยนท่าจากท่าหนึ่งไปอีกท่าหนึ่ง
2. การนั่งทบทวนบทต่าง ๆ และนั่งทำอารมณ์ ก่อนทำการแสดงจะช่วยทำให้มีสมาธิและเกิดความมั่นใจในขณะทำการแสดง
3. ท้องคาถาที่ใช้ในการสวมศีรษะ เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ตัวเอง คือ ตั้งนะโม 3 จบ อิติปิโส วิสเสอิ อิเส พุทธะบังโส อิโสพุทธะนิติอิ
4. ตรวจสอบและดูแลความเรียบร้อยของเครื่องแต่งกาย รวมถึงศีรษะก่อนทำการแสดง
  - ทดลองสวมศีรษะหลังจากเช็ดอินทรธนู เพราะเมื่อเหลียวซ้าย หรือขวา อาจจะเกี่ยวกับเชียวที่ศีรษะได้

- ดิดอูปะและดอกไม้ที่ตัดทุกครั้งที่แสดงเป็นทศกัณฐ์ เพราะทศกัณฐ์เป็นกษัตริย์ จึงนำที่จะเครื่องทรงที่ครบถ้วน ตามบทลงตรงโทนการแต่งตัวของทศกัณฐ์
  - ทาแป้งที่คอ มือ ขา และเท้า
  - ไม่เย็บแขนเสื้อแน่นมาก เพราะเมื่อปฏิบัติท่ารำจะทำให้การเคลื่อนไหวของ แขนและมือไม่เกิดความคล่องตัว
5. ในการแสดง โขนผู้แสดงจะสวมศีรษะใช้ความรู้สึก ในการถือคันทรร โดยให้หัวศร และที่หัวเข็มขัดไม่ควรก้มดูเพราะจะทำให้ขาดความสง่างาม
  6. การแสดงสีหน้าภายในศีรษะ โขนประกอบการปฏิบัติท่ารำ เช่น การขมวดคิ้ว ย่น หน้าผากเมื่อแสดงบทสงสัย ถลกลตาเมื่อตกใจหรือโกรธ ยกคิ้วและอมยิ้ม เพื่อแสดง ความรักและเกิดความพอใจ หรือแม้แต่บางครั้งที่แสดงบทโศกเศร้า ครูจตุพรก็เคย ร้องให้ภายในศีรษะ โขนอารมณ์ต่างๆ นี้จะเกิดออกมาจากความรู้สึกภายใน ซึ่งเมื่อ สามารถทำอารมณ์ได้แล้วจะช่วยทำให้การรำทำบทต่าง ๆ ดูสมบทบาทยิ่งขึ้น
  7. การเปลี่ยนอิริยาบถประกอบบทร้องจากทำนองคุกเข่าเป็นทรุดก้นลงกับพื้น ครั้งใดที่ผู้ ปฏิบัติจะกลับไปคุกเข่าเหมือนเดิม ให้ก้นล้มหายใจ แล้วผ่นตัวขึ้น ซึ่งจะทำให้ ลำตัวไปโคลงเคลงไปมา
  8. ก่อนและหลังการแสดง ทำความเคารพครูอาวุโสทุกท่านที่มีวิทยุฒิมากกว่าตนเอง รวมทั้งผู้แสดงรุ่นพี่และรุ่นครูที่ได้แสดงร่วม เพื่อแสดงถึงความนบน้อมถ่อมตน
  9. สังเกตบทบาทการแสดงของตัวแสดงตัวอื่น เพื่อนำท่าและกลวิธีมาประยุกต์ใช้ในการ แสดงของตนเอง

กระบวนท่ารำและกลวิธีการแสดงบททศกัณฐ์ ของครูจตุพร ที่สะสมประสบการณ์ การแสดงเหล่านี้ จากการเป็นนักเรียนนาฏศิลป์ เป็นครู และเป็นศิลปิน จนเมื่อถึงระยะเวลาที่ ความรู้ความสามารถ ประกอบกับความทั้งคุณวุฒิและวิทยุฒิ รวมถึงร่างกายและจิตใจมีความ สมบูรณ์เต็มที่ ครูจตุพรก็จะปฏิบัติกระบวนท่ารำที่เป็นลักษณะเฉพาะตัวเอง ถึงแม้ว่าท่ารำทั้งหลาย จะได้รับถ่ายทอดมาจากโบราณจารย์ก็ตาม แต่เมื่อปฏิบัติจนเกิดความชำนาญ และผ่านประสพ การณ์การแสดงหลาย ๆ ครั้ง ก็จะทำให้ทราบถึงศักยภาพ ในการปฏิบัติกระบวนท่ารำให้สวยงาม ตามแบบของตนเองจนทำให้เป็นเอกลักษณ์เฉพาะบุคคล ที่มีความแตกต่างกันออกไปและลอก เลียนแบบได้ยาก